

CÂNDIREA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL VII
No. 7-8

GÂNDIREA

SCRISOARE DESCHISĂ D-LUI JULES ROMAINS

după articolul său din L'ILLUSTRATION „Impressions de Hongrie“

DE

EMANOIL BUCUȚA

Mult cinstite și scump confrate,

Ai avut bunăvoința să-mi spui să te caut și acasă, când trenul a intrat, încetinind, sub bolta de sticlă a gării de Nord. Ajunseserăm în Paris. Peste acea după amiază de aur, de zi de sfârșit de Iunie, căzuse ca o glugă de întuneric. Convorbirea noastră, de peste patru ceasuri, în care învățasem să te cunosc și să aflu ce dureroasă poate fi despărțirea de o minte atât de rară, se încheiase în adevăr!

Mi se făcea darul unei reluări. Nu știam de care din cele două uimiri, de aceea care prelungise atât de neașteptat pentru mine zilele de discuții generale, mai mult aspre, ale Congresului P. E. N. Clubului, și se oprea cu ridicarea noastră de pe canapeaua vagonului, sau de aceea de care mă umplea această chemare, trebuia să fiu mai recunoscător? În cumpănirea de-o clipă între cele două simțiri, găseam tocmai bine răgazul să mă mai uit odată în ochii albaștri cari se depărtau fără să se despartă de ai mei. Când au pierit, locul lor l-au luat miile de ochi ai Parisului. Aveam să-i caut pe ceilalți, chiar de-a doua zi!

Și iată că astăzi, la zece zile decând acea reluare de convorbire putea să se întâmple și nu s'a întâmplat, iau întâia carte scrisă de d-ta pe care o găsesc în bibliotecă și mă urc într'un tren al țării mele, la aproape acelaș meridian cu al Leningradului, ca să rețac decorul și situația după care suspin. Cartea e „Le vin blanc de la Villette“, tipărită, cum știi, cu titlul ei de-al doilea, cel adevărat, de la Nouvelle Revue Française, în 1923, iar câmpia care gonește pe dinaintea geamurilor e câmpia română, cu sate rare și cu grâul cât omul, în așteptarea împăcată a secerei. Solii ei, macii roșii, aleargă înainte, pe marginea șanțurilor, ca să-i vestească sosirea. Câte o pălărie de petale scapă

În vânt și creștetul solului de moarte se arată cum trebuie să fie, negru și fepos. În zare se albăstresc munții către cari am pornit. Te am în această carte și apropiind pleoapele, în iuteala expresului, te-aud vorbindu-mi alături ca atunci. Ca atunci și nu ca atunci.

Ți-aduci aminte, eu în tot cazul n'am uitat că între atâtea altele despre care mi-ai îngăduit să-ți aud părerea, dela motivele atât de pariziene ale convertirii lui Jean Cocteau până la expoziția de pictură a contesei de Noailles, și de la adâncimea sentimentului republican în Franța până la înrâurirea franceză în Răsărit, am pus câte ceva la cale și despre o vizită a dumatăle la noi, în secția română a P. E. N. Clubului. Trebuia să treci prin Belgrad și să ajungi până la Sofia. Scriitoarea bulgară, subțirică și în doliu, cu obârșii dobrogene, izbutise să te câștige pentru un drum prin țara ei. Uneltiserăm împreună o aducere a dumatăle în părțile noastre. Și, deodată, întreagă această întreprindere, pe care o gătisem cu tot felul de flori de închipuire, îmi apare primejdită. O telegramă scurtă, venită din Paris gazetelor, vorbește despre un articol al lui Jules Romains din L'Illustration, împotriva României. Doreai să ne cunoști. De ce ai fi renunțat? Dece ne-ai fi judecat înainte să ne vezi? Dece ai fi vrut să pui între noi cuvintele care nu se mai pot lua îndărăt?

Nu cred, și cu toate acestea mi-e frică. Trebuie să fie acelaș articol, despre care îmi spuneai că stă să iasă, atunci când zâmbeam puțin amândoi de încercările cu orice preț, ale delegației ungare la Congres, să facă să se vorbească de Ungaria ciopârțită. În fața propunerii, venită din sânul acelei delegații, ca în țările unde sunt minorități și scriitori unguri și în deosebi în Transilvania, să se înființeze secții maghiare care să nu stea în legătură cu secția română dela București, ci deadreptul și numai cu secția dela Budapesta, te-ai ridicat dumneata și ai risipit cu câteva drepte observații asemenea rătăcire. Îmi arătai, apoi, că ai făcut-o fără să stai la îndoială, deși Ungurii se așteptau poate cu totul la altceva. Nu înțelegeai însă exagerările lor aici, cum nu le înțeleseseși la ei acasă, unde fuseseși nu de mult și putuseși să-ți dai seama cât se ostenesc să înrăurească în anumit fel pe oaspeții lor și opinia publică a lumii. Era să văd în articol, cum încercaseși să te aperi de acea înrâurire. Putea să fie acel articol împotriva noastră? Cu neputință!

Și mi-e și frică! Frică, pentrucă te știu acum atât de curtenitor, încât lesne cuvântul, numai ca să ia înaintea unei dorințe, ți-ar putea depăși gândul. Fără să-ți închipui că acea depășire ar lovi în noi, ca un pas necugetat al lui Dante într'un cânt de suferințe al Infernului, Răsăritul este încă o rană nevindecată. Cine se apropie de ea trebuie să aibă o mie de griji. O mângâere de milă aici, poate să aducă răcnete de durere dincolo. Nu vreau ca acele răcnete de durere să le scoată alții și cu atât mai puțin noi. De aceea o mie de griji!

Mai zâmbeam — îți aduci aminte — tot amândoi și cu deopotrivă lipsă de răutate, de „invocarea“ dela Malines.

Ne întorceam dela Anvers, ca să auzim în orașelul liniștit, cu ape aproape nemișcate și cu ulițe gotice de piatră, cântecul de carillon al marelui Catedrale. În aerul înserat, hore nevăzute aveau să se prindă de mâini și să calce în pași sfinți de imn, la o sută de metri înălțime în jurul turnului pătrat, sau să se învârtască nebunește într'o mazurcă iuțită. Un trandafir sau o stea căzută din cingătoare, aveau să spună singure de ființa lor tainică.

Mai înainte burgmestruul ne-a poștit la Primărie și ne-a ținut o cuvântare de binevenire și de mândrie locală, în cele două limbi ale țării, franceză și flamandă. A răspuns, cum se cuvenea, călăuza și gazda noastră, președintele secției belgiene a Clubului, ca să treacă însă numai decât cuvântul, delegatului ungur care-l ceruse!

A fost „invocarea“ dela Malines!

Am auzit iară de Ungaria nenorocită, de catolicismul ei ferbinte, mărturisit, ce e dreptul, de un scriitor care se nemerea să fie Evreu, de copiii unguri flămânzi, hrăniți a doua zi după prăbușirea coroanei Sfântului Ștefan de către Arhiepiscopul Mercier, de brabançonna, care ar suna de atunci în toate satele maghiare și altele asemenea. Glasul era tremurător și de circumstanță, iar textul, vădit învățat pe dinafară încă dela Budapesta. Pe când la ședințele Congresului delegatul vorbea cu piedici o franceză destul de aproximativă, urmărind prin ochelari ținuți foarte aproape de hârtie niște notițe făcute în timpul cât își spunea părerile înaintevorbitorul, în fața Consiliului comunal

din Malines, el retoriza sigur de sine, întinerit cel puțin cu patru zeci de ani, cu ochii închiși în extaz. Citea probabil rândurile scrise în memorie încă de acasă și așteptându-și prilejul în orașelul concertelor de carillon.

Iar toate acestea și altele, peste care trec și le știi, mai ales propunerea făcută în forme atât de nenorocite, ca viitorul Congres să se ție la Budapesta, „ca să vedem cum această țară nedreptățită știe să se reface și să-și reia rosturile ei culturale“, toate acestea și altele își puteau găsi glas într'o adunare colegială de scriitori strănși din toate țările, adică și din Cehoslovacia, Iugoslavia și România, care ar fi adus toate acele nenorociri asupra Ungariei martire, și care adunare are în programul ei tocmai apropierea dintre popoare și ocolirea cu desăvârșire a punctului de vedere politic! Ce trebuie să facă delegații unguri ai altor congrese!

Ți le reamintesc toate acestea, ca să judeci de ce nu credeam că în Impresiile dumitale din Ungaria, publicate în L'Illustration, ai fi putut împrumuta un punct de vedere care să ne doară. Descoperiseși la fața locului chiar, că Ungaria e într'o stare de spirit aparte în Europa, și că face, cu desnădejde, din orice un obiect de propagandă politică. Nu se putea să furnizezi cu rândurile dumitale încă un obiect acelei propagande.

Mai știam ce vorbiseram împreună despre Georges Duhamel, în aceeaș grabă de o sută de kilometri pe ceas spre inima Franței, prin peizagiul belgian cu piramide de zgură de cărbune sau prin cel francez, cu orașelele noi și înflorite din fosta zonă de pustiire a războiului. Georges Duhamel, al doilea președinte al nostru, ținuse în Vinerea din preziua congresului conferința lui despre: „Ceeace am văzut în Rusia“. Nu m'am sfiit să-ți mărturisesc deschis cât îl prețuiam înainte și mai ales acum, după întârzierea câteva zile în preajma unei personalități atât de cuceritoare, și nici că în ciuda dorinței să-l cunosc și ca vorbitor, n'am vrut să mă mai duc la acea conferință. Mă îndoiam, întâiu, chiar de informație, dintr'o țară în așa mare prefacere, a cărei limbă călătorul n'o știa ca să poată răscoli documentul neprevent și multitudinar, și mă temeam mai ales de eoul de propagandă al acelei informații. Mi-era greu în fața conștiinței mele și cu toată curiozitatea firească, să viu tocmai din preajma statului sovietic, care ne urmărește tocmai pe noi cu o neînțeleasă predilecție, ca să-i aud lauda într'o sală din Bruxelles.

Ai luat atunci apărarea lui Duhamel, și cu temei mai trainic, recunosc, decât al cârtirii mele. Scriitorul putea să însușească încredere prin spiritul de observație dovedit și prin neatârănarea lui de cugetare. El nu s'ar fi coborât niciodată până la propaganda propriu zisă, sovietică sau de alt fel. Interesul pentru niște stări noi și curtenia locală, a autorităților sau a corporațiilor culturale, pentru mulțumirea aceluia interes al scriitorului de departe, nu pot aburi oglinda nealterată a conștiinței proprii.

Atunci nu știam, astăzi știu, că nu era numai o oratio pro Duhamel. Siguranța cu care am deschis foile mari ale revistei unde puteam ceti Impresiile din Ungaria, colorate, spirituale și invitând spre sfârșit la meditație, ca orice popas pe culmi, sau ca o înmănunchere de motive într'un final de orhestră, era făcută din toate aceste fapte, amintiri și gânduri. Telegrama ziarelor nu putea corespunde adevărului. Și n'a corespuns.

Trei impresii de ordin politic te-au izbit în deosebi în Ungaria. Dă-mi voe să le amintesc din nou, cu două cuvinte din parte-mi. Nu vor fi cuvinte de corectare; nu e nevoie de ele, ci vor fi poate mai mult sau mai puțin: cuvinte de om de dincolo de baricadă. Sunt eu însumi un Român din acele plaiuri, de a căror pierdere Ungaria se arată atât de nemângâiată. Nu vorbesc numai de o cauză generală, dar și de mine și de ale mele.

Întâia dumitale impresie a fost mirarea când ai aflat, la fața locului, întinderea mutilării ungurești. Cunoșteai soarta Ungariei, că două treimi din teritoriul ei trecuseră altor țări, dar abia aici ți-ai dat seama că nici cei cari au iubit mai puțin Ungaria n'au conștiința să fi dorit o atare desmembrare, să fi știut temeiurile sau să fi dat cuiva împuternicirea s'o aducă la îndeplinire.

A doua dumitale impresie a fost că din toate țările învinse, Ungaria e cea care suferă mai greu, dela zguduirea de mânie până la ameteala ideii fixe.

A treia dumitale impresie a fost că Ungurii n'au făcut crime fără ispășire și că disprețul cu care cel mult și-au tratat vecinii a găsit o pedeapsă prea crudă.

Nu voi încerca o discuție de proprietate de termeni. E drept că întrebuintarea unor cuvinte ca „mutilare“ și „desmembrare“ ar naște bănuiala de părere făcută și de sentință dată. Dacă Ungaria a fost într-adevăr schilodită și ruptă în bucăți, sunt și călăi, beneficiari de pe urma distrugerii victimei lor. Nelegiuirea trebuie îndreptată, iar făptuitorii pedepsiți... Nu uit însă că e vorba de simple impresii. Dumneata însuși te aperi că ai fi putut și vrut să scrii mai mult decât atât. Faptul e însă altul. Noi îl cunoaștem ceva mai bine, cari am trăit „o mie“ de ani sub legile Ungariei

„Desmembrarea“ Ungariei înseamnă desfacerea unui Stat medieval, mult mai târziu decât alte formații de Stat asemănătoare, în părțile lui dela început. Alipite unei stăpâniri centrale, prin puterea săbiei, prin tratate de bună învoială sau prin legături de rudenie, aceste părți au înțeles, când s'au împlinit vremurile, să trăiască viața lor proprie. În ce ne privește, desfacerea părților românești se pregătea fășis de cel puțin o sută cincispece ani, pe căi culturale la început, de luminare populară și apoi din ce în ce mai mult pe căi politice, de răzvrătire internă sau de războiu stârnit de Românii liberi. Ungaria a crezut că poate să răspundă cu disprețul de care vorbești dumneata, care te-a isbit și pe dumneata, deși numai călător în trecut, și care scuza orice prigonire sau cel puțin tăgadă de drept. Ea știa numai să spună: Valași puturoși, celor trei milioane de Români cetățeni ai ei, cari munceau ca să-și ridice Budapesta palatele și cheiurile de piatră, pe care le admirai dumneata, și sângerau la toate hotarele ca să menție integritatea Ungariei. Disprețul acesta are, cum vezi, altă lămurire și trebuia să ducă la alte urmări, decât te ostenești dumneata binevoitor să arăți. Cavalerismul, de care vorbești dumneata, e o baronie de la anul o mie, așezată pe o creastă de deal și care taie și spânzură sau batjocorește după pofta inimii pe iobagii din vale. Visul acelui an o mie cu îngerii apostolici puși să ție în eternitate pajura Ungariei, urmărește fără milă pe Ungurii de azi. Și cu cât îl simt depărtându-se, cu atât le crește neastâmpărul, neîmpăcarea, desnădejdea. E o „idee fixă“, cum așa de plastic ai stabilit dumneata diagnoza. Lumea întreagă ar putea fi aruncată în haos, numai ca din această aruncare în haos să iasă iară Ungaria așa cum a fost odată. Milioanele de Sârbi și Croați, milioanele de Slovaci, milioanele de Români n'ar avea decât să se întoarcă la sânul plin de dispreț și de daruri tot așa de atrăgătoare ale sfintei Ungarii din cronici. Recunoaște și dumneata că e greu, și mai ales că mai e un punct de vedere. O nedreptate, pentru că a durat o mie de ani, nu e mai puțin o nedreptate. E mai degrabă o groaznică nedreptate milenară care trebuie totmai de aceea înlăturată cu toate chezașiile că nu se mai poate întoarce niciodată.

Ideea de pedeapsă, pentru nu știu ce alte vini, nu i-a trecut prin minte nici unuia din Statele moștenitoare. Aceasta e o formulă ungară care dă alt înțeles schimbărilor și deschide o perspectivă de așteptare. Că Ungaria a pierdut două treimi din teritoriu? Înseamnă numai că a ținut atâta vreme de trei ori mai mult pământ de cât i se cuvenea și că acum a putut înșfârșit să-l treacă celor în drept. E o părere de rău fără înțeles, de care Austria, depildă, nu s'a făcut vinovată. Când ideea imperială în forma ei dunăreană, de marcă de Răsărit, împotriva păgânilor veniți prin stepa rusă, sau mai târziu pe la fostul Bizanț, a căzut, toți cei ținuți de voe sau de nevoe, legați de ea, s'au ivit de sine stătători. Sunt și capete care nu pot să priceapă, Legenda cunoaște pe Frideric Barbarossa care nu s'ar fi înecat pe drumurile Ierusalimului și trăește, încă, într'o peșteră, într'un creier de munte. Ungaria vrea să trăiască între noi, în alcătuirea ei veche. E ca și cum, ieșind din casă, ne-am întâlni obraz dela obraz cu Barbarossa. Cine vrea să-l vadă mai sigur, are poezia lui Uhland sau a lui Heine. Ungaria își are și ea poezia ei. Se poate regăsi așa cum visează, acolo. N'o împedică nimeni. Suntem gata să facem drumul împreună.

E drept că această ieșire din indiviziune nu s'a putut face fără oarecari pagube etnografice pentru Unguri. Așezări ungurești răslețe sau colonizări programatice în mijlocul populațiilor autohtone, au rămas dincolo. Ele intrau dela început în riscul întreprinderii. Întreprinderea, care era desnaționalizarea și unificarea națională în folosul Ungurilor a țării, n'a isbutit. Capitalurile omenești nu se pot retrage așa de ușor cum se retrag celelalte. Ele au trebuit să treacă în noile state sau în statele sporite care moștenesc vechea Austro-Ungarie, sub regimul ocrotirii minoritare. E ceva dureros și neplăcut, nu numai, și poate nu în cea mai mare măsură pentru Unguri.

Ocrotirea aceasta e însă asigurată cel puțin în aceeaș măsură de bunăvoința statelor cu pricina, cât de mijloacele materiale și spirituale de care minoritatea ungară îngrijită până ieri cu amândouă din belșug în paguba naționalităților din fosta Ungarie rămase înapoi, s'a găsit înzestrată. În tot cazul, dacă mai are nevoie de ceva, nu acelei minorități îi vor lipsi apărătorii, atât din năuntru cât și din afară.

Când vom avea cinstea și bucuria să te avem între noi, îți vom cere voia să te ducem prin Săcuime sau prin orașele transilvănene, ca să vezi școlile nenumărate și de toate gradele de limbă ungară, gazetele în aceeaș limbă, mai multe acolo decât ale noastre, deși noi suntem numai acolo aproape de trei ori mai numeroși, bibliotecile, bisericile, teatrele, scriitorii pe cari îi prețuim, ai Ungurilor Români. La Budapesta se pot auzi plângerile elegiace ale unor oameni cari nu vor să trăiască decât în trecut și cari nu mai știu decât din rapoarte cu tâlc sau din campanii de gazetă pornite cu socoteală, împrejurările din „cele două treimi“ de teritoriu; în Transilvania se poate cunoaște realitatea, adică viața fără piedici și în plină dezvoltare a minorității maghiare. Firește, cu programul de interjecție; „Nem, nem, soha! (Nu, nu, niciodată! deviza iredentelor maghiare) și cu acțiunea exclusivă de restauratio hugarica, toate aceste fapte n'au nici o însemnătate. Cu asemenea program în cap, cu „ideea fixă“ amintită în impresiile dumitale și cu disprețul pe care îl cunoști, orice bunăvoință în acest domeniu stârnește mai de grabă revolta! Nu suntem noi de vină. Arhivele vechilor familii de nobili din Transilvania, între care se găsesc și români maghiarizați, cu stemele lor cu vulturi sau cu brațe de oțel ridicând spada sau su turnuri de șapte cetăți, stau într'o sală a bibliotecii universitare din Cluj. Au să te intereseze și pe dumneata și poate să te miște. Dar sunt lucruri de arhive menite să rămână în arhive, și vom purta grije ca ele să nu mai iasă într'o lume care nu mai e, nu mai poate fi a lor. E o datorie față de noi, și poate nu numai față de noi.

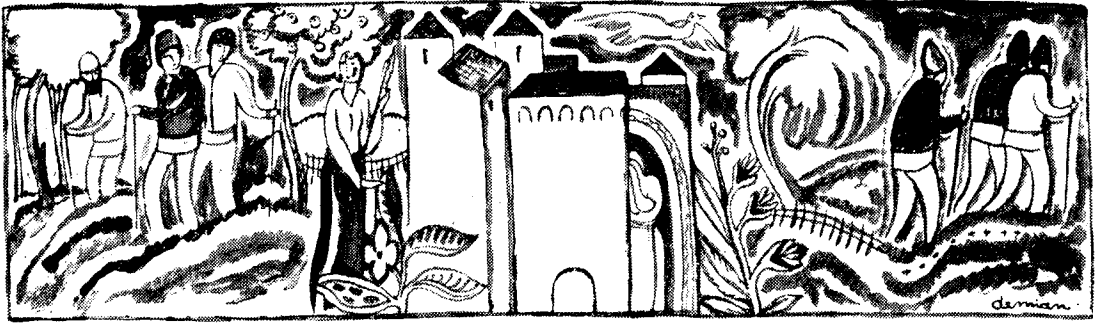
Dar mi se pare că pornind nevinovat și de la lucruri dragi, am ajuns într'un domeniu primejdios și de controversă. Nu vreau să fac greșeala să te amestec. Te-aș dori chiar mai de grabă scos, dacă te-ar fi amestecat alții, din dorința egoistă și pe care nici n'o mai ascund, să mă pot bucura deplin de darurile unei convorbiri fără patimă, decât a ideii sau a imaginii. Dacă îmi găsesc vre o scuză acum la sfârșit pentru atâtea și asemenea spuse, e că ele mi-au dat puțința să-ți vorbesc și plecau dela un articol al dumitale. Credeam că apele nu puteau fi decât bune, ieșind dintr'un așa izvor.

Îngăduie-mi, însă, să beau în cele din urmă pagini ale lui, „Le vin blanc dela Villette,“ care m'a însoțit toată calea, cu întâlnirile lui întâmplătoare peste care se deschid zări de taină. O asemenea întâlnire a fost și întâlnirea noastră, în împrejurări pe care am încercat să le refac în această fugă de tren de-acasă, cu atmosferă franceză.

Convorbirea noastră a trebuit să ia însă acum forma pe care o vezi, de scrisoare scrisă pe o măsuță sguduită la un geam cu peizagii repede schimbate, sub ochi de călători indiferenți. Scrisul trebuia din două, nu dintr'o singură pricină, să aibă înfățișarea nevrednică de luarea dumitale aminte, în care, mai fericit decât mine, ia astăzi drumul Parisului.

București, 15 Iulie 1927

V E S P E R A L A

DE

ION MINULESCU

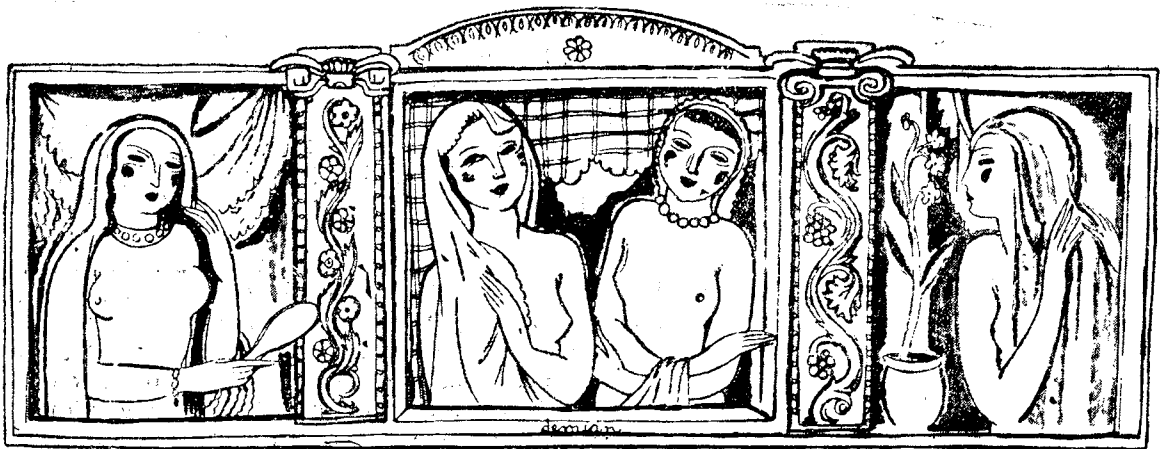
Femea care mi-a vorbit aseară
De constelații fixe
Și stele căzătoare,
Avea figura galbenă și lungă ca o pară
Și ochii negri-verzi, ca un adânc de mare..

Femea care mi-a vorbit aseară
De lucruri mici și fără importanță,
Avea în glas căldura soarelui de vară
Și'n gând, accentuate propuneri de-alianță...

Femea care mi-a vorbit aseară,
Avea idei frumoase, dar bizare...
Spunea că „plopii fără soț“ sunt vorbe de ocară
Și toți „Luceferii“ din cărți, sunt stele căzătoare...

Femea care mi-a vorbit aseară,
(Și care-o să-mi vorbească viața toată)
A fost odată mamă,
Dar a rămas Fecioară...
Și Fiul ei nici astăzi, n'are Tată !...

MISTICA STATULUI

DE

PETRE MARCU-BALȘ

1. — Dacă luăm în cercetare morfologia socială și juridică a țării noastre în al treilea deceniu al veacului XX — în urma deci a marelui războiu mondial și a tratatelor dela Versailles, Trianon și Sf. German-en-Laye, care au adus cu ele modificări fundamentale în structura statului român — constatăm o îngrijorătoare eterogenitate de scopuri (la conducători) și antagonismul la supracultură, deși în urma amintitelor tratate avem o perfectă unitate a infrastructurii economice, geografice, și în bună parte chiar etnografice. Această lipsă de unitate nu poate fi suplinită decât prin dezvoltarea, întărirea și exaltarea ideii de Stat. Noțiunea de Stat — și trebuie precizat dela început: noțiunea de *Stat autoritar*, iar nu trista anarhie a statului democrat, mijloc sigur de împrăștiere și pierdere a energiilor — este un element de organizare, singura posibilitate de a strânge într'un fascicol unitar razele divergente ale sufletului individual, care lăsat la voia lui, are o inferioară tendință de reîntoarcere spre formule primare: impulsivitate, dezagregare, lipsă totală de frâu; neavând decât o singură țintă, aceia a realizării sale complete și egoiste, ceea ce constituie o imposibilitate de fapt în viața contemporană.

Cele trei principii fundamentale ale statului autoritar sunt: ideea de ordine, de erarhie competentă și de prioritate a drepturilor colective față de cele individuale. Aceste trei principii sistematic sabotate în statul manchesterian și democrat sunt reinstaurate în drepturile lor sacre și binefăcătoare.

Concepția autoritară a organizației sociale — care proslăvește noțiunea de Stat — este o minunată terapie contra tendințelor dezagregante aflate în ultimul deceniu la maximum. Și ceea ce este deosebit de interesant, această concepție se află în linia credințelor și a mentalității specific românești pe care le utilizează în esența lor. Predominarea ideii de Stat și a continuității lui deasupra și cu prețul sacrificării individului și a claselor sociale atunci, când este nevoie — pivotul doctrinei autoritare — este ceva foarte apropiat spiritului românesc. Conceptul de „Stat” este în conștiința tuturor claselor noastre sociale, spre deosebire de alte popoare vecine care nu-l posedă decât parțial și numai prin individualitățile de elită. Țărănimea rusă — de pildă — care visează la „Țara lui Opone”, liberă de orice guvernământ și de organizație socială, este lipsită de conștiința necesității ineluctabile a statului. Maxim Gorki a scris în această privință o serie de adevăruri dureroase și revelatoare asupra caracterului țărânului rus. Din fericire, curajoasele și triste constatările ale marelui scriitor nu se pot aplica țărânului nostru. Felul cum a știut să reziste nebuliei slave din 1917 a probat și își găsește explicația desigur în ereditatea latină, care urăște haosul și are o specială afini-

tate pentru ordine și organizare. Arhitecții lumii vechi cari spuneau fiecare cu mândrie „civis Romanus sum!” au reînviat în 1917 și veghează până astăzi, opunând linia dreaptă și dură, arabescurilor capricioase și încâlcite ale sufletului slav.

Intuiția necesității naturale a Statului n'o are într'un grad prea dezvoltat nici țara-nul bulgar. O dovadă peremptorie este posibilitatea guvernării Stambuliski cu metodele de exterminare a orașelor și cu o vădită mefiență împotriva intelectualilor. La vecinii Poloni, nobilimea a fost lipsită de simțul politic, de o clară și largă îmbrățișare a interesului colectiv. Individualismul excesiv al membrilor săi a dus întâiu la neglijarea nevoilor vitale ale unui stat, ca să ajungă apoi la o dispariție complectă a patriei. Acest exemplu este sezizant pentru critica ce se face cu tremolo în glas și cu adjective delirante în scris pentru apărarea individului subjugat de Stat. „The man versus the State” a strigat cândva în titlul unei cărți cu glas de fanfară, anacronicul Herbert Spencer. Desfrăul individualismului repugnă însă spiritului contimporan însetat de disciplină și cu conștiința limitelor în care este dator să se restrângă individul, simplu atom al unui vast organism. (Despre anarhismul lui Spencer a scris cândva cu texte aproape convingătoare din opera sa, *socialistul* — deci, cu atât mai concludent... N. N. Mateescu în „Idea Europeană”). Subjugarea individului de către Stat, cu învinuirea clasică de etatism exagerat nu poate constitui în niciun caz un fine de neprimire mai ales în faza de închegare în care se găsește statul român. Această circumstanță este de natură a liniști și a aduce la realitate pe înamorații individualismului, atunci când n'au uitat să fie seamă de destinele și marile interese colective.

Dar chiar și în Occident ultimele curente de cugetare refuză de a mai da prioritate individului. Ne gândim în primul rând la neothomismul inaugurat efectiv înainte de războiul de cardinalul Mercier la universitatea din Louvain și de Jacques Maritain, care prin „Philosophie bergsonienne” (1914) — unde opune pe sfântul Thomas d'Aquino lui Bergson, — apoi prin colaborare și influență la „Revue universelle” (împreună cu Jacques Bainville și severul Henri Massis), prin seria de volume „Art et Scolastique”, Thèonas, Anti-Moderne, etc. au încercat un atac puternic împotriva anarhismului impresionist din filozofia timpului. Acțiunea nu e — după cum se știe — izolată. Ea coroborează cu a lui Charles Maurras cu mult mai formidabilă, iar în domeniul politic prin întronarea dictaturilor pentru izgonirea drepturilor excesive ale individului care primau față de acelea ale Statului, când de fapt raporturile naturale sunt tocmai contrarii.

S'a vorbit până la sașietate de analogiile grupului dela „Gândirea” cu grupul dela „Action Francaise”. Procesul sufletesc care a prezidat la formarea ambelor grupuri e identic. Ambele mișcări pornesc din dezaxarea lăsată moștenire de secolul trecut (combinată cu alte cauze analizate în eseul meu „Dezaxare” din No. 6-8/1926 al *Gândirei*). Tradiționalismul pentru Cezar Petrescu — cel minat de un amar și cumplit nihilism — monarhismul frenetic al lui Pamfil Șeicaru — fostul adept al sindicalismului roșu sorelian, — ortodoxismul lui Crainic și Nae Ionescu sunt fortărețe în care dezaxarea își găsește un razim sigur. Avem nevoie imperioasă de un criteriu unic după care să valorificăm. Cezar Petrescu într'unul din trepidantele lui foiletoane din „Cuvântul” a remarcat cu obișnuita-i amărăciune criteriile contradictorii din haosul vieții noastre publice. Un fapt e supus la o judecată în Basarabia, e ironizat la București, trezește poate indignare la Craiova și e perfect indiferent în Ardeal. Pentru spiritele în care tendința de unitate e atrofiată, lipsa criteriului unic este absolut indiferentă. Dar pentru omul aplicat către sine, obișnuit să-și analizeze gândul și să și disece simțirea, lipsa criteriului unic e blestemul vieții sale. Deaceea ancorarea dezaxațiilor în tradiționalism apare și ca o problemă psihologică unde iraționalul și elementele afective au o mare contribuție. nu numai ca o construcție *obiectivă* și cu caracter de valabilitate generală (cum este în realitate).

Acelaș proces îl avem la grupul dela „Action Francaise”. De pildă, neliniștea estetizantă dela debut a lui Charles Maurras — un fel de mic burghez din Martigny — și a găsit liniștea creiatoare în doctrina monarhismului catolic pe care dacă nu l-ar fi slujit, ar fi simțit că și-ar fi zdrobit viața, după cum mărturisește singur în prefața din „Ancheta asupra Monarhiei”. Dar gândiți-vă câte contradicții zac încă în cugetul marelui Maurras: ateu declarat e apologetul catolicismului și deși mic burghez e nevoit din

convingere interioară să comande trupele pentru restaurarea aristocrației. Asemenea scandaloase contradicții irezolvabile nu se găsesc în doctrina *Gândirei*, ortodoxă prin teologii ei, dar nu pentru reinstalarea vlădicilor și a boeriei, ci pentru evanghelizarea maselor; susținătoare a ideilor de ordine și ierarhie nu pentru huzurul câtorva privilegiați, ci pentru marea mulțime. Apropierile dintre tradiționalismul ortodox și monarhismul catolic sunt numai aparente. Grupul dela „*Action Francaise*” este un grup de avocați străluciți pentru revizuirea unui proces pierdut. Tradiționalismul ortodox e sprințul moral pentru orientarea și canalizarea energiilor spirituale ale unei generații. Monarhismul catolic caută o reînviere, iar tradiționalismul românesc își are ochii ațintiți spre viitor. Maurras plasează epoca de aur pe vremea Regelui-Soare, iar Nichifor Crăinic, apologetul ortodoxismului, vorbește pe toate cărările de bogăția peisajului spiritual românesc, care trebuie prelucrat în forme de artă de-acum înainte. Acceptând teoria ondulației universale, monarhismul catolic e la sfârșitul curbei, iar tradiționalismul ortodox la începutul ei. Câte asemănări există între amurg și aurora tot atâtea asemănări de esență sunt între cele două doctrine.

* * *

Există, așa dar, congruență între concepția Statului din doctrina autorizată și concepțiile anti-individualiste contimporane. Dealtminteri, concepțiile organiciste (unde se înglobează concepția Statului autoritar) și concepțiile mecaniciste ale Statului (unde intră democratismul) se succed în istorie după un ritm aproape regulat. Primele se caracterizează prin tendințele lor de a da întâietatea întrebărilor de scop, iar cele mecaniciste prin cercetarea predominantă a cauzalității, a legilor ineluctabile, care conduc fenomenologia politico-socială. Doctrinile organiciste, când analizează problema Statului cu chestiunile aferente problemei, iau în considerațiune mai mult teleologia, iar în cele mecaniciste etiologia evenimentelor.

Astăzi suntem în zodia concepțiilor organiciste, care se întreabă de țelul final al individului și Statului. Punându-și întrebarea de scop—uitând deci peisajul efemer—în mod normal, individul își recunoaște limitele și, ia cunoștință despre Dumnezeu. În Dumnezeu, omul își sintetizează o imagine așa cum s'ar dori și după care își modelează trăsăturile și își dirijează impulsunile: mare, puternic și drept. (De remarcat este că dorința de putere, reliefată în ideea de Dumnezeu este probabil cea mai adâncă în oameni și cea mai imperioasă. Cu toții doresc comandamentul, voluptatea stranie de a îngenunchia pe alții). De fapt, necesitatea și aspirația către Dumnezeu cu corelatul său imediat Justiția, este un obscur instinct de conservare individuală, templul zeiței Themis fiind cel mai puternic instrument de poliție care asigură maximum de beneficii membrilor societății. Zeița legată la ochi evocaoamenilor siguranță, confort și invitație la odihnă. Elementele conceptului de divinitate sunt toate în conformitate cu tendințele fundamentale ale omului, adică esențialmente egoiste. Ca aspect noțiunea e dezvoltată de singurătate și tristețe. Și ceea ce este înspăimântător și iremediabil tragic în figura pe care oamenii și-au creat-o asupra lui Dumnezeu este conștiința singurătății și a neantului de care se află înconjurat. Omul urăște singurătatea, dar în coștient și mai ales în subconștient e gravată cu litere de foc inevitabila și dezolanta solitudine. Drama sa constă în conștiința destinului implacabil și în oroarea cu care îl întâmpină. Definitiva zădărniciie a luptei îi apare de-obicei la termenul ultim al evoluției sale pământene, cu puțină vreme înainte de a-și lua sborul spre lumile astrale. Chiar dacă această zădărniciie îi apare de timpuriu simte încă necesitatea de a sparge etapele fatale. Deși singur, se încadrează întâiu în familia din care e inutil și imposibil de a evada pentru a deveni un om perfect liber (vă amintiți „*Un homme libre*” al lui Barres?), în lucrarea care îl îngenunchează, în profesiunea și clasa care îl diformează, în nația pentru care se jertfește și în religia, care îl învață umilința și abdicarea supremă de sine pentru a se dărui altora.

Convertirile religioase se țin lanț dela un timp și vor da aspectul specific al Statului autoritar, în opoziție cu Statul libertar și democratic, care se caracterizează prin ateism și—uneori—prin batjocorire a divinului. Jacques Maritain și Henri Massis—scutieri ai catolicismului aflat în sinteză pură în dogmele infailibile ale sfântului Thomas d'Aquino—recrutează treptat, treptat cei mai distinși adepți pentru marea armată a lui Isus. Fenomenul este pretutindeni același și zadarnic protestează Mihai D. Ralea într'un număr

recent al „Vieții Românești“ (articolul „Misticism“). Argumentele sunt irevelante, fiindcă încearcă o delimitare peiorativă de natură rațională a unui fenomen prin structura sa irațională. Imposibilitatea unei aderențe organice nu poate împiedeca totuși o comprehensiune largă a curentului de reîntoarcere religioasă.

Cauzele și explicarea sensibilității și structurii celei noi a spiritului contemporan sunt — în genere — ușor de găsit. „Nu suntem la mijloc de poveste.“ Frământărilor sufletești și haosului metafizic din vremea actuală nu li se pot găsi pereche decât în epoca turburată a decadentei greco-romane (la aurora creștinismului) și în epoca de așteptare perplexă și căutare înfrigurată a unui nou ideal din timpul Renașterii. Amurgul zeilor noștri a început demult. Prima năruire — în domeniul ideilor — este în vîna celui care a înfăptuit cea mai mare revoluție umană, acela care crezând că ne dă un sprijin în contra „celor din afară“ s'a îndoit că Lumea ar fi o realitate obiectivă, socotind o creația biete minți omenești. Ne referim la Kant, care a sfărâmat temeliele ordinii și erarhiei sufletești cu acidul puternic al distincției dintre Eu și Non-Eu, încoronând pe om ca rege al lumii exterioare — coroană periculoasă cu spinii otrăviți ai încrederii nemărginite în sine, ai solitudinii, făcându-l un *disponibil* al vieții, iar nu parte integrantă din ritmul ei. Urmașii marelui filosof și-au cules sfărămăturile metafizice și zdrențele explicative ale Cosmosului — atât cât a mai fost posibil după dinamitarea ursuzului din Königsberg — și au încercat fără niciun succes să-și construiască minunatul templu unde să-și cânte armonios liturghia minții și a sufletului. De-aici pornește și acel faimos „mal du siècle“ din a doua jumătate a veacului XIX, pentru care s'au străduit cele mai alese minți ca să-i explice cauzele, ca să-l înlăture sau ca să-l slujească.

Înlăturarea lui s'a încercat printr'o reîntoarcere religioasă, care se poate observa în poezie — de pildă — începând cu ultimii romantici, urmând cu Paul Verlaine sau Charles Baudelaire, care scapă din când în când :

Ah ! Seigneur, donnez-moi la force et le courage
De contempler mon coeur et mon corps sans dégoût,

Pentru a culmina cu poetul magnific al extazului catolic, Paul Claudel.

Dar cea mai violentă și cea mai răsunătoare reîntoarcere religioasă a ultimilor ani ne-a dat, după cum se știe, Giovanni Papini cu „Storia di Cristo“. (După multe experiențe este nevoit să constate : „eppure, dopo tanta dilapidazione di tempo e d'ingegno, Cristo non è ancora espulso dalla terra“). Căutarea halucinantă și dureros de impresionantă pentru găsirea unei concepții de viață, valabilă nu numai sieși, ci tuturor și pentru totdeauna, este tragica notă caracteristică a lui Papini. Abătut la toate porțile și i s'a deschis pretutindeni ; a eșit însă, blestemând și cu dorința și mai arzătoare. Papini e un simbol — ne gândim la cel dinaintea conversiunii — : simbolul veșnicei nemulțumiri și al revoltei sterpe. Era fără îndoială ceva mișcător și de-o înaltă frumusețe în căutarea sa neobosită. Era însă dezolant în inutilitatea și exasperarea furioasă și aproape voită pe care o punea. Religia suferinței și a sbuciumului pentru sbucium nu este o notă a spiritului european. Este o floare a Asiei răsădită cu sila în grădinile Europei care nu o primesc în faza actuală. (Exemplu lui Miguel de Unamuno care iubește și binecuvintează chinul și neastămpărul scoțând dramaticul strigăt : „nu vreau să trăiesc în liniște nici cu mine, nici cu alții“ — o dovadă în plus că sufletul iberic este de multe ori o prelungire a Africii maure) Prin apologia suferinței se ignorează o tendință fundamentală : tendința continuă către o desăvârșită echilibrare, către seninătatea creia toare. Giovanni Papini crezând că va găsi celesta beatitudine în creștinism s'a svârșit cu disperarea unui suflet aprins și îndurerat pe urmele divinului purtător de balsam sufletească. Păgânul Papini pătrunde cu speranța fanatică că va pune în sfârșit capăt vieții lui sufletești de Jidov rătăcitor, ancorând pe o insulă cu stânci de bazalt la bază și ținuturi paradiziace, deasupra. Superba lui mândrie se spulberă și acum se îmbată de parfumul câmpenesc al umilinței. Convertirea lui Papini amintește epoca sumbră a evului mediu, amintește de atmosfera mistică și dureroasă a mănăstirilor cu călugări chinuți de ispitele Deavolului și ispitiți de fericirea fără de sfârșit a raiului. Cei cari atribuesc lui Papini „o filozofare de cucoane decoltate la five-o'clock“ — după dreapta vorbă a lui

Unamuno despre anumiți filozofi francezi — îl insultă și dau dovadă că n'au înțeles nimic din curba lui suflească. Convertirea lui nu este creștin-dogmatică în sensul stringent al cuvântului în contra căruia a scris agresiv și fulminantă-i predoslovie; e însă creștin-evanghelică în cea mai frumoasă concepție.

Conversiunea recentă a lui Cocteau și altor contemporani — e posibil ca și „ultimele rezerve ale raționalismului“ să dea faliment — sunt puncte luminoase care înfățișază fizionomia și construiesc *stilul* specific al epocii noastre, menită să reinchege Statul autoritar.

*

E necesar de făcut distincție între adevărații credincioși și între epigonii de ultima oră și prin imitație ai credinței. Deosebirea este mare. Epigonii au credință fiindcă sunt convingși de necesitatea Dogmei, după cum un jurist este convins de necesitatea textului de lege, ambele fiind codificări a unor reguli imperative dictate din motive *practice*. Dogma pentru ei nu este expresia Adevărului, nu vine din adâncurile suflești, ci e adoptată prin convingere rațională.

„Epigon“ n'are pentru mine, totdeauna, un înțeles peiorativ. Există un tragic al epigonismului care este demn de respectat. E o înfrângere a propriului tău „eu“, o renegare impresionantă a subiectivismului pentru îmbrățișarea unei cauze mai drepte și mai sfinte. Deosebirea între cele două categorii este totuși mare. Iată: îți vezi mama pe care o cunoști bine de zeci de ani și care îți vine întru întâmpinare. Deschizi brațele și cazi la sânul ei. Este credința cea adevărată și organică, făcând un tot cu tine însuși, după cum iubirea de mamă este ceva tot așa de viu și de apropiat ca brațul, ca ochiul sau urechea. Și iată un orfan: orfan de-o zi, de-un an, de zece, sau — copil al nimănui — orfan de totdeauna. Divina afecțiune maternă îi este necunoscută. Ii simte totuși de mult dureroasa nevoie. Intinde brațele pentru a îmbrățișa o fantasmă chemată cu buze avide și arse de dorință, dar fantasma îi scapă mereu printre mâini. Aflat pe întuneric în apropierea unui zid, începe să-l îmbrățișeze, întâiu cu rușine și teamă. Văzându-l că nu-i scapă ca fantasma nopților de insomnie, îmbrățișează zidul cu pasiune și înfinită delicatețe.

Conversiunea lui Cocteau? Poate să fie joc *à la hausse* la bursa literară. În corespondența lui cu Maritain e subliniat fără voe până la desgust, necesitatea practică a religiei. E un expedient, un truc de tehnică literară, instrument nou de joc artistic, analog cu imaginea, rima, ritmul, etc. În plus, avantajul ultimei noutăți cu rezonanțe de gonguri străbune.

Există însă la noi o serie de publiciști cu concepții de măcelari, cari își răd în fălci atunci, când aud de necesitatea religiei în coordonarea vieții umane și în organizarea Statului. Vulgaritatea aceasta ridicată la rangul de principiu cu o impudoare fără egal este o desgustătoare priveliște. Sensibilitatea religioasă — strâns legată de contemplație și de artă — e un har care împodobește rar spiritele din sărmana turmă cuvântătoare. Darul sfânt nu-l găsești prea des nici chiar în marile epoci religioase. Se deosebește profund de bigotism, care este în schimb înrudit cu prostia laică și lăudăroasă.

Trebuie să te găsești neapărat la porțile Balcanului pentru a afla apologia unei insuficiențe; iar insolenta cu care se afirmă e de genul exhibării publice a unor maladii rușinoase. Nu orice biped poate simți fiorul poetic, metafizic sau religios. Dar afirmarea cinică a opacității și manifestarea disprețului e o nerozie similară cu a măcelarului cu lanț gros de aur pe abdomenul proeminent, ascultând cu dispreț și zâmbet superior versurile de dragoste ale lui Eminescu. Apologeții toleranței anarhismului politic sunt rareori și apologeții toleranței spiritului. Voluptatea umilinței și recunoașterea limitelor nu e calitatea unei categorii care se distinge prin obrăznicie și scandal.

În rezumat, între curentele din ce în ce mai numeroase, care toate converg către găsirea unei discipline religioase, și între curentele sociologice și juridice (Léon Duguit, marele profesor dela Bordeaux, a vorbit încă dela 1900 împotriva Statului libertar) gă-

1) v. L. Duguit; L'Etat (2 vol); Le Droit social, le droit individuel et les transformations de l'Etat; Les transformations du droit public; Traité de droit constitutionnel (5 vol).

sim legături de înrudire apropiată. Faptul este natural de vreme ce ambele sunt emanații ale aceluși faimos *nisus formativus*, a sensibilității unei epoci, sensibilitate aflată în aceeași direcție în toate domeniile de activitate ale unui Stat.

2. — „Le droit n'est pas une création de l'Etat ; il existe en dehors de l'Etat ! la notion de droit est tout à fait indépendante de la notion de l'Etat et la règle de droit s'impose à l'Etat comme elle s'impose aux individus ; l'Etat est limité dans son action par une règle de droit, il doit l'être et il ne peut pas l'être“ (L. Duguit, *Théorie générale de l'Etat*, 1923, I, pg. 33). Dar de unde provine această deplină independență ? Și mai ales care sunt temeiurile teoretice și realizarea practică a suveranității absolute a Dreptului asupra noțiunii de Stat ? Când privim realitățile sociale vedem dimpotrivă, că Dreptul este o creațiune a Statului, creațiune care este subordonată și urmărește finalitățile superioare ale organismului static. Avem aici evident o substituție a dreptului pozitiv cu conceptul de Justiție. Dar corelațiile dintre aceste două elemente sunt încă departe de a ajunge la o identitate desăvârșită, sunt după cum spune așa de frumos Jaroslav Kallab „pareille a une hyperbole qui se rapproche constamment de son asymptote, de la justice, sans pouvoir jamais la rencontrer“ (*Revue int. de la Théorie du Droit*, 2, 1927, pg. 99). Asimptota e astăzi mai îndepărtată ca oricând și sunt îndoeli, că se va confunda vreodată. Sunt, între cele două elemente, fragmente cu conținut antagonic, care le ține în mod firesc departe una de alta. Justiția e steaua polară a Dreptului, dar ea nu se poate coborî pe pământ ca să umble ca bipedele sau patrupedele. Componentele noțiunii de „justiție“ sunt așa de instabile în conștiința umană, încât nu se poate clădi pe ele forturile Statului și cetatea juridică. Hegel este un reprezentant tipic al conceptului unui astfel de Stat, numit de Laserson¹⁾ metafizic. Numirea e greșită dacă ne referim la împărțirea lui Auguste Comte: 1) teologic, 2) metafizic 3) pozitivist, după cum face autorul. (Aceste diviziuni formează în același timp un criteriu de judecată în istoria evoluției statelor). Concepția lui Hegel am putea-o denumi dimpotrivă cu mult mai exact „pozitivistă“ prin primatul pe care îl conferă datelor concrete și ideilor morale, părăsind vagile aspirațiuni de universalizare și uniune generală atât de obișnuite la gânditorii veacului său. Într'adevăr Hegel consideră Statul ca o substanțializare, o materializare a ideii morale — „Wirklichkeit der sittlichen Idee“ — refuzând concepția kantiană liberală, hrăniă de enciclopediști și pregătitorii marelui Revoluții franceze, care tinde la federalizarea lumii și la o des-suveranizare a statelor, neținând cont că ele sunt unități de sine stătătoare, organe vii care refuză amestecul inoportun și hibriditatea. Această concepție ce se ridică contra mondializării statelor și ține seamă dimpotrivă de legile concrete și inexorabile ale specificității și contingențelor e valabilă și eri și azi și mâine. Momentul istoric german când scria Hegel rimează cu momentul statului român de azi : momentul închegării în forme definitive, având la bază ideea națională.

3. — Misticismul ca stare sufletească sau ca doctrină filosofică a fost todeauna viu dealungul veacurilor, de vreme ce face parte din însăși structura sufletului uman, la unii mai accentuat, la alții mai puțin. În sec. XVII am avut quietismul, martinismul în sec. XVIII, mesianismul și umanitarismul în al XIX. În veacul XX predomină sub formele cele mai variate misticismul statului.

Ernest Seillière distinge misticismul racial de cel estetic, social, etc. înglobându-le în primul, care e cu suprafață mai vastă. A studiat ca reprezentanți ai celui dintâiu și celui mai puternic curent (în fond războiul mondial a fost deslănțuit de ciocnirea dintre misticismul pangermanismului și celelalte) pe Gobineau, Renan (dinainte de 1870), Houston Stewart, Chamberlain. Formele pe care le ia acest curent în viața de Stat sunt analizate în „La Philosophie de l'Imperialisme“ (4 vol. 1903—1908), apoi în „Introduction à la Philosophie de l'Imperialisme“ (1911), „Mysticisme et Domination“ (1913), „L'avenir de la Philosophie bergsonienne“ (1917), „Les mystiques du néoromatismes“ (Karl Marx, Tolstoi, Les pangermanistes), (1910), „Houston Stewart, Chamberlain, le plus récent philosophe du pangermanisme mystique“ (1917), „Le péril mystique dans l'inspiration des démocraties contemporaines“ (1918), „Les étapes du mysticisme passionnel“ (1919) „Les origines romanesques de la morale et de la politique romantiques“ (1920), „Edgar Quinet et le mysticisme démocratique“ (1920), apoi în „Coll. historique des grands philosophes“: Georges Sand, *Mystique de la passion, de la politique et de l'art*.

1) Die neuesten Schicksale der Staatsidee, pg. 312

Toată activitatea lui Seillière e brăzdată de această idee specifică vremurilor noastre: edificarea unei filosofii a imperialismului, construcția teoretică și sistematică din elemente aparent disparate, dar în fond înrudite și dăruirea unei discipline adecvate sufletului veacului XX, care are cu totul altă structură decât cel din sec. XIX cu ideologie democrată și umanitară. Ernest Seillière nu are încă „voga” diverșilor gânditori franțuși, probabil din pricină că cele peste 30 de volume ale sale sunt prea prolix, prea documentat lucrate cu lipsă totală de strălucire, neavând nici grația fluidă a stilului bergsonian, nici precizia și conturul unui Boutroux, nici limpiditatea perfectă a lui Valery. Dar faptul acesta nu ridică nimic din semnificația documentului. Au început deja să se grupeze în jurul său câțiva discipoli. Louis Estève a dat adeziune totală exemplului seillierian încă din 1913 cu a sa „Une nouvelle Psychologie de l'Imperialisme”, iar R. Gillouin în 1921 cu „Une nouvelle Philosophie de l'Histoire moderne et française”, a explicat rațiunile pentru care aderă la morala și consecințele doctrinei imperialiste indicată de Seillière.

Zeificarea Statului e făcută cu multă îndrăzneală și cu o lipsă de menajamente care răzbină de pudibonderia și prejudecățile obișnuite. Iată prima propoziție a construcției lui Seillière, punctul de plecare al doctrinei sale: „Toute vie, individuelle ou sociale, tend avec une âpreté, souvent extrême, non seulement à sa propre conservation, mais à son maximum de puissance, toute expansion solidement établie assurant à l'individu et au groupe d'appréciables chances de vaincre dans la lutte vitale”. Rodomondadele lui Rousseau și ale utopiștilor din toate veacurile despre bunătatea și puritatea inițială a omului corupt de civilizație sunt înlăturate cu asprime în concepția lui Seillière unde se unesc ecouri din Biblie, Vechiul Testament, din Nietzsche perioada apolinică a vieții sale cu *Wille zur Macht*, Hobbes, *libido dominandi* a misticei și psihologiei primitive catolice, — abatele de Saint-Cyran spunea mai târziu: «l'esprit de principauté» etc., toate unindu-se pentru a da melodia unică: imperialismul individual și social. În lupta pe care o duce El și Statul pentru conservare sau dominare proprie și-au asigurat alianța unei ființe supreme (Dumnezeu) sau a unei stări sufletești rodnice și propulsive (Misticismul). Pentru primitiv, zeitățile sunt ajutoare în lupta pentru conservare. Mai târziu Jehova a fost aliatul poporului ales. Înflorirea și preșterarea unică a judaismului e datorită acestei stări sufletești și ori câteori s'a repetat la alte popoare (Romani, Englezi, Germani) am avut aceleași rezultate. Sau cu o expresie seillieriană: „l'imperialisme foncier de l'homme est tonifié par la certitude de l'alliance mystique”. Evident, exuberanța dezordonată care naște din asemenea psihologie trebuie canalizată și captată de omul de acțiune, de artist (vates) și gânditor, pentru a fi revărsată cu folos și a fecunda astfel ogoarele înțelenite ale societății, unde au rolul de îndrumători, precum și datorită de a înfrâna mersul prea rapid care ar putea duce în prăpastie.

4. — Tema raporturilor dintre individ și stat s'a discutat cu deosebită aprindere în anul 1926 în revistele filosofice italienești, între Vladimiro Arangio Ruiz, care a publicat în „Giorn. Crit. di Fil. It. (marzo 1926) un studiu: *L'individuo e lo Stato*”, la care au răspuns Giovanni Gentile în aceeași revistă și Benedetto Croce în „Critica” (maggio 1926), combătându-l. Arangio-Ruiz la începutul studiului său discută afirmația lui Croce care se pronunțase pentru neamestecul dintre problema politică și filosofie fiind cu drept cuvânt de părere, că o delimitare a lor e o imposibilitate și o ipocrizie. Lozinca lui Maurras: *politique d'abord*, tinde a deveni egida problematicei contimporane, care pendulează între doi poli: concepția liberală și concepția autoritară. Dar Arangio-Ruiz e încă sub suggestia ideologiei dela 1789 și crede că „lo Stato si giustifica solo se è ricondotto in interiorum hominem”, pe când de fapt individul e salvat și sanctificat numai dacă trăește în și pentru Stat, reprezentant și depozitar al trecutului, apărător al intereselor generațiilor viitoare, evitând dezastruoasa situației de out-law, de epavă în marginea legilor și cerințelor societății, aflat sub tirania impulsurilor sale primordiale de ordin esențialmente egoist și carnal. În ideea de Stat — care și are de altfel rădăcinile și justificarea în inima și rațiunea omului — individul izolat își împlinește menirea, își desvoltă facultățile sale omenești, iar poruncile Destinului personal sunt atenuate și îndulcite sub povara și călăuză din afară. Sau cum spune așa de frumos Nae Ionescu în *Pascălia* anului acesta din «Cuvântul»: „lepădarea de noi înșine stă la capătul acestui drum al durerei (al durerei lui Crist): ca o purificare a spiritualității noastre, dar și ca o realizare a suferinței. Căci iubirea de noi înșine este, dintre toate păcatele care

apasă mai greu asupra noastră, cel mai adânc înrădăcinat; iar extirparea ei cere cea mai aspră disciplină și cel mai neînfricat curaj". Ideea de Stat este o părticică din ideea de Dumnezeu. Ambele dau eului sfâșiat de tendințe contradictorii o unitate, îl învață umilința și sacrificiul, îi arată marginile și puterile efemere, subjugând forțele infernale ale lui Satan, aruncate în inima sa și care îl copleșesc.

Nu este vorba aici de o apologie a etatismului economic, așa cum s'a înțeles în-deobște. Mistica etatistă e veche de când există organizație de stat, adică dela începuturile civilizației, iar centralismul economic și birocratic a fost o formă de încercare în sec. XIX, nereușită și deci temporară. Structura economică a statului va fi desigur în noile forme pe care le vor lua spiritului românesc în veacul nostru adecvată mentalității și cerințelor tehnice celor mai moderne și mai perfecționate. (Nu trebuie să ne înșele tendințele aparent contrarii ale câtorva reprezentanți eminenți ai acestui spirit de p. Vintilă Brătianu — care își are explicația cunoscută în necesitatea câștigării independenței economice naționale). Relația care se stabilește între mistica etatistă — cunoscută și în antichitate sub forma superbă a imperiului roman, în evul mediu pe timpul lui Carol Magnus și tot restul evului, când s'au făcut mereu încercări de restabilire și de continuare a sacralului imperiu roman, cunoscută și dusă la apogeu de imperiul britanic și cu un insucces temporar și mai mult aparent de Germania — această relație dintre mistica și imperfecta administrație și economie zisă „etatistă“ e absolut falsă. Dimpotrivă spiritul și mistica etatistă îndreptate spre formele de organizare și activitate practică se caracterizează tocmai printr'o mare perseverență, curiozitate de lucruri noi, perfecționate și perfectibilitatea celor vechi, prin seriozitatea și dorința adâncă de a crea durabil (pilde ale misticismului practic: termele, apeductele, templele romane, organizarea coloniilor engleze, tehnica germană; sau — creații ale misticismului religios — : catedralele medievale), prin uitarea de sine, prin abnegație care nu e posibilă în concepția care face din individ alfa și omega al tuturor lucrurilor văzute și nevăzute.

Pentru a se ascunde cu un vâl mincinos această inexorabilă și salvatoare atotputernicie a vieții colective asupra celei individuale s'a recurs la cele mai curioase formule. Între atributele regalității eului este — de pildă — și acela al beneficiului deplin al noțiunii de drept. Dar sunt momente când zeița patroană a Dreptului, este real legată la ochi, (nu numai simbolic) — și pusă la arest... Atunci e domnia lui Marte și a necesității supreme: războiul. Deși nu mai e Drept, e totuș „Drept de necesitate“ și-au zis heraldii formulelor care ascund realitățile aspre. Despre „Decretele-legi și dreptul de necesitate“ a scris acum câțiva ani d. C. G. Rarincescu o interesantă carte, care se termină cu o concluzie antinomică: pledoarie pentru parlamentarism. Plecarea dela dreptul de necesitate, explicarea și fundamentarea lui, dădea însă dreptul la o altă încheiere, decât la o apologie a unei instituții perimate și periculoase, pentru care s'a ridicat eșafodajul — mai mult teoretic — al dreptului de necesitate.

Într'un interview al poetesei de Noailles, acordat lui Frédéric Lefèvre, pentru a stigmatiza ridicolul găsit se pare în cantități apreciabile de contesa scriitoare (care reneagă cu această ocazie încă odată străbunii Brâncoveni) și pentru a-și exprima nedumerirea în jurul discuției „poeziei pure“, denumeste cealaltă poezie de esență inferioară și didactică (după abatele Brémond și Valéry) cu un cuvânt nou, hazliu și ingenios: „poésie papure“. Cum să numim celalt drept care nu se bucură de prerogativa regală a „necesității“? Cum să-l trecem în rândul conceptelor inferioare și rizibile?

Există la mulți juriști — e lucru constatat de mult... — o psihologie asemănătoare cu a păsarei deșertului. În fața Simunului arzător al Realității, în loc s'o privească curajos în față și să-i strige — cel puțin după ce trece — pe adevăratul nume, își vără cu predilecție capul în nisipul arzător. Aici problema e clară: în momentele grave, în momentele de „necesitate“ pentru Stat, *dreptul încelează* (justiția militară e simulacru și concesie spiritului formal, iar decretele-legi surogate de justiție și teoretizare de cele mai multe ori fără perifraxe a forței). Salvarea patriei e suprema datorie. De ce atunci ipocrizia „dreptului de necesitate“ de origină parlamentar-politicianistă? Instituția unde limbușia e mult prețuită dovedește de altfel în aceste momente grele o inutilitate patentă și amânarea *sine die* a convocării sale este o necesitate supremă națională.

Expresia de „drept de necesitate“ vine apoi în conflict cu caracterul fundamental

al dreptului modern, care este în primul rând *unic* pe teritoriul unde s'a promulgat. Evoluția dreptului a fost necurmat în sensul ca norma juridică să fie cât mai unitară, cu aplicabilitate identică la clase sociale diferite și la situații variate. În antichitate — la dreptul grecesc ca și la dreptul roman — găsim drepturi și îndatoriri anumite pentru cetățeni, drepturi și îndatoriri pentru diferitele categorii de străini și de popoare supuse, drepturi și îndatoriri anumite pentru sclavi. În evul mediu există un drept roturier și un drept pentru nobili. Noutatea lumii moderne constă în unificarea variațiilor regulilor juridice, supunându-le câtorva principii generale identice, principii în conformitate cu uniformitatea aproape generală a economiei burghezo-capitaliste. Aceiaș normă deci pentru oameni feluriți și mentalități contradictorii, dar pentru o economie unitară în mecanismul său de producție, repartiție, circulație și consumație. Creierea conceptului dreptului de necesitate e menit să facă o spărtură inutilă și periculoasă în noțiunea modernă de drept. În fond, principiul juridic care reglementează raporturile în timp de războiu ca și în timp de pace, între cetățenii unui Stat, e subordonat conceptului de Stat, aflat de-asupra și peste Drept, cunoscând numai necesitățile, legile și aspirațiunile sale proprii, care numai temporar sunt împotriva individului, servindu-i însă acea substanță de divin pe care o are, conștiința legăturii cu lumea înconjurătoare și necesitatea sublimării egotismului său. Credința în atotputernicia unor legi și regulamente împrumutate¹⁾ sau create anapoda face ca să se dea o remarcabilă prioritate și ideologiei respective de unde se inspiră. Evident, plasa fină de norme juridice cu care s'a înfășurat organizația românească de stat începând dela 1848 și până astăzi este de proveniență aproape exclusiv democrată și parlamentară. Am avut însă marele avantaj că a fost o rețea pur exterioară, uneori de mătase, alteori numai fire de păianjen (cum a fost constituția, copiată după cea belgiană, cea mai înaintată constituției a Europei, de aplicat la porțile Orientului...). Și niciodată lanțuri grele de fier, așa că statul nostru și-a putut șă-și ducă înainte fără impedimente serioase viața sa *specifică*, cu legi dictate de istorie, etnografie și stadiu evolutiv. Din momentul însă ce s'a acordat sabia cu două tăiușuri care se cheamă vot universal, direct, obligatoriu, secret, etc — formula amintește lungimea numelui de înfumurat hidalgo spaniol —, iar roata istoriei nu se mai poate întoarce, (mai ales că are avantajul de a face educația mulțimilor), încercările de a pune realmente în practică o ideologie împrumutată și inoportună pentru momentul istoric al neamului nostru, devine funciarmente periculoasă și meprisabilă.

5. „La mystique démocratique consiste à partir de la prétendue égalité naturelle ou de la parfaite équivalence de tous les hommes, pour conclure, en vertu du principe: «la justice eut que l'on traite également des choses égales», à la nécessité de réaliser l'égalité économique et sociale des individus»²⁾. În acest silogism perfect, premiza majoră e falsă: așa zisa egalitate naturală. Silogismul nu poate fi valabil. Romantismul egalității în fața Naturei și suspinul după o reîntoarcere la sânul ei („să cazi în patru labe și să paști iarbă“, era nostalgia lui Voltaire citind pe Jean-Jacques) este un romantism specific citadin sau mai exact salonier. Aderențele lui sunt cu atmosfera veacului al XVIII, când superstiția egalității naturale o găsim așa de răspândită. Descartes, care este filosoful raționalismului și precursorul democratismului modern, scria în *Discursul asupra Metodei*: „le bon sens ou raison est naturellement égale en tous les hommes... car pour la raison ou le sens, d'autant qu'elle est la seule chose qui nous rend homme et nous distingue des bêtes, je veux croire qu'elle est tout entière en un chacun et suivre en ceci l'opinion commune des philosophes qui disent qu'il n'y a plus ou de moins qu'entre les accidents et non point entre les formes ou natures des individus d'une même espece“. Sau cum spune mai târziu Diderot: „un homme en vaut un autre“. Louis Rougier dă din literatura filosofică a veacului XVIII exemple care în veacul XX miră prin tonul simplu de siguranță, aplomb și adâncă convingere interioară despre lucruri care astăzi par afirmații nedemonstrate și nedemonstrabile, periculoase în practică și ridicole teoretic. De pildă: „la troisième chose que je demande, c'est que mon philosophe

1) Goethe în convorbirile sale cu Eckermann spunea despre aceste împrumuturi: „pentru o națiune este convenabil numai ceace a ieșit din sâmburele său propriu („aus ihrem eigenen Kern“) și din propriile sale nevoi generale, fără maimuțarea alora“.

2) L. Rougier: La Démocratie et la Mystique démocratique, Revue de Paris, 15. 2. 927, pag. 328.

soit persuadé que *les hommes sont égaux* entre eux, qu'il parvienne à aimer cette vérité" (Mably, Principes de Morale). Finalul — cam umoristic — ne arată că și pe atunci erau opoziții destul de serioase la posibilitatea iubirii cu orice preț a citatului precept. „Dans l'ordre morale, *la nature est une, constante, invariable...* Donc tout ce qu'on peut alléguer de la variété des mœurs des peuples, sauvages ou policés, ne prouve point que la nature varie.", (Morelly : Code de la Nature). Aici este interesant de studiat alterarea mecanismului logic. După ce pune o primă *dată* nedemonstrată, conchide cu „*donc*”, unde înșirarea obiecțiilor e respinsă cu principiul care trebuie demonstrat. Iar Baboeuf în „Manifeste des Égaux” spune: „nous sommes tous égaux, n'est-ce pas ? Ce principe demeure incontesté, parce qu'à moins d'être atteint de folie on ne saurait dire sérieusement qu'il fait nuit quand il fait jour”. Ar însemna că dela rudimentele de civilizație până la Baboeuf a fost o eroare, o nebunie generală; apoi, o sănătate de un secol — cu indulgență: domnia lui égalité, liberté, fraternité; de-atunci iarăș întunerecul. Această egalitate naturală între indivizi și popoare, Rousseau o punea și în practică: confecționa constituții și legi pentru Polonia în camera de lucru, în halat și papuci de noapte, fără să fi văzut Polonia, arătându-i cu greu chiar pe hartă granițele.

Evident, că se admite principial și faptic fără nici o rezervă de orice om al timpului nostru acea parte din „Déclaration des droits de l'homme” din 1789, care vorbește de egalitate în fața legilor: „la loi doit être la même pour tous, soit qu'elle protège, soit qu'elle punisse. Tous les citoyens, étant égaux à ses yeux, sont également admissibles à tous les dignités, places et emplois publics, selon leur capacité et sans autre distinction que leurs vertus et leurs talents”. Discuția începe în felul cum a fost pusă în practică concepția de către fervenții acestei Biblii a democratismului modern. De unde la început organele parlamentare au avut atribuțiuni mai mult administrative, printr'o hipertrofie au ajuns conducătoarele de fapt în viața politică și chiar economică a popoarelor. Predispuse spre anarhie — ca orice instituție care are la bază spiritul gregar, electiv și nu selectiv — au ajuns în mod normal la anarhizarea spiritului public. Principiul din declarația drepturilor omului a fost literă moartă de vreme ce s'a hotărât ca să se discearnă și să se determine alegerea de un mare neștiutor care avea nevoie de educație și îndrumare: plebea. Principiul dus onest până la capăt dă rezultate deprimante. În America, de ex. magistratura în unele state este electivă, iar nu bazată pe principiul strict selectiv. Rezultatele au fost dezaastroase și s'a renunțat în cele mai multe părți. Treptat, treptat se va renunța și la parlamentarism, transformându-l într'o adunare de înalți funcționari administrativi cu misiunea de a unifica interesele generale și a ține cont de interesele vitale, permanente, ale marelui instituții supreme, care e Statul. E un imperativ categoric întărirea și predominarea puterii executive asupra celei legislative. De altfel, puterea legislativă singură e o parodie, fără intervenirea aceluia inexorabil element al noțiunii de drept: elementul coercitiv.

Diferența fundamentală între Statul autoritar — cu diversele lui forme — și Statul democrat o explică cu claritate Alfredo Rocco în volumul său „La trasformazione dello Stato”: Statul autoritar „non è agnostico, come lo Stato liberale in ogni campo della vita colletiva; al contrario in ogni campo ha una sua funzione e una sua volonta” (cap. Stato fas). Organismul suprem prin reprezentanții săi trebuie să vegheze ca să nu mai fie o internimicire a claselor sociale, ci o colaborare și interpenetrație în vederea unui singur scop: întărirea Statului național care are o valoare proprie, o valoare istorică și spirituală ce depășește valoarea de câteva decenii a unui singur individ. Severa noțiune de Stat a ajuns însă în concepția democratică nici maimult nici mai puțin decât Statul lui Conu Leonida al lui Caragiale, adică o vastă ospătărie pentru estro-piați, pensionari și oamenii politici de profesie, cari sgândără periodic instinctele și apetiturile plebei, anarhizând-o și aruncând grăuntele dezorientării, neliniștei și al revoltei inutile. Politicianii, acești scutieri ai Statului democrat, cavaleri de industrializare ai Idealului și Generozității, se convertesc ușor între 35 — 40 ani, când se deschid perspectivele somptușelor și arcuitelor fotolii ministeriale pentru vindecarea hemoroizilor căpătați pe băncile proletare, după ce în prealabil au aruncat microbii dezechilibrului sufletesc în marea masă, în aceeași plebe ale cărei drepte interese, dureri și aspirații, orice intelectual își simte o datorie de conștiință ca să le servească. Dar după parabola Mântuitorului, sunt servitori buni și servitori răi. Unul caută să ațâțe și să satisfacă prin

cele mai vile mijloace poftele stăpânului pe care îl disprețuește în sinea sa și pe care vrea să-l ducă la pierzare și să-i ia avuțiile. Aceștia sunt de obicei leaderii Democrației, șefi cu poște cezariene, sirene care încântă plebea pentru a o biciui apoi ca pe-o bestie. V'amintiți evoluția lui Aristide Briand? și Millerand? și chiar Benito Mussolini, care are avantajul de a fi în afară de regulile comune și de a aduce reale servicii plebei, biciuind-o?

Conu Leonida, Aristide Briand sau Tache Ionescu? Nici-o deosebire, decât: candida sancta simplicitas la adeptul misticei democrate, locuitor al republicii ploestene, și și-retenia splendidă a celor doi condottieri, cari au vrăjit mulțimile cu glas de aur în gât-lej și mii de poște în inimă. Conducători și conduși, protagoniști și figuranți, toți se scaldă în aceeaș apă dulceagă, căldică și impură, unde știința delimitării și mortificării n'a luat ființă, unde voluptatea ingenuncherii și strivirei eului orgolios, lacom și impertinent, n'a fost cunoscută. Toți au religii ieșite din trunchiul nefericitului solitar dela Ermenonville, nu sunt mlădițe și nici servitori umili ai divinului Isus.

6. — Concepția autoritară a Statului implică monarhia, fiindcă prin faptul că regele se identifică cu interesul național și colectiv reiese o colaborare dintre cele mai strânse și mai fecunde între popor și monarh. Veghind la binele națiunii luată ca organism cu rădăcini în trecut și atingând cu vârfulle bolta viitorului, veghează în aceeaș vreme la prosperitatea și siguranța casei sale regale. Nu poate fi tot așa cu omul politic, adevăratul monarh în regimul democrat. Fiind un exponent al partidului, deci al unei fracțiuni din marele corp național, în mod fatal va trebui să asculte de sugestiile celor pe cari îi reprezintă, părtinindu-i și neglijând interesul general. Regele însă este deasupra și peste fracțiunile politice. El își identifică interesul și aspirațiunile Statului cu interesul persoanei și al casei sale domnitore. Deaceea e necesară defronarea omului politic — regele neincoronat — iar funcțiunile administrative pe care le exercită să fie încredințate specialistului competent selecționat, care are astăzi situația unui paria în regimul democrat, fiind la cheremul omului politic, de cele mai multe ori ignorant și cinic.

Așa dar, *selecție, iar nu elecție.*

Electie — *selecție*, acești doi termeni indică evoluția care s'a făcut în conștiințele luminate ale veacului, care au intuiția și care țin pasul vremei. E totdeauna o arzătoare necesitate practică și o inadvertență ca în secolul unde metodele tehnice de economisire a forțelor și energiilor sunt așa de perfecționate, să existe încă instrumente improprii și grosolane, metode așa de perimate în gospodăria interioară a colectivităților, cum sunt cele parlamentare. Aceasta se datorește desigur unei inerții spirituale, acelei anchiloze atât de obișnuite când este vorba de administrat un bun fără stăpân imediat, cum sunt persoanele morale, tutelele, etc. Expresia de „bunuri de mână moartă” din științele juridice este revelantă pentru demonstrarea acestei anchiloze.

Intre altele, e ciudat că mulțimea amorfă are dreptul de electivitate și de conducere și ceace dă într'adevăr aspect organic și modelare în spațiu și timp unei societăți nu are aceste drepturi. Ne gândim la corporații, la așa zisele persoane morale și juridice, la Biserică — corpul sfânt al lui Cristos transmis și păstrat în veacuri, — la școală, etc. Ele, care dau formă concretă și definitorie individului, aflat la interferența unor asemenea cercuri, nu pot să-și spună punctul de vedere în actuala organizare. Ceva mai mult, Alain, teoreticianul democrației, declară: „le principe républicain, radicalement appliqué, est que les pouvoirs politiques soient séparés des pouvoirs de fait. Toute église est un pouvoir de fait; nulle église ne doit donc être représentée dans les pouvoirs politiques, et il faut que les pouvoirs politiques soient sans religion... En ce sens l'anticléricalisme est inséparable de la doctrine républicaine”. (cit. în Albert Thibaudet, N. R. F., 1.II.927). Pentru a fi mai clar: republicanismul democrat e în strânsă corelație cu ateismul și indiferența religioasă și la doi pași de imo — și amoralism în ceea ce privește atitudinea etică.

7. — Intr'o doctrină cu rădăcini religioase cresc de obicei patru lăstari, cei patru M: Metafizica, Mistica, Mitul și Morala doctrinei. În câteva capitole consecutive vom desvolta ceva despre mitul doctrinei, despre *mitul juridic al Statului autoritar*.

Cuvântul mit are două înțelesuri: într'un prim înțeles — cel mai răspândit de-alt-

minteri — mit este aproape sinonim cu poveste, ficțiune¹⁾. Nu ne interesează însă acest înțeles, ci al doilea, după care mit înseamnă un concept sintetic, o idee-forță, către care converg un mănunchiu mai mic sau mai mare de idei, credințe, sentimente, concepte care este înzestrat cu forța propulsivă a acestor sentimente care s'au sublimat în el. Pe lângă mitul social analizat cu atâta subtilitate de Georges Sorel în cartea sa „Réflexions sur la violence“, pe lângă mitul etic pus în evidență mai mult în aspectele sale negative de către Vilfredo Pareto, pe lângă mitul filosofic și cel religios studiate respectiv de E. Bréhier și Wundt, există și mitul juridic în viața unui Stat. Vom încerca aici să-l definim și să arătăm importanța lui în mersul vieții juridice, care nu a fost pusă până azi deloc în lumină.

La o observație atentă a diverselor reguli juridice, se pot deosebi în general două categorii: a) reguli care se aplică unui număr restrâns de fapte și b) reguli care se coordonează în jurul unei axe, a unei idei conducătoare și care se aplică la un număr mare de fapte. Ideea juridică în jurul căreia se grupează o mare parte a regulilor și fenomenelor juridice vom numi-o mit juridic. Este deci diferență tranșantă între *normele juridice*, care intră în prima categorie și între *miturile juridice* ce intră în cea de-a doua. Dacă notăm matematic, norma juridică fiind A de exemplu, mitul va fi A luat de n ori, n fiind extrem de variabil, dar totdeauna mai mare decât 1. Se deosebește fără multă greutate această categorie a miturilor juridice, care variază profund în timp și în spațiu, dar al căror rol funcțional rămâne identic: acela de a concentra și a sintetiza într-o idee aspirațiunile confuze ale vieții juridice.

O analogie perfectă o avem în conceptul de stat. Statul este când „Rechtsstaat“, când „Kulturstaat“, când numai „Polizeistaat“. Deși aspectele pe care le îmbracă sunt dintre cele mai variate, noțiunea de stat rămâne unitară, fiindcă rolul său este întotdeauna și pretutindeni același. (Vorbim de tipurile esențiale de stat și care joacă un rol principal în istorie). Acest rol este de a organiza viața socială și de a crea dreptul, rol care a rămas neschimbat din aurora istoriei și până în al doilea și al treilea deceniu al veacului XX cu ultimile lor construcții sovietice și fasciste. După cum Statul este dinamul vieții sociale, tot astfel mitul juridic este dinamul vieții juridice. Importanța mitului juridic derivă din faptul că îmbrățișează nenumărate reguli juridice și ramificațiile sale se întind în cele mai de seamă și mai îndepărtate puncte ale vieții juridice.

Stabilirea unei idei unitare în jurul căreia să se polarizeze toate celelalte idei de-o importanță secundară — după cum în jurul unui magnet se grupează o informă masă de pilitură de fier — este mai mult decât o necesitate de cercetare științifică, ci e o necesitate pentru psihologia individuală cât și pentru cea colectivă.

Dar se mai poate vorbi de mituri în secolul XX? La prima vedere, răspunsul pare mai de grabă negativ. Epoca, când mintea omenească construia povești naive pentru explicarea unor fenomene ce apăreau complicate pentru intelectul rudimentar al primitivului sau amenințătoare pentru viața sa și pentru obiectele care îi aparțineau, a trecut definitiv. Epoca aceasta a rămas numai o inepuizabilă mină din care se scot cicluri de povești fermecătoare. Dar, dacă totuși nu ne oprim la suprafață, putem descoperi că gândirea mitică (termenul este al lui Steintal) creiază încă forme și idei în cele mai răspândite ramuri ale activității umane. Firește că există deosebiri între gândirea mitică primitivă și între gândirea mitică a europeanului ultrarafinat, mai ales în formele de expresie. Distanța dela creațiunile mitice ale sălbaticilor din Polinesia și până la creațiunea mitului grevei generale este într'adevăr sensibilă; dar necesitatea creării acestor mituri este tot atât de adânc simțită, în timp la distanță de milenii și în spațiu la zeci de mii de kilometri.

Despre *mitul filosofic* are E. Bréhier câteva observațiuni profunde în „Revue de Métaphysique et de Morale“ din 1914. Bréhier îl consideră ca o emanație a gândirii mitice ce se juxtapune constant gândirii speculative. Esențialul mitului filosofic este legătura sa cu conceptul timpului: arată momentul actual cu tot cortegiul său de credințe în strânsă legătură cu cece a fost și cu cece va fi. Mitul este un punct

1) În acest sens cuvântul *mit* e întrebuințat de pildă de Mihail Kogălniceanu în prefața la prima ediție a culegerii sale de documente „Cronicele României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei“: cronicile „căzuseră între Români într'un discredit atât de mare, încât cine zicea *Letopisețe* zicea *basme*, cine zicea *cronice*, zicea *mituri*“ (vol. I, pag. XXV).

pe o curbă care se prelungeste în Trecut și care încearcă construcția curbei și în Viitor. Conștiința că este un inel din lanțul vremii și tendința de a anticipa, *de a deveni*, acestea par a fi trăsăturile mitului filozofic. Aceste caracteristici se pot constata dela Empedocle și Platon până la Herbert Spencer, care construiește filozofic mitul evoluționismului din elementele furnizate de conștiința contemporanilor săi. Empedocle după ce explică formația lumii prin cele 4 elemente, juxtapune mitul zeiței Psycheea derivat din miturile orfice, unde se arată disparițiile și renașterile trecute și viitoare. Iar ceea ce caracterizează mitul platonice este nuanța sa de ciclu, adică după un drum parcurs, omenirea se va reîntoarce pe vechile urme. În neoplatonism — inclusiv Posidonius — se găsesc indubitabile urme de mit. Dar în creștinism? Nu cumva oare între monoteismul creștin și între gândirea mitică există o ireductibilă opoziție? Nu. „La doctrine centrale du christianisme est bien un recit de la destinée de l'âme, un mythe, au sens que nous avons donné à ce terme: une vue historique de l'univers” (Bréhier, loc. cit., pg. 368).

Urme de gândire mitică se pot găsi și în Descartes, creatorul celui mai geometric și mai raționalist sistem filozofic, deci la umbră de orice bănuială de pactizare cu forma mitică a gândirii. Descartes a simțit necesar să suprapue lumii inteligibile prin rațiune dar indiferente „au destinée humaine” o altă lume a viitorului capabilă să evoce și să intereseze această „destinée humaine”. Pentru Cartesius nu este o contradicție „entre le monde decouvert par la raison et le monde mythique dans lequel vit le croyant”. (Bréhier, op. cit. pg. 369. Este drept însă că acest fapt este mai mult în gândirea pe care implică o presupune sistemul său filozofic. Discipolii idealismului cartezian, un Malebranche și un Spinoza, primul credincios al augustinismului și al doilea inspirat de „tradiții religioase” pe care zadarnic le va alunga, arată că împreună cu maestrul evoluiază între granițele mitului religios și filozofic. În timpurile mai noi rolul funcțional al mitului filozofic este îndeplinit în deosebit de miturile sociale.

* * *

Mitul religios a fost cercetat de Wundt în „Mythus und Religion” (Ediția II este din 1910). El demonstrează cu bogate amănunte că imaginația mito-poetică, atât de dezvoltată la începuturile popoarelor, nu încetează în viața contemporană, ci există subteran sau pe față, sub alte forme. Ideea principală (v, pp. 55—78) în ceea ce privește geneza miturilor este că acestea își au isvorul în sentimente, iar nu în natura reprezentărilor. Pentruca să se formeze un mit este absolut necesar ca imaginile care au fost asimilate să fie în stare a provoca emoția subiectivă. Această emoție subiectivă va fi proiectată pe o idee oarecare, dându-i acea iluminare specifică mitului. Pentruca mitul să fie colectiv, trebuie ca proiectarea să se facă în mod solidar asupra unei idei comune, idee care să corespundă realmente unei necesități imperioase a colectivității.

Mitul astfel cum este conceput de Wundt, se deosebește de mitul teoriei animiste. Pentru animiști mitul este o explicație a fenomenelor naturii. Wundt demonstrează anterioritatea mitului față de necesitatea de explicare intelectuală a fenomenelor naturale, fiind o creațiune imaginativă spontană. Considerând că mitul este unul din elementele primare ale conștiinței individuale, el va renaște continuu sub formule noi, corespunzând uneia din necesitățile permanente ale sufletului omenesc.

* * *

Existența *mitului estetic* o semnalăm în trecut. În înțelesul pe care îl dăm mitului, a vorbit incidental Benjamin Crémieux într'un studiu asupra lui Pierre Mac-Orlan în «La Revue Européenne», Oct. 924: «le monde de l'après-guerre est soudain apparu à Mac-Orlan comme une nebuleuse informe dans laquelle l'imagination avait non seulement tous les droits, mais encore tous les devoirs. C'est au poète (et non pas à l'homme d'action) à fournir les nouveaux mythes dont a besoin l'humanité». Nu vom discuta aici dacă într'adevăr numai poetul are menirea de a construi noile mituri de care are nevoie omenirea, (omul de acțiune trebuind să fie aruncat în cine știe ce colț de bucătărie intelectuală) și nici dacă Mac-Orlan nu greșește nefăcând diferențiere între mituri. Notăm numai proclamarea în estetică a necesității creării de noi mituri.

* * *

Despre importanța mitului vorbește și Vilfredo Pareto în «Le mythe vertuiste et la littérature immorale» (1911). Pareto accentuează că unui popor, unei rase chiar, îi trebuie

un ideal, ale cărui elemente ori cât de împrăștiate s'ar găsi, să fie înrudite și să formeze miturile de natură politică, juridică, etc. (Miturile raselor sunt cu deosebire frecvente: ce a fost pangermanismul care a răscolit în ultima vreme viața europeană, dacă nu unul dintre cele mai însemnate mituri ale istoriei? Și ce reprezintă ideea panslavismului care se agită mereu și cu intensitate în ultimul timp, dacă nu acelaș lucru?)

Vilfredo Pareto studiază un *mit etic* în opera mai sus amintită și anume unul care este în contradicție fundamentală cu noile aspirațiuni ale epocii. Se constată pe de-o parte slăbirea respectului de autoritate, a legăturilor celor mai trainice care formau pilonii civilizației actuale (familia, erarhia, etc.) și totdeodată formarea unui mit „vertuist“ ce caută să reprime cu severitate aceste tendințe. Explicarea mitului — pe care Pareto o lasă în umbră — stă în legea psihologică a contrariilor. Când resorturile morale ale lumii romane și grecești au slăbit, odată cu apariția epicureismului — în sensul nu atât dat de cel care i-a împrumutat numele, ci cât mai mult în sensul expresiei *de grege porco*, — epicureism care se ridică din însăși măruntaiele acestei lumi pentru a teoretiza o stare de fapt, se constată, conform acelei legi a contrariilor, apariția stoicismului, la antipodul doctrinei favorite decadenței greco-romane și a oricărei decadente din lume. Chiar în România este binecunoscut cazul vajnicilor polemisti al căror scris e o acerbă biciuire a noroiului contimporan, o încercare continuă de evadare spre puritatea paradiziacă, și a căror viață este o continuă tăvălire în noroiu. Mitul «vertuist» e opera acelei discordanțe sufletești, care nu e proprie numai polemistilor români, ci probabil sufletului uman în genere. Orice om oricât de jos căzut, poartă în suflet un sâmbure de dominican al virtuții și are ceva din alura inchișitorului spaniol sau a calvinistului fanatic. Din aceste tendințe ia naștere mitul „vertuist“. Pericolul acestui mit constă în faptul că nu este în legătură cu credințele morale contimporane dominante, ci lucrează la suprafață și este incapabil de a dărâma mai sus pomenita discordanță psihologică. Calvin și discipolii săi, mai înainte de a începe acțiunea lor de convertire religioasă, ajunseseră la unitatea psihologică necesară înfăptuirii unei acțiuni practice. Cruzimile, incendiile, distrugerea fanatică a catolicilor erau făcute sub exaltarea unei credințe unice pe care o socoteau infailibilă. Dar ar fi absurd de a crede că un popor „qui emprunterait seulement le vertuisme au calvinisme, sans lui prendre aussi l'âpre profondeur des sentiments, deviendrait par cela seul grand et célèbre. Il ne serait que ridicule“ (pg. 180).

Mitul vertuist este însă doar unul din aspectele *negative* pe care le poate îmbrăca mitul etic, care își are și aspectele sale *pozitive*, binefăcătoare pentru morala colectivă. În corelație directă cu mitul etic e și mitul social, cu o geneză și aspecte asemănătoare.

* * *

Mitul social este în legătură cu conceptul timpului ca și cel filozofic. Iată, de pildă, mitul progresului care consideră omenirea aflată într'o veșnică devenire. Ineditul și meliorismul sunt cele două trăsături ale sale. Mitul social se raportează sau la un grup (cazul grevei generale), sau la umanitate (cazul progresului), niciodată însă la individ în parte. În timpurile mai noi am avut o înflorire prodigioasă a miturilor sociale. Este de ajuns să amintim pe Saint-Simon, Fourier, Cabet, Owen, *Marx*, Sorel, etc. Rolul lor este de a da un sens vieții sociale, sens ce nu poate fi dat decât prin simplificare destul de pronunțată, excesivă chiar. Schematizându-se realitatea și sintetizând elementele alese se formează mitul necesar psihologiei colective.

Despre mitul grevei generale teoretizat de Sorel și despre influențele bergsoniene pe care le închide, a fost la noi o interesantă dispută între dd. Dr. A. Slătineanu și P. Andrei în paginile „Vieții Românești“ (Iulie 1920 și Noembrie 1920). Primul susținea existența influenței, iar secundul confirmând această influență stabilește totuș, că intuiționismul nu poate fi revendicat numai de doctrina sindicalistă, ci și de alte doctrine protivnice, iar Bergson nu poate fi deloc socotit ca filozof al sindicalismului revoluționar. Influența lui Bergson o afirmă cu mândrie Sorel și Berth, cei doi teoreticieni ai sindicalismului în nenumărate rânduri. Patru sunt apropierea *reale* care există între sindicalism și bergsonism:

1. mitul grevei generale a fost calchiat după intuiția bergsoniană; 2. optimismul voluntarist le furnizează încrederea în lupta pe viață și moarte pe care o duc cu socie-

tatea actuală; 3. elanul vital, sursa a tot ce evoluiază, le împrumută nota dinstinctivă față de mecanicismul marxist și marximograf; și în fine: 4. »sindicalismul a căutat să întemizeze teoria răsturnării valorilor actuale sociale, a revoluției, pe baza concepției creiatoare“ (P. Andrei, pg. 373). Și totuș Bergson declară că nu are nicio legătură cu sindicalismul și regretă »un articol ca acela al lui Bonglè în »Revue de Mois“, care a contribuit la propagarea acestei neîțelegeri »și spune că ar putea“ și alte școli sociologice, cu tendințe absolut diferite, tot așa de bine să invoace aceiași concepție a schimbării“ (pg. 375).

Concluzia este paradoxală, dar e singura cea mai apropiată de adevăr: Bergson își repudează copilul său sindicalismul. deși există prezumție peremptorie de paternitate. Deși bastard, sau poate tocmai pentru acesta, incertitudinea fiind elementul care îi convine, mitul grevei generale este unul dintre cel mai importante mituri sociale.

* * *

Reluăm analiza mitului juridic.

Mitul Juridic este o regulă imperativă, spre deosebire de regulile care exprimă raporturile de cauzalitate dintre diferite fenomene, el putând fi o cauză generatoare de noi fenomene. Mitul Juridic comandă direcțiunea a numeroase acțiuni umane este o sinteză de norme de conducere. Iar «Konstatierung der Normen für das gesellschaftliche Handeln, Verständnis ihres inneren Zusammenhangs sowohl untereinander als auch mit der Gesamtheit der sozialen Kräfte, die sie zum Bewusstsein gebracht haben, ist ein der vornehmsten Aufgaben sozialwissenschaftlicher Forschung“, spune Jellinek. (Allgemeine Staatslehre, I, pg. 19). Constatarea mitului răspunde acestei înalte datorii semnalate de profesorul dela Heidelberg. Insemnătatea mitului n'a fost pare-se încă sesizată. El fiind dinamul vieții juridice, influențează ramificațiile sale prin legăturile pe care le are cu cele mai de seamă și mai numeroase puncte ale dreptului. Dar pe lângă mitul religios, etc. există oare și un mit juridic? Dacă pentru mitul social, Sorel are nevoie să-i proclame existența și să-i predice foloasele pentru a întări indirect o doctrină politică, al cărui emerit teoretician este, apoi existența mitului juridic nu poate fi negată. Să luăm un exemplu: suveranitatea. Imprejurul cărui concept se coordonează întreg dreptul public, dacă nu în jurul acestui concept? Aproape întreg dreptul constituțional și administrativ, care are atâta importanță în viața statelor moderne, sunt o aplicație a acestui principiu și a derivațiilor sale. A studia rolul suveranității sub aspectul de mit juridic, însemnează a arunca o lumină inedită asupra acestei întunecate probleme. Insași marea contraversă asupra conceptului de suveranitate dintre Léon Duguit și Georg Jellinek este tranșată.

* * *

Norma juridică este o regulă de conduită obligatorie pentru un număr restrâns de fapte, mitul juridic este un *summum* de reguli ce acționează asupra unei înfinități de fapte. Cauzele distincțiunii pe care o facem noi, între mituri și norme juridice propriu zise, sunt multiple:

1. Orice operațiune științifică presupune întotdeauna izolarea factorilor unul de altul și studierea lor separată pentru a surprinde mai cu ușurință mecanismul lor. Pentru definirea legilor sociale se izolează ceea ce este unic în individ și se ia în considerație numai comunul ce se găsește la indivizi. Printr'o operație analogă cu găsirea factorului comun în algebra elementară, se extrage socialul din individual și mitul juridic din norma juridică.

2. Miturile juridice polarizând fenomenele juridice au o influență covârșitoare asupra vieții dreptului în general. O modificare a lor aduce o modificare a fizionomiei generale și legile care le conduc sunt elemente importante de care trebuie ținut seamă.

3. Mitul juridic al suveranității, asupra căruia vom insista puțin, fiind obiectul de competițiune al tuturor categoriilor sociale — minus actualmente sindicalismul —, metodele prin care caută să-și apropie acest mit sunt specifice fiecărei grupări. Metodele lor indică specificitatea fiecărei grupări și indirect încă un mijloc de determinare a lor.

4. După cum pentru a ne da seama de mecanismul vieții sociale este destul de folositor de a cerceta rolul miturilor sociale (cazul lui Sorel), sau al acelor filozofice

(Bréhier), etice (Pareto), etc., este tot atât de folositor de a arăta importanța mitului juridic, ramură derivată din copacul stufoș al gândirii mitice.

5. Se tranșează controversa suveranității, care părea că se eternizează.

* * *

De îndată ce se formează un mit juridic, activitatea juridică începe să se modeleze conform dinamicii mitului. Forma nouă a sa impune transformarea radicală a tuturor așezămintelor juridice, după chipul și asemănarea sa. Pentru exemplificare vom alege o chestiune umilă în sine, chestiunea administrației apelor și pădurilor în domeniul regal în Franța în secolele XIV și XV, unde se poate vedea înrăurirea profundă pe care o exercită un mit juridic. (Despre acest subiect, a prezentat un bogat material de pură informație, fără vederi generale, Edouard Decq în „Bibliothèque de l'école des chartes”, revistă consacrată special studiului evului mediu, numărul Ianuarie—Iunie 1923). Mitul despre care este vorba este suveranitatea. Plecând dela 1360 se poate urmări influența pe care o exercită noul mit până în cele mai neînsemnate activități practice. Suveranitatea este o obsesie. Toată viața socială se organizează după ea. Așa, funcționarul care administrează pădurile și apele domeniului regal poartă numele când de: 1. *souverain* et general maistre, inquisiteur, ordoneur, dispositeur, et reformateur, *seul* et pour le tout, des eaux, forests, isles et garennes; sau 2. *souverain* maistre et reformateur des dictes eaues et forez par tout le royaume de France, sau în latinește, 3. *aquarum et forestarum regni nostri superior magister* (loc. cit. pg. 92). După cum se vede în toate definițiile intră ideea de Suveran. Caracterele mitului sunt imprimare și funcțiunii administrative a apelor și pădurilor regale. „Le souverain maître était en somme un maître supérieur à tous les autres et pourvu d'attributions plus étendues” (pg. 92). Aici e parodia regelui superior seniorilor feudali. Avea ca și el atribuții judecătorești. „La jurisdiction s'exerçait aux deux sièges de la Table de marbres du Palais, à Paris, et de l'échiquier des eaux et forêts, à Rouen, et s'étendait à tout le royaume” (pg. 92). Pe lângă atribuțiile judecătorești acești funcționari regali — miniatuiri regale mai bine zis — au atribuții administrative ce evoluează paralel cu regalitatea.

1. A l'origine, le souverain maître procédait seulement à la reception des agents forestiers et les mettait en possession de leur office, conformément aux mandements royaux” (pg. 97). Schimbați termenii: în locul suveranului puneți Biserica și debutul regal este identic. 2. „De bonne heure, il prétendit à la nomination aux offices forestiers: dès le 3 Janvier 1386, Charles VI dut interdire cette pratique” (pg. 97). Incercarea de a scutura supremația ecleziastică își are pendant-ul. Copia evoluției, funcției administrative după regalitate, aflate împreună sub forța influență a mitului juridic al suveranității, devine din ce în ce mai perfectă, când în 1461, Ludovic XI numește în frunte pe amirabilul de Montauban, acordându-i cu titlu viager, dreptul de numire a tuturor funcțiilor apelor și pădurilor, exceptând pe aceia de stăpân în ducatul Tourraine. Concesia a fost înouită sub titlu viager lui Ludovic de Laval, succesorul lui Montauban în 1466: „Les lettres de provision délivrées par le souverain maître devaient avoir la même valeur que si elles émanaient de l'autorité royale (pg. 97). Și pentru ca să devie integrală copia se hotărăște ca „à la mort du grand maître, les offices étaient déclarés vacants entre les mains de son successeur” (97). Deci, ereditate într-o parte, ereditate dincoace. Și, după cum suveranitatea absolută a regalității a fost obiectul de contestare violentă, tot astfel atribuțiile acestor funcționari organizați după principiul suveranității, filtrat prin filtru regal, au fost cu vechemență contestate. Intre altele: „le Parlement contestait au souverain maître le droit de juger en dernier ressort” și „certaines établissements ecclésiastiques et certaines personnes jouissaient de l'exemption de la jurisdiction du souverain maître et portaient directement leurs causes devant le Parlement” (pg. 100). Concluziile care se scot pentru teoria mitului juridic din aceste puține exemple alese din mulțimea enormă a detaliilor, îmi par a fi extrem de interesante pentru importanța în viața juridică a unei societăți a miturilor. Exemplul, ales cu intenție umil, intrând în zona de influență a mitului — care de data aceasta purta numele de „suveranitate” — își modifică constituția și evoluează paralel cu el. Putem nota deci, paralelismul constant dintre mit și structura juridică dintr-o epocă oarecare.

8. — Metodologia mitului juridic și a doctrinei de Stat.

Este îndeobște cunoscută necesitatea de precizare metodologică în studierea unui fenomen oarecare. Dacă pentru științele cosmologice (die Naturwissenschaften) metoda se determină cu ușurință, nu tot astfel este cu științele noologice (die Geisteswissenschaften).

Fenomenele care intră în rubrica științelor noologice au în primul rând un caracter dinamic, o tendință spre schimbare rapidă, spre veșnică reînoire. „Totul curge“ al lui Heraclit este legea lor de căpetenie. Un atom de hidrogen este același în toate reacțiunile chimice, cu aceeași valență și cu aceeași proprietăți. Doi indivizi care să aibă o structură psiho-fizică identică n'au existat niciodată. Fenomenele care intră în disciplinele noologice au o înfinită varietate în comparație cu cele cosmologice.

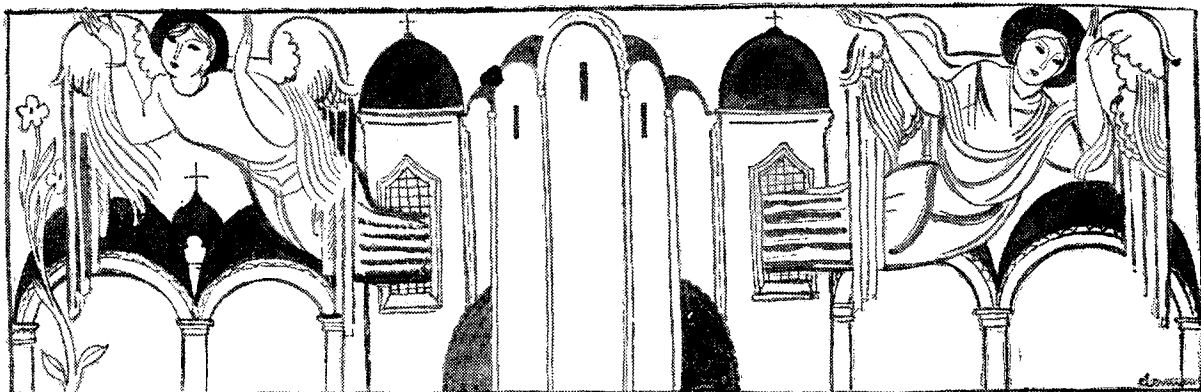
În al doilea rând, fenomenele noologice nu se repetă decât cu adăogiri și lipsuri. Expresii ca „istoria se repetă“, sau faimoasele „corsi e ricorsi“ ale lui Vico conțin adevărul numai pe jumătate. Se poate, de pildă, susține că marea revoluție franceză s'a repetat în aproape toate țările europene; în Rusia de-abia în 1917 când se reeditează 1879 cu oarecari modificări, așa cum am susținut eu însu-mi (Viața Românească, 1923, pg. 344—346). Dar deosebirea dintre repetițiile istorice sunt atât de mari, încât sunt aproape imposibil de identificat. „Allein auch von dieser Wissenschaft darf nicht übersehen werden, dass keine Staat und keine staatliche Institution bloss die Verwirklichung eines Abstraktums oder die Wiederholung von etwas bereits Dagewesenem ist“. (Jellinek, Allgemeine Staatslehre, pg. 31). Și mai departe: „Das Frankreich Ludwigs XIV, das Preussen Wilhelms III und das Russland Alexanders III sind nicht etwa bloss drei verschiedene Beispiele des Typus der absoluten Monarchie, sondern auch drei von Grund aus verschiedene staatliche Bildungen“ (pg. 32).

Imitația în științele noologice este mai de grabă o creare din nou a obiectului imitat; creiere care are de cele mai multe ori valoare de original „Les lois de l'imitation“ ale lui G. Tarde suferă —ca de-alminteri întreaga sa operă—de un exces de generalizare care îl face că construiască străb și pripit. Legile românești de pildă sunt în litera lor, e drept, copii fidele ale legislațiunilor occidentale. Aplicarea lor însă, este făcută în cu totul alt spirit decât cel occidental. Dreptul *pozitiv* românesc este o creație nouă, care își are aspectele și regulile sale ce se deosebesc profund de alte forme de drept, cu toată haina străină pe care o poartă și care induce în eroare pe observatorul superficial. După cum vestmântul cosmopolit contemporan (frac, palton, sacou) îmbracă la fel o bună parte din oamenii globului, fără ca prin aceasta deosebirile să dispară, tot astfel o terminologie franțuzească îmbracă dreptul pozitiv la multe și dintre cele mai deosebite popoare.

(urmează)

IUBIRE ÎMBĂTRÂNITĂ

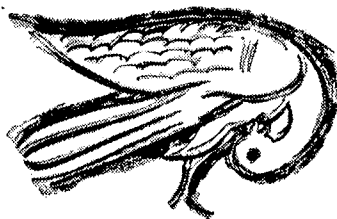
DE

V. VOICULESCU

De vreme ce iubirea, bătrână slăbănoagă,
Își ia de-acum toiagul și pleacă 'ncet spre schit,
Cu sila smulge-i floarea ce'n mâna ei se roagă
Și fândări fă oglinda în care s'a privit;

Sfășie-i lung hlamida, despoaie-o de inele
Și-i svârle'n foc condurii cu aur la călcâi,
Ucide 'n cuib perechea de sure turturele
Ce v'a 'ngânat sărutul în zilele dintâi;

Dar lasă-i amintirea cu miros trist de ceară:
Când va veghia, în miezul tăcerii din chilii,
La iezere de apă cu negură și seară,
Din sloiul ei să'și facă urâtului făclii.

I N S E M N Ă R I

DE

ADRIAN MANIU

UNDEVA

Departe, o cetate pustiită de miezul nopții. Umbra zidurilor curge nemișcată.

În biserica împodobită cu sfinți de aur doarme prietena de altădată.

Subțiri mâinile împreunate în rugăciunea ce nu o va rosti, și zâmbetul durerilor trecute peste viață, se luminează de clipirea roiului de stele, veghietoare împodobind sfeșnicele înalte. Prin ferestre se deschide în blestem fuga norilor ca nesfârșite valuri de fum de tămâie — și o clipă jumătate din luna cea nouă ca un fier de coasă. Cu ecouri de vraje, turla bate cele douăsprezece vestiri ale ceasului. Stoluri de diavoli se desprind spăimântate din adăpostul acoperișului uriaș, repezindu-se înspre adâncimile întunericului de nemărginită pustietate.

ALT CÂNTEC

Dorul a închis cartea și-a stins lumina. Afară în grădină, pași opresc și iar se pierd sub îmbălsămarea salcânilor albi. O pasăre trezită de lumina lunii își îngână în răstimpuri o chemare de jale nemângâiată. Toate ierburile sunt plânse — toți greerii au amuțit.

O adiere a îndepărtat glasurile satului. — Cerul scânteiază din ce în ce mai tare, parcă foarte curând înaltul o să se aprindă sau o să înghețe.

RUGĂCIUNEA DIN CÂMP

Un nesfârșit de lanuri verzi fără niciun spic mai nalt de secară — fără nicio floare sălbatică — nesfârșit verde care se pregătește să fie pâinea cea albă pentru cât mai mulți. Și deodată deasupra grânelor se ridică un pumn de viață fălfâind în lumină, parcă ar binecuvânta și ar pluti sprijinită pe binecuvântare — ciocârliă — din care râde și cântă soarele: soarele mulțumit că a îmbogățit lumea cu atât câmp verde.

LEGENDĂ

Fulgere biciuitoare s'au lăsat asupra plaiului, neguri de plumb rostogolindu-se peste stejari. Iovind cu răsunet adânc în porțile muntelui. Și când s'a înseninat, ciobanul a pornit să caute mioarele pierdute de spaimă.

Printre stâlpii trunchiurilor care purtau veacuri, a răzbătut o jumătate de zi zadarnic, dând apoi de un desis rotund pe care nu-l putea străbate, și, ocolind, a văzut că e meterez din lemn străvechi, îmbrăcat în mușchi pletos și puieti de stejăriș. Dând cu greu lăstarul și mărăcinișul la o parte, a intrat sub bolți. Icoane albite de ploii atârnavau

În pereții putrezi, și aveau priviri scoase de sulii. Cuiburi negre astupaseră ferestrele. În întunericul mucezit al altarului, luceau însă ca nenumărate lumini, ochii mioarelor negre care își aflaseră acolo adăpost împotriva furtunii și fiarelor.

Și era acolo un pistol pe care se afla o carte ferecată cu aur, închisă cu două lacăte; și un potir în care strălucea sânge viu, sau apa ruginită din furtuni; și un tron deasupra căruia dormea în piatră un oștean înfricoșător, păzit de slove și steme.

Dar când a ieșit ciobanul din pădurea pe care nu o spurcase nicidecum fierul topoarelor, și cugeta să povestească tovarășilor întâmplarea, ba chiar chibzuia asupra comorilor ce nu puteau să lipsească, a văzut cu nespusă groază că din patru locuri începuseră să ardă stejarii prefăcând în cenușe tot întinsul de unde au scăpat numai acele mioare negre, despre care am spus.

TAINĂ

Drumul, trecând mai departe de cimitir, a șerpuit prin câmpuri până la copacii înalți plini de cuiburi greoaie. Turme cu lâna veche urmăreau prin șanțuri pământul cafeniu. Copii căutau prin frunzare moarte albastrul întâiilor flori.

Nu era încă vremea florilor, și tu erai prea tânără ca să înțelegi iubirea.

Știam că o să înceapă o primăvară numai pentru că încetaseră zăpezile; credeam în dragoste numai pentru că pașii noștri rătăceau alături — și mă dureau în piept cuvintele ce încercau să înflorească pentru tine. Sunt ani de atunci — oare primăvara o fi fost vreodată?...

P A P A R U D Ă

DE

D. CIUREZU

Paparudă, paparudă,
Viņ cu ploaea'n bozi și udă
Trup de soare,
• gând de floare,
ochi de zare
Svon de luger care moare.

Cântă'n trupul tău și sai
In lumină când te lai,
Cu cercei
de ghiocei,
cu cunună
de costrei
Și vârfări de funigei —
Bate'n palme, râzi și sburdă,
Joc golaș de paparudă,
Rop de ploae
prin zăvoae,
Șerpuire
de șuvoae
prin dudae...

Să se lege două Joi
C'un mărgean curat de ploi —

C'un mărgan curat de apă
Rod de muguri care crapă,
Rod de ploae, rod de vânt,
Bucurie de pământ —

Paparudele ..

Grâul să'nmlădie'n paiu
Leagăn spicului bălaiu
Leagăn lin, leagăn senin,
Leagăn ugerului plin —

Paparudele...

Ochii să'nflorescă 'n flori,
Gându'n muguri roditori,
Gându'n nouri, gându'n stropi,
Gându'n lanuri să-l îngropi —

Paparudele....

Bucuria 'n larg să cânte,
Sufletul să se frământe,
Suflet reavăn, suflet sfânt
Tresărire de pământ —

Paparudele. ..

Paparudă, paparudă,
Tremurat de creangă crudă,
Leagăn blând, de iarbă udă —

Du'n năluca vântului
Țipătul pământului,
In cenușa zărilor
Cântecul pierzărilor...

A M I N T I R E

DE

M. B E Z A

Un tovarăș de școală ne aduse într'o zi niște pietricele frumos tăiate, în culori. Ne alăturarăm uimiți. Străluceau în mână-i ca nestimatele. Și el ne șopti :

«Dela Sfântul Gheorghe, sunt și altele.....»

Cuvintele ne îmbiau spre un cuprins aproape neîngăduit. Biserica ceea, prefăcută de mult în moschee, se retrăsese oarecum dincolo de hotarul pașilor noștri, năpădită jur-împrejur de așezări turcești. Mersem, totuși, pe cotitura străzilor înguste, neumbate, printre ziduri ce atârnav sus în cașase. Ajunși dinaintea grilajului porții, ne surprinse o clipă tăcerea ca de părăsire în curte, unde grabnic începurăm a răscoli într'un morman de pământ. Ceeace fuse odată biserica Sfântului Gheorghe se înălța rotundă, cu ferestile adâncite sub boltă în chip de nișe, încât numai pe ușă puteai strecura o privire înăuntru: mozaicul pereților se năruise și de-acolo veniau pietricelele minunate, zvârlite cu molozul în curte.

La eșire băeții mi-arătară 'n stânga un amvon de marmoră, dat singuratic uitării: «Iacă, de unde a grăit Sfântul Pavel!». Și deodată avui în ochi pe marele apostol—o vedenie răsărită din câte auzisem două săptămâni înainte. Plimbându-ne, tata și cu alții, în afara Porții Casandreotice, sub coasta încărcată de petre mortuare, cineva se opri și, parcă ar fi urmărit cu mintea întinderea drumului și dincolo de zarea Calcidice, zise încet :

«Dintr'acolo a sosit după chemarea visului ceresc...»

Mă uitai și eu înainte, fără să pricep. Apoi, laolaltă cu repetarea numelui de Pavel, Sfântul Pavel, deslușii din șoapte și oarecari amănunte rămase în tradiția locului cum s'a ridicat apostolul să predice, și a fost prigonit și trimis din oraș; și cum s'a dus el, nu înapoi, ci dealungul Egnatiei spre vechiul Edesa. În urmă-i, totuși, a stăruit credința, sfioasă și ascunsă o vreme, până ce a sbucnit înfloritoare, și deasupra jertfirii vieții, în sufletul Ducei Tesaliei, strategul Dimitrie. Unde a căzut trupul acestuia, i s'a închinat și biserica, lăuntru căreia mi-l amintesc și acuma cu acelaș simțământ de sperioasă evlavie. Razele puținelor ferestii desvăluiau tainic culori de lespezi, frescuri, un candelabru cu sclipiri iuți, apele nesigure ale coloanelor — și îndoit ridicându-se către umbra podobabelor în arcade.

«Ia pune mâna...» făcu cineva, atingând marmora unui stâlp, pe care abureala rece se prefira în lacrimi. „Așa plâng, de când l-au omorît acolo!“ Și mă duse într'o fundătură cu mormântul sfântului: „Era cămară de baie odată, și în clipa ce l-au închis un înger l-a întâmpinat cu vorba: „Bucură-te, Dimitrie, ostaș al lui Christos!“ Iar după moarte, un mir sacru a început să curgă din trupu-i, de veneau pătimiși neconținut să se vîdece, între cari și Leontie, fruntaș iliric...“

Ascultam mirat cuvintele, pășind de colo colo în paza unui hogaș al cărui chip blând, sub furban, mi-apare azi ca simbolul întregii stăpîniri, străbătute mereu de suflul minunilor creștine. Din senin te pomeneai cu vreo aprigă profeție ori cu vreo icoană îngropată undeva ce prin bătăi noaptea în case cerea să fie scoasă în lumină. Dar mai presus de orice vorbă se înturna spre mucenicul Dimitrie și isprăvile sale.

Cică Leontie după tămăduire a vroit să iea parte din corpul sfântului, care i-a grăit, însă, în vis: „Nu mă despărți, Leontie!“ Și atunci a pus Leontie inelul și năframa, lăsate de sfânt, într'o lacră și le-a dus cu sine în dregătoria-i de peste Dunăre, unde a durat o altă biserică. Și astfel a rămas sfântul, de a fost strajă cetății, ocrotindu-o și scăpându-o de grelele primejdii.

„Odată pe neștiute au tăbărit dinaintea zidurilor cu șapte turnuri niște vrășmași puternici și, când să deie năvală, iată a răsărit colo în armura-i strălucită de strateg pe un alb cal sburător, însuși Dimitrie și cu sulita-i ascuțită a străpuns de moarte căpitenia oștilor, cari s'au retras îngrozite.“

Acestea erau scrise într'un volumaș grecesc purtând numele: *Martirologhion*, deasupra unei cruci negre. Il păstrez încă la mine. Și când întorc filele tiparului mărunț, îngălbenite de vreme, ciudat cum trezesc aievea înainte-mi și sfântul Gheorghe cu pietricelele mozaicului aruncat, și curtea-i de solemnă tăcere în păstrarea amvonului apostolic, și tainița preaslăvitului Dimitrie, și chiar anume clipe și locuri legate de cetirea lor. În deosebi terasa noastră pe coperiș..., mi-aud parcă și acum glasul în liniștea rumenită de apus — o zare mărginind-o în fund, Olimpul, alta crestele întăriturilor pomeneite de rândurile cărții:

„Odată pe neștiute au tăbărit dinaintea zidurilor cu șapte turnuri niște vrășmași puternici; și când să deie năvală, iată a răsărit colo în armura-i strălucită de strateg, pe un alb cal sburător, însuși Dimitrie și cu sulita-i ascuțită a străpuns de moarte căpitenia oștilor, cari s'au retras îngrozite.“

T O A M N Ă

DE

ZAHARIA STANCU

Lăsând potecii pașii să ni-i țină
Azi am pornit pe câmpuri amândoi.
Cădeau ca o beteală peste noi
Albi funigeii toamnei sure.

Ca'n niște amfore de aur mici
Ne revărsa în preajmă soarele
Lumina 'n care florile pitici
Și-au răsturnat de vânt ulcioarele.

Și ne-am oprit la o răspânte 'n drum
Un spic se scutură pentru jivine,
Pământul bun da florilor albine
Și fluturilor miere și parfum.

Un pom sălbatic mai păstra în soare
Roda răscoptă pentru viermi și ciori
Și într'o leasă sivă doi cocori
Iși învățau puiendrii cum să sboare.

Podgoria pe dealul sângeriu
Iși dăruia ciorchinii ei de aur
Și râu 'ncovoiat pe lângă plaur
Iși arunca în vârși argintul viu.

Livezile de pruni bătrâni și nuci
Iși scuturau belșugu'n coșnicioare,
Dau gureșe 'nsetaților răcoare
Fântânile străvechi pe la răscruci.

Cu'n șarpe 'n plisc se cobora spre cuib,
Din cer, o barză, pentru puiul ei
Și un copil svârle cu pumnul buib
Grăunțe unui pâlc de porumbei.

Și găzele dau câmpului pe unde
Și-au petrecut viața lor de-o vară,
Poate că pentru cea din urmă oară,
Cântecul lor ce doare și pătrunde.

Și pretutindeni unde ne-am întors
Am întâlnit aceeaș dăruire
Și, bucurați că din aceleași fire
Cu slăvi și țarini Dumnezeu ne-a tors.

Mănile noastre-au început să-și dea
Mireasmă, struguri, cântece și flori,
Cum cerul apelor dă stea cu stea,
Cum mierla cântă còdrului în zori.

C R O N I C I

IDEI, OAMENI & FAPTE

D-L RĂDULESCU-MOTRU ȘI DOCTRINA PERSONALISMULUI ENERGETIC

SOCIETATEA noastră a început, de câținică vreme, să se împodobească și cu unele opere de sinteză, cari râvnesc să întemeieze, cu seriozitate occidentală, o nouă cultură: cultura românească. E adevărat că, printre aceste opere, cele filozofice sunt dacă nu cele mai prizărite — lucrările românești de teologie ocupând locul întâiu în acest sens — dar, adesea, sunt mai mult maculatură doctorală menită a promova arivismul universitar. Totuși și în acest domeniu prind a se ivi excepții din ce în ce mai respectabile, „anticipări”, cum le-ar spune d. Rădulescu-Motru. Avem, de pildă, o mișcare pedagogică dacă nu tocmai românească, dar în românește. După aceea, una sociologică. Lucrările de filozofie generală și mai ales, de psihologie vin după acestea, fiind cele mai rare. Ceeace e foarte explicabil. Caracterul filologico-istoric încă predominant al culturii românești suportă mai ușor gândirea pedagogică și sociologică, cel puțin într-o anumită formă a acesteia. Cu atât mai prețioasă deci e sinteza de filozofie generală bazată pe psihologie, pe care d. Rădulescu-Motru a dăruit-o culturii românești în primul rând. Cartea, intitulată rezumativ și sugestiv „Personalismul energetic”, a apărut încă dela Paști — adevărat dar de sărbători — și dacă nu a fost încă discutată în cercuri mai largi e, pe deoparte, pentru că numele d-lui Rădulescu-Motru intimidează graba obișnuită și prolifică a recenzenților, iar, pe de alta, pentru că sunt daruri, în cari autorii lor cuprind un tâlc așa de subtil, încât riscă să nu fie înțeles dintr’odată chiar de cei, pentru cari au fost făcute. Sunt săruri care se dizolvă încet. Cărțile mari au nevoie de timp ca să fructifice, deși țin pe umerii lor o cultură. Datoria criticilor e, pe cât le îngăduie modestia puterilor lor, să înlocuiască timpul.

Personalismul, ca valoare practică ori teoretică, exploatată conștient sau inconștient, e faptul central în toată epoca modernă. În privința aceea, suntem cu toții tributarii Renașterii. Intuiția personalității, trăită cu frenezio și cu ele-

ganță estetică, din Renaștere a dus curând la raționalism, fiindcă rațiunea a părut, în primele două secole ale epocii noastre, ca fiind valoarea cea mai însemnată a personalității. De aici marile sisteme raționaliste dela începutul epocii moderne, iar, pe de altă parte, raționalismul epigon al secolului al 18-lea. Tot personalismul du-se, în domeniul practic, la deosebirea între popoare, la reforma religioasă și la democrație, cari înseamnă, toate, tot atâtea determinări fundamentale de cultură, sub cari ne găsim încă. În sfârșit, prin revolta produsă contra raționalismului care fusese a doua formă, după cea estetică din Renaștere, a personalismului, s’au născut alte valori. Raționalismul, plecat din personalism, care înseamnă cel puțin tot atât de mult și istoricism, ajunsese, de fapt, o negație în marea parte a personalității prin uniformizarea socială, pe care o impun doctrinele sociale raționaliste, cum ar fi democratismul, ori prin ignorarea sau înlăturarea conștientă a tuturor valorilor umane, cari nu pot fi explicate prin rațiune. De aceea contra raționalismului s’au ivit direcțiile istoriciste voluntariste, romantice pragmatiste, relativiste, intuiționiste ale epocii contemporane. Prin urmare, direct sau indirect, valorile culturii europene din epoca modernă și contemporană sunt consecvențele intuiției personaliste.

Iată de ce prin Personalismul energetic d. Rădulescu-Motru ne introduce dintr’odată nu numai în ascuțită actualitate, dar în profundă actualitate. Și aceasta e cu atât mai adevărat, cu cât la perspectiva personalistă se adaogă cea-laltă mare perspectivă de explicare și trăire a realităților vremii noastre, energetismul. Spre deosebire de atitudinea orientală și medievală, epoca noastră este în primul rând tendința spre acțiune, care a culminat în industrialismul actual și superfetăția acționistă americană. Energetismul și personalismul sunt, în același timp, realități și chei de explicare. Originalitatea cea dintâiu, și de largă factură, a d-lui Rădulescu-

Motru e că a apropiat aceste două chei, aceste două idei, creiând un sistem organic. Personalismul și energeticismul erau, până acum, idei cunoscute și practicate atât pentru explicări teoretice cât și pentru viața directă. Dar nu se raportaseră una la alta lăsându-le să se fecundeze într'un cadru larg, construind din ele o singură categorie de explicare, mai complexă și mai adecuată realității și cucerind, până în cele din urmă, pentru sine, și atributul unei doctrine de viață practică. Aceasta a făcut-o d. Rădulescu-Motru.

Imbinarea ideii de persoană și a ideii de energie este intuiția primordială a d-lui Rădulescu-Motru, constituind ceea ce domnia-sa aduce nou în viziunea culturală obștească. Poate că la izvodirea tainică a acestei intuiții a contribuit, printr'o sugestie contrară, pasivitatea ori activitatea capricioasă a societății românești. Starea de paragină, în care de obicei se găsește personalitatea în mediul nostru social, lipsa ei de valorificare metodic și util energetică, va fi impresionat încă din tinerețe, când se momesc marile date ale sistemului ulterior, sensibilitatea și cugetarea d-lui Rădulescu-Motru. Cu această impresie de relativ pesimism social, domnia-sa va fi călătorit în cei dintâi ani de studii în Occident, în a cărui atmosferă a găsit respectul pentru ideea de persoană și cultul pentru viața activă, iar, odată întors pe meleagurile din cari a porces, și-a propus, cu o luare continuă de conștiință formală a viziunii respective, să elaboreze o doctrină în consecință. Prin aceasta și prin faptul că d. Motru și-a conceput întotdeauna filozofia sa ca având un stringent rol de educație socială, opera domniei-sale e dela început adânc ancorată în mediul românesc. Personalismul energetic e în același timp modalitatea autorului său de a-și reprezenta și explica realitatea, de a se împăca cu problema existenței, pe temeiurile cele mai științifice cu putință, cât și un aristocratic fel de a-și îndeplini datoria socială. De aceea, fiindu-i ceva așa de adânc în felul de a vedea lumea, teoretic și practic, perspectiva personalismului energetic e pusă de la primele lucrări de filozofie ale d-lui Rădulescu-Motru și dezvoltată necurmat în cele următoare, până când a ajuns să-și ceară pe seama sa proprie o prezentare aparte. Într'un studiu de proporții mai mari al cugetării d-lui Motru, această cercetare genetică a ideii sale fundamentale s'ar putea face în voic. Aici trebuie să ne mulțumim cu constatarea că această dezvoltare organică și perseverentă a unei idei, e o probă suverană nu numai de vigoarea ei, dar — de vreme ce nu e căutată anume și nici pătimașă, ci realizată treptat dela sire, ca o sinteză neînălăturabilă a cercetărilor din mai multe domenii — o probă impresionantă de obiectivitatea ei. Considerând caracterul de probabilitate, pe care-l prezintă în cazul cel mai bun ideile filozofice propriu zise, acest fapt e deosebit de ademenitor pentru cine vrea să se înfrupte din filozofia d-lui Rădulescu-Motru.

E interesantă atitudinea, pe care o fa d. Motru față de problema metodei de cercetare. Căci lămurirea acestei atitudini e și mijlocul de a înțelege rațional sistemul său de filozofie. Am spus că filozofia domniei-sale își împletește temeiurile mai ales în domeniul biologiei, filozofia sa se bazează în ultima analiză pe aceasta din urmă. De aceea d. Motru respinge metoda dia-

lectică și metoda introspecționismului pur, cari mrelesc deopotrivă spiritul spre perspective iluzorii, și preconizează metoda obiectivă a științelor biologice. Ne grăbim însă să spunem că aceasta nu e tot una cu un pozitivism metodologic exclusivist. D. Motru admite introspecția ca furnizoare de date, sugestii, ipoteze, cari vor trebui apoi verificate pe cale obiectivă. Mai mult, domnia-sa nu admite inducția lui Hume, ci o inducție mai largă, în care intră și experiențele al căror obiect nu e perceptibil simțurilor — adică tocmai introspecția. Și dacă la aceasta adăugăm că, în cursul Personalismului energetic, autorul lui aruncă pe alocuri lumini de reflector și în câmpul misterios al metafizicei, vedem că d. Motru urmează o metodă, care, fiind disciplinată de știința cea mai severă, nu-și înlătură totuși beneficiul unui cadru larg și unei libertăți de spirit fecunde, cari, ca atare, depășesc, și cu drept cuvânt, obiectivismul riguros, căci aceasta e prerogativa oricărei filozofii în stil mare. Filozofia d-lui Motru e bazată pe biologism, dar, prin cele de mai sus, i se dă acestuia corectivul necesar ajungându-se la o cuprinzătoare percepere a vieții generale, în care se proiectează, pe un plan unic și emoționant, toate felurile de viață posibilă, psihologicul nefiind decât aspectul cel mai însemnat, dar nu mai mult decât un spect. Deasemenea trebuie să spunem că largimea de metodă și cadru a d-lui Motru, deși vorbește de problema cului și personalității, nu e cumva vătămată nici de un sociologism excesiv, care se întâlnește des în tratarea acestei probleme, cu toate că domnia-sa ține seama, în măsura justă, de cadrul social. Astfel d. Motru e în afară și de biologismul strâmt și năvălitor, care degradează problema, și de sociologicul pur, care susținând rolul aproape exclusiv al societății în formarea personalității, imprimă problemei un caracter oarecum exterior și pasiv, de o complicație inutilă, geografică, ce nu poate să intre în miezul fenomenului. D. Motru, prii însăși atitudinea sa spirituală, aceea a unei largi filozofii a vieții, urmărește fenomenul în corelațiile lui biologice și sociale, dar, pentru a-i stabili prima lui natură, se retrage cu el în starea cea mai pură cu putință. Limpește fenomenul pentru a-l adânci. Menținându-se în acest timp, în psihologicul pur, izbuteste să prindă, cu o vigoare majoră, secretul eului și formării personalității.

Totuși pentru a ajunge să se izoleze la un moment dat cu psihologicul pur d. Motru și-a acordat mai întâiu o îndelungă și substanțială pregătire biologică. Așa că, atunci când se găsește în plină și absorbantă psihologie, domnia-sa organizează câmpul problemei utilizând marile date și atitudini ale biologiei. Ceea ce e foarte legitim. Căci filozofia este speculația asupra datelor noastre de conștiință în raport cu adevărurile științei vremii. Dar știința, care s'a impus în timpul nostru, e biologia, așa cum, la începutul epocii moderne, erau matematica și fizica. De aici valoarea, pe care, rând pe rând, a aceste discipline au avut-o pentru filozofie. E adevărat, biologia, e departe de a fi așa de sigură ca fizica. Dar ea e savuroasă și plină de taine, închide înăuntru-i însuși misterul vieții, și, prin acestea, se oferă ispititor filozofiei. Datorită acestui contact susținut și absolut contemporan, cu spiritul biologic în fecundarea lui largă, fi-

lozofică, d. Motru a valorificat o seamă de concepte, cari au făcut, din intuiția fundamentală și originală a personalismului energetic, o doctrină animată de o bogată diferențiere lăuntrică.

Unul din aceste concepte, menite a pune pe picioare doctrina Personalismului energetic, este istorismul în sens larg. Cercetarea origini și a evoluției sunt intime spiritului biologic. Atitudinea aceasta istorică a biologiei s'a întins aproape la toate domeniile, acest fapt fiind în legătură și cu marea eflorescență a studiilor istorice propriu zise, căci secolul al 19-lea e, între altele, și „secolul istoriei”, cum confirmă și istoricul bine cunoscut Louis Halphen. D. Motru va căuta deci nu direct ce este personalitatea, ci geneza și transformarea acesteia, iar, prin acest procedeu, domnia-sa va ajunge să afle, în chipul cel mai adânc, și ceea ce este personalitatea în ea însăși. Al doilea concept, deasemenea biologic, e că d. Motru va cerceta nu aspectele particulare ale personalității ori un anume tip de personalitate, ci personalitatea în genere. Când se spune personalitate, se înțelege de obicei că avem de-a face cu un geniu, cu un talent ori cu un om excepțional într'un fel. Pentru d. Motru personalitatea e tot una cu persoana, e omul a rmal ajuns la gradul maxim de acomodare productivă. Căci d. Motru cercetează nu indivizi, ci viața în genere, cași biologia. Știința sistematică, pe care P. Teilhard de Chardin o aplică biosferei, d. Motru vrea s'o aplice psihosferei, punând-o pe aceasta din urmă în legătură cu realitatea vieții generale. Personalitatea e forma supremă de organizare a psihosferei. În epoca modernă pe lângă tendința de a da atenție individualului, accidentalului, „nu există boală, ci boalavi, „nu există copil, ci copii”, e și tendința de integrare în realități organice generale, abstracte. D. Motru, aplicând atitudinea biologică, aplică în același timp și ideea cercetării personalității în genere, ceea ce e mult mai greu, dar mai revelator decât cercetările mai mult estetice și romantice asupra personalităților individuale. Un alt concept biologic e finalismul. În fizică sau chimie se aplică legea cauzalității, conchizându-se dela cauză la efect. În domeniul vieții însă, realitatea e prea complexă pentru a se putea face suveran această aplicație. Aici determinismul e făcut vizibil conchizându-se dela efect la cauză. Astfel biologia pune în valoare ideea de scop, de finalitate. Cei mai mulți biologi de azi adoptă determinismul finalist. Și dacă finalismul își găsește aplicare în biologie, el va fi cu atât mai propriu vieții generale sufletești, care se înfățișează cu un adaos de taină și de complexitate. Adoptând finalismul, d. Motru dă dintr'odată filozofiei sale o mare putere de spiritualitate. În sfârșit conceptul, în fond tot biologic, care dă cea mai stringentă expresivitate Personalismului energetic, este energetismul însuși. Căci d. Motru lucrează cu o concepție de energetism organic, nu mecanic. Ce este acomodarea crescândă a viejui-toarelor la împrejurările de traiu, pe care o studiază biologia, decât procesul natural al perfecționării de utilare a energiei animale? Iar la acest energetism sugerat de biologie s'a adăogat, cum am văzut, dându-i o mare factură și o consacrare acută, dinamismul epocii moderne. D. Motru va studia personalitatea urmărind firul creșterii de energie și al organizării ei interioare, iar personalitatea, pe care o va recomanda,

va fi o personalitate energetică în cel mai înalt grad. Astfel d. Motru lucrează conducându-se după un complex de intuiții biologic-energetice. Acestea i-au devenit așa de intime, încât domnia-sa chiar e o exemplificare expresivă a metodei și conținutului din Personalismul energetic, a cărui lectură însăși colaborează pentru a da impresia afectivă de energetism: cutare serie de capitole emoționează ca o dramă abstractă în tot atâtea acte — masive de cugetare ce se succed fatal și organic. Ideile din această carte sunt în fond inexplicabile ca orice idee, aparținând fondului misterios și specific al autorului. Dar dacă ele pot fi explicate într'un fel, cel mai îndrituit e de a spune că sunt create și dezvoltate sub auspiciile intuițiilor biologic-dinamice de mai sus.

Conținutul Personalismului energetic va fi el însuși format din idei dinamice. Intâia din aceste idei e aceea, pe care d. Motru și-o face despre eu. Ceea ce-l interesează pe domnia-sa, și pe noi, e un eu care să lămurească geneza, istoria și energetismul personalității. Există un eu, pe care l-am numi eu logic, fiindcă servește ca punct unic de raportare a senzațiilor, ideilor și tuturor sintezelor logice. Acesta e un eu pasiv, nu generează o istorie, prin urmare nu poate fi admis și nici amintit de doctrina Personalismului energetic. Pe urmă, e un eu absolut conștient și armonizat, care e rezultatul reflexiunii. Acesta nu începe formarea personalității, ci vine la urmă; el e un rezultat și nu începutul unei e-popei. Prin urmare, nici acesta nu poate fi acceptat. În sfârșit, e un eu postulat de influențele metafizice creștine: eul unic, substanțial, în afară de contingențe, dat omului dintru început, prin care e legat de eternitate și de transcendent. În cazul acesta, avem de a face cu un eu metafizic, prin urmare trebuie lăsat și el la o parte dintr'un sistem, care caută să explice lucrurile în chip istoric. Eul metafizic religioase nici măcar nu mai pune problema formării personalității, fiindcă presupune personalitatea dată, printr'o participare tainică în afară de timp. D. Motru va fi deci contra psihologilor Pierre Janet și Piaget, cari consideră eul ca o formație tardivă, fiindcă ei se referă de fapt la eu reflexiune, și contra psihologului Titchener, care consideră eul absent din foarte multe stări sufletești, fiindcă e obsedat, fără să știe, de intuiția eului metafizic și, prin urmare, nu-l poate constata cu mijloace științifice. În realitate, eul e ceva arhaic, persistent, primordial dinamic și, la început, foarte puțin conștient în chip formal. Ideea de eu, la care se oprește d. Motru, și aceasta credem că este cheia, prin care a ajuns să construiască Personalismul energetic, e aceea a unui eu mai mult simțit decât perceput, a unui eu intuiție emotivă cum spune domnia-sa. Meritul unei astfel de concepții a eului este că ea explică geneza personalității, că personalitatea, care va fi determinată de un astfel de eu, va fi o personalitate energetică, el însuși fiind un nucleu fosforescent de energie, căci e o afecțiune, și, în sfârșit, că este un eu real, acesta fiind, în adevăr, eul cu care începe ființa omenească și care e și azi în subsolul naturii umane. Un primitiv, un copil, au un puternic eu emoție. *Acest eu ia în antrepriză conținutul psihic și-l organizează în toată lunga epopee a formării personalității omenești.* Căci, deși acest eu, cu vremea,

devine mai conștient, lăsându-se pătruns de reflexiune, în fond el își păstrează întotdeauna culoarea dinamică. În acest chip, plecând de la omul primitiv, subiectiv și neunitar, ajungem la omul critic și metodic de azi sau din viitor. Astfel începe și se dezvoltă în lume istoria cea mai colorată, mai emoționantă și mai nobilă: aceea a personalității, mânăta continuu spre o fecundă carieră istorică de un eu zelos și dinamic.

Dar eul singur n'ar putea realiza nimic, căci orice forță nu devine productivă decât când i se dă un material, pe care să-l poată organiza. Și aici d. Motru introduce în scenă a doua idee menită să promoveze dinamismul Personalismului energetic: distincția între eu și conștiință, eu și personalitate. De prea multe ori aceste noțiuni se confundă și aceasta face imposibilă explicarea personalității. Conștiința e altceva decât eul. Cronologic, ea apare înaintea eului. Atâtea viețuitoare au psihic, dar n'au simțirea eului. Mai mult: eul și conștiința au legi proprii. Intensitatea eului nu e legată de intensitatea conștiinței. Într'un moment pasional puternic, simțirea eului e tiranică, dar conștiința e sărăcită; în stare de contemplație, eul e disparent, iar conștiința quasiinfinită... „Eul este doar un transformator al conștiinței, dar nu însuși conștiința întreagă”. El are numai darul de a se lipsi așa zicând de stările de conștiință și prin aceasta își începe opera de organizare a conștiinței. Iar când, în timp de mii de ani și într'un complex de împrejurări biologice și sociale, eul a organizat superior conștiința, avem personalitatea. Prin distincția între eu și conștiință d. Motru acordă deci eului substanța, pe care acesta modelând-o și modelându-se indirect pe sine, a format personalitatea, integrându-se pe el însuși ca principiu animator în ființa acesteia. Eul e fermentul conștiinței în progresul acesteia către personalitate. D. Motru găsește un cuvânt foarte expresiv: eul *structurează* materialul psihic pentru a-i da o construcție personală. Eul e pentru personalitate ceace și centrul atomului pentru acesta din urmă. Așa cum ideea de spațiu dă structura statică pentru intuițiile referitoare la lumea externă, eul dă structura dinamică pentru valorile psihice, interioare. Iar până la urmă eul și personalitatea rămân în simbioză necesară: personalitatea fără eu s'ar transforma într'un psihic organizat doar de instincte și reflexe, iar eul fără personalitate ar fi steril și anarhic. Și acum să se observe două lucruri. Mai întâiu pitorescul specific biologic al procesului, prin care d. Motru explică formarea personalității: eul e ca o sămânță apărută în solul conștiinței, crescând și utilizând substanța conștiinței până va ajunge la arborele ideal, care e personalitatea. Natural, aceasta nu-i decât o metaforă, care nici nu se aplică integral, dar e semnificativă pentru metoda d-lui Motru. Al doilea, să se observe ce impresie de energetism pasionant, care impregnază doctrina Personalismului energetic, se degajează din istoria acestei continue luări de posesiune și organizare a conștiinței din partea eului. Credem că nu vom greși spunând că acest raport dinamic între eu și conștiință este esența cugetării Personalismului energetic.

Cu aceasta nu sunt totuși date toate condițiile pentru ca să apară personalitatea, deși ceace e mai intim e dat. E nevoie și de un anume regim istoric, de o serie de ocazii și factori, pe cari nu-i

poate oferi decât raportul între om și mediu. Acest raport e dinamic prin el însuși și constituie altă idee dinamică a Personalismului energetic. Așa dar pe lângă mediul intern — conștiința — de care am văzut că eul are nevoie pentru a creia personalitatea, e nevoie și de mediul propriu zis, mediul extern, cu suita lui de excitații istorice, cari pun imperativ probleme de acomodare și deci de organizare. Și aici apare elementul misterios, dar real și adânc, prin care individul găsește răspuns la necesitățile mediului: *anticipările*, adică atitudinile abia schițate la început, prin cari va ajunge să se acomodeze din ce în ce mai suveran cu împrejurările mediului. Anticiparea e una din ideile de boltă ale Personalismului energetic. După un proces neobservabil de incubare, iată că apare un gest sau o valoare psihică în animal, prin care răspunde minunat la cerințele mediului ca printr'o armonie prestabilită. E o anticipare. Seria istorică a acestor anticipări e seria valorilor continue, fizice și sufletești, câștigate de specia umană, e drumul superiorizării ei. Conștiința a fost o anticipare. Momentul și procesul ei nu le putem preciza. Eul e o altă anticipare. Aceasta însă se poate explica în mare parte. El a trebuit să apară în momentul unei lupte cu animalele sau cu semenii, pe care a dat-o omul primitiv. „Eul primitiv este o simțire produsă de anticipația organismului omenesc, când acesta, ieșit de sub tirania instinctelor, avea să înfrunte atacul unei lupte”. Iată dar prima împrejurare istorică apreciazabilă și contestabilă, în timpul căreia se angajează procesul de formare a personalității. În acest moment apare eul și el ia în primire sarcina de organizare a materialului psihic, acum cât și în toate împrejurările ce vor apare de acum înainte. Deocamdată îl organizează pentru a putea continua lupta și ieși învingător. Pe urmă, în toată această epocă arhaică a istoriei umane, și în parte și ulterior, eul nu numai că organizează, dar dă iluzia puterii, optimismul, euforia demiurgică, cari se constată și azi la primitivi, constituind un fel de băi psihice calde de încurajare, datorită cărora omul, în realitate fiind slab, continuă lupta de acomodare activă cu mediul, până când la urmă, după ce a străbătut mii de ani de împrejurări aduse de acest mediu, ajunge în adevăr să-l învingă. Fără eu, conștiința ar fi sucombat în timpul împrejurărilor istorice tiranice sau ar fi rămas în starea precară dela început. Eul structurând conștiința din ce în ce mai bogat și mai propriu, în timpul împrejurărilor istorice, iată imaginea completă a formării personalității.

Alte anticipări au venit la rând pentru a răspunde mediului, iar eul le primește și le organizează în zestrea de până atunci pentru infiriparea personalității. După conștiință și eu, o altă anticipare a fost iubirea erotică liberă, implicând alegere. Apoi arta. Apoi religia. Anticipările ulterioare nu înlătură pe cele precedente, ci sunt organizate împreună. Dar anticiparea cea mai însemnată a fost și este *munca*. În muncă se vede rolul cel mai necesar și mai rodnic al eului. Muncă fără eu, și fără eu oarecum evoluat, nu se poate. Căci acum eul a ajuns el însuși să aibă o intuiție clară despre sine. Nu mai e invadat de emoție necritică. Acum omul are simț critic, cunoștințe științifice, autodisciplină. Omul a ajuns să stăpânească natura și pe sine însuși, e o per-

sonalitate. Factorul indispensabil și decisiv pentru formarea personalității e deci munca. Făcând din muncă regimul fundamental pentru sintetizarea personalității, d. Motru e în sensul dinamismului Personalismului energetic, pe care, prin aceasta, îl încoronază grav și adânc etic. Dar totodată dă și o rezolvare foarte plauzibilă din punct de vedere psihologic. Căci angajând operația muncii, era o dovadă că eul progresase, dar totuși mai ales sub regimul însuși al muncii el se perfecționează și astfel organizează cu adevărat personalitatea. Pentru că în timpul muncii toate energiile, deprinderile și apetențele sunt prinse stringent pe același făgaș, dezvoltate și organizate. Omul se schițează astfel ca un mic univers diferențiat lăuntric pentru a crea maximul de energie utilă. Acum se pune problema vocației, fiindcă vocația înseamnă aptitudine, deci energie creatoare. Vocația e anticiparea personală. E forma, prin care individul poate fi cel mai creator, deci o personalitate. Aceasta înseamnă însă formarea pentru o profesiune. Personalitatea profesională e adevărata personalitate. Idealul de personalitate, pe care nu-l prezintă d. Motru, e deci idealul Occidentului. E personalitatea tehnică în înțeles larg, înțelesul profesional. Omul care are o aleasă cultură și producție de specialitate, valorificate de o cultură generală personală, care are spirit critic, de metodă, spirit obiectiv în gândire și în morală, care simte bucuria vieții în exercitarea profesiei, pe care o consideră și ca un mijloc de traiu, dar și ca o chemare și în care e întotdeauna creator fiindcă o iubește, iată personalitatea. Profesionalul ideal, acesta e personalitatea energetică. Căci e maximul de energie utilă, pe care-l poate da un om.

Doctrina Personalismului energetic nu se încheie însă aici. Ideile de mai sus, deși par că se limitează în domeniul psihologic, biologic, sociologic și moral, implică un fond metafizic. Căci motivația oferită de teoria anticipării duce direct la o filozofie generală a realității, pe care d. Motru o și indică. Cum se explică aceste anticipări venite tocmai la timp oportun și întregându-se într-o linie precisă de ascensiune? Există un finalism imanent realității. Tot domeniul existenței e animat de o ordine finalistă, care angajează zelos toate punctele realității, făcându-le solidare în același proces de lăuntric și continuă modelare spre un scop. Realitatea în fond este deci unică, este ceea ce exprimă aceste simfonii universale de anticipări finaliste. Realitatea este monistă, dar nu un monism rece, mecanic, ci un monism viu, organic. Acest monism organic de altfel este singurul, care poate explica și personalitatea. Până acum personalitatea s'a considerat detașată din complexul naturii, s'a opus chiar naturii și atunci era fatal ca ea să constituie un mister. Dar dacă se consideră personalitatea ca un produs natural al vieții generale, apărut în ordinea finalistă a naturii, ea e tot așa de puțin misterioasă ca și apariția cristalelor ori ereditatea sau alt fenomen natural. Omul nu e în afară de natură, ci în natură și produs de natură. Dacă se studiază natura cu grijă, se văd în ea datele succesive, cari au dus sintetizându-se, la creația omului. Și aici d. Motru introduce ideea fecundă și scumpă Personalismului energetic: *omul nu e decât o energie a na-*

turii integrată firesc în lanțul celorlalte feluri de energii, tot așa de firească ca și ele, dar mai prețioasă decât toate. Omul nu adaugă nimic peste ceea ce este în natură, ci numai adună, organizează și sintetizează, într-o formație complexă și completă, toate forțele, indicile și elementele din natură, izbutind să constituie energia umană, care e maximă în personalitate. Personalitatea fiind sinteza naturii întregi, poate fi deci considerată ca scopul ei. Istoria naturii e istoria efortului de a crea personalitatea. Mai mult: personalitate e nu numai scopul naturii, al realității generale, dar și esența realității, imaginea ei. Omul n'ar fi putut apare într-o realitate, care nu-l conține într'un fel. Realitatea generală fiind finalistă, iar finalismul fiind ceva personal, căci presupune o direcție urmată cu voință și un fel de prevedere, trebuie, să ne închipuim procesul personalității ca întinzându-se la existența totală. Omul nu e decât un fel de rezumat organic, elaborat în timpul unui lung efort istoric, al tuturor elementelor acestei realități generale unice și personaliste. Astfel Personalismul energetic se ridică, ceea ce e cea mai înaltă datorie a unei filozofii, până la a da soluția problemei realității: „ordinea realității e o ordine personalistă”. Ajunsă pe această culme, doctrina primește fiorul și consacrarea supremelor înălțimi.

Dar o doctrină viguroasă e o fântână spirituală zeloasă de posteritatea ei. De aceea Personalismul energetic, la rândul său, face câteva sondajii în mentalitatea lumii contemporane, pentru a-și vedea sorții de izbândă și a-i ajuta. Din capul locului se poate vedea că personalitatea energetică, întruparea idealului profesional, nu a intrat încă în patrimoniul umanității, deși găsim exemplare, uneori destul de izbutite, mai ales în lumea apuseană. Primitivismul sufletec e încă dominant pe glob; el se manifestă prin misticism, adică printr'o psihologie invadată de sentiment, abia săltată peste instinctul animalelor, dar încă nerațională, sclava instabilității perpetui, a elanurilor extatice, a subiectivismului mai mult sau mai puțin mitologic și a optimismului necritic, înșelător. Pe urmă, intelectualii de azi, departe de a fi întotdeauna personalități energetice, sunt adesea atinși de tagorism. În filozofie, însăși perspectiva personalistă nu e mulțumitor valorificată. Kant, cel mai mare personalist modern, pe lângă anume insuficiențe de ordin teoretic, mai e nesatisfăcător și fiindcă nu dă un personalism dinamic, ci formal și static. Filozofii romantici, de după Kant, au lansat un personalism magic și anarhic. Iar personalismul foarte pregnant al lui Nietzsche, deși mai concret, mai istoric, impietează asupra continuității naturii, creiând un raport de adversitate între personalitate — supraomul — și restul vieții. Totuși personalismul energetic e în mers. De la Kant la Nietzsche se vede progresul spre biologism și dinamism. Cultura profesională a vremii noastre, progresul științelor și metodelor obiective, dar mai ales direcția constantă, care se poate observa în evoluția umanității, intervin pentru a favoriza procesul: viitorul personalismului energetic e în principiu câștigat. Astfel doctrina d-lui Motru se dublează: pe lângă un sistem pur explicativ, devine și o istorie. O istorie abstractă și în parte anticipatoare a umanității. Ceea ce amintește atributul marilor filozofii vizionare.

E însă în interesul umanității să se dumirească cât mai repede asupra tâlcului adânc al direcției sale de evoluție și să accelereze astfel realizarea universală a personalităților energetice. Căci numai personalismul energetic va aduce armonia între om și natură și între oameni. Prin naturalizarea omului, acesta fiind considerat ca o energie a naturii; prin umanizarea naturii, aceasta fiind apersepută ca o ordine personală; integrarea omului în natură și a naturii în om va înlesni cunoașterea întregului determinism natural și deci utilizarea cea mai activă și mai armonioasă a energiei. Armonia între oameni va veni, și aceasta e singura cale, prin încopcierea metodică a profesiunilor între ele, făcându-se din societate o perfectă simbioză, un mare organ natural radiant de energie, ai cărui membri sunt solidari unii cu alții prin procesul obiectiv de creiere, în care fiecare are nevoie de toți ceilalți și invers. Pe urmă: numai personalitatea energetică e în stare să dea adevărata bază educației. Ea-i schițează și idealul și metoda. Idealul e personalitatea energetică, mijlocul este exercițiul forțelor din individ, al aptitudinilor și deprinderilor prin selecția profesională, aplicarea muncii creatoare și formarea disciplinei de producție. În sfârșit, în ce privește poporul românesc, în care e ascunsă de veacuri o imensă energie obidită, numai personalismul energetic e salvarea. Și d. Motru descrie psihologia satelor românești în dezvoltări de o strălucită cugetare și expresie, cari ar trebui cunoscute, dă toată drama de realizare a energiei țărănești ingenue, căreia i se îmbie spre izbândă Personalismul energetic. La ce bun cea mai fericită dotare naturală, dacă ea servește numai să organizeze o redusă experiență aproape etnografică? E ca și când cea „mai clară intuiție de spațiu ar avea parte numai de numărătoarea oilor pe un munte!“

Personalismul energetic e deci o doctrină pentru umanitatea generală și mai ales pentru poporul nostru. D. Motru a făcut totul pentru a-i chezași izbândă: prin liniile mari ale sistemului, prin cugetarea autentică, prin compoziția zidită a atâtor capitole, prin numeroase pagini, de puternică analiză sau de profetism major și discret, demne de antologie, prin elanul metodic și concentrat, cu care învie idealul propus, și prin stilul său. Stilul d-lui Motru nu e lipsit uneori de distracția așa de pitorească și de firească la majoritatea gânditorilor adevărați. Prin aceasta e mai natural, mai intim și mai convingător. Dar exprimarea sa are alteori svăcniri stilistice prețioase și nicidecum parazitare, ci pentru a lămurii idea. Și, mai ales, acest stil lasă să străbată tot patetismul realității, patetismul adevărului, datorită unei simplități de o serioasă ingenuitate.

În filozofie, personalismul e doctrina, care ia ca temei categoria personalității sau, cum spune d. Motru, „tendința pe care o au unii cugetători de a face un cât mai mare loc caracterelor personalității omenești în teoriile despre lume și viață“. Și e de două feluri, după cum se aplică realității generale sau după cum se aplică lui Dumnezeu, concepându-l ca ceva personal. Între aceste două feluri ale personalismului e de altminteri o legătură intimă: prin adâncirea personalității umane ideale, se ajută la înțelegerea naturii lui Dumnezeu, și prin specu-

lația asupra ființei personale a lui Dumnezeu, se dau indicații asupra a ceea ce trebuie să fie personalitatea umană. În istoria gândirii filozofice, aceste două feluri ale personalismului s'au influențat unul pe altul, indirect și inconștient. În special în Evul-Mediu, când omul nu cuteza să dea vreo importanță persoanei lui, personalitatea omenească afla instinctiv o compensație în contemplarea și găsierea tuturor atributelor persoanei lui Dumnezeu. Întru cât privește însă termenul de personalism, el e mult mai nou. Se zice că întâia oară a fost întrebuințat de Teichmüller, în 1889. Dar doctrina personalistă cea mai caracterizată e aceea a lui Renouvier, marele teoretician francez, care a apucat câțiva ani și din secolul nostru.

Se alătură uneori personalismul d-lui Motru de personalismul lui Renouvier. În adevăr, amândouă pleacă dela Kant și urmează directive și scopuri în bună parte aceleași. Dar avem de a face cu două sisteme filozofice tranșant deosebite. Ceea ce le e comun, e o dovadă de temeinicia lor. Dela primul contact însă se vede că variația de atmosferă, ideafie și structură e așa de izbitoare, încât nu poate fi vorba decât de două filozofii independente. E deci interesant să însemnăm aici, schematic și într-o primă aproximajie, câteva din deosebirile evidente dintre aceste două sisteme personaliste. Mai întâiu, e o deosebire de obiect. Sistemul lui Renouvier e în primul rând o metafizică și e în mare parte o teodicee, pe când la d. Motru obiectul e mai ales viața sub raportul biologic, psihologic și social. Chiar ambiția de a funda o nouă religie nu era străină lui Renouvier, deși a fost un anticlerical tenace. Al doilea, e o deosebire de metodă. În timp ce d. Motru are scrupulul metodei obiective, al verificării practice, Renouvier e un „mare constructor“, cum i s'a spus. Uneori ai impresia că paginile lui sunt ca o vegetație ecuatorială de dialectică. Și nimic mai blamabil pentru d. Motru decât dialectica pură. Ceea ce urmărește Renouvier nu sunt faptele, ci o explicație. El potrivește conceptele între ele în stil mare, urmând ca realitatea să se potrivească acestora. Nu e niciodată zgărețit în ipoteze și, dacă știința nu dă nici o explicație într'un domeniu, el inventează dela sine eventual chiar o mitologie abstractă, fiindcă are un fel de oroare de ceea ce nu e explicat. Pentru el nu rămâne nimic neexplicat. Ceea ce-i reușește cu metoda sa, dar ajunge să împreune adevăruri profunde cu idei monstruoase, deși e conștient de caracterul ipotetic sau chiar quasigratuit al unora. Probabilismul său e satisfăcut, dacă găsește o motivare abstractă susținută pentru ideile puse de libertatea sa rațională.

Dar cea mai însemnată deosebire între cele două filozofii este, cum e și de așteptat, una de conținut. Personalismul lui Renouvier nu e dinamic, ci static. Pe el îl interesează explicația și eventual mântuirea sufletului, nu fapta productivă în lumea curentă. Pe urmă, Renouvier e „filozoful contingenței și libertății“, pe când d. Motru, adept al naturalismului personalității, al continuității naturii, înțelege libertatea în marginile determinismului acestora, „care nu e un obstacol, ci un sprijin pentru persoana omenească“. Libertatea e autonomia creatoare a persoanei, aplicând legea ei prin utilizarea legilor

naturii. Să recunoaştem că această concepţie de libertate e mai socială şi mai creatoare decât cealaltă. Mai departe, pentru Renouvier personalitatea e dată dela început, nu e o creaţie istorică, ea trece numai prin anumite ipostaze şi degradări datorită păcatului originar, pe care el îl interpretează simbolic. Altă deosebire: finalismul lui Renouvier nu e immanent ca la d. Motru. Lumea are un început şi o cauză primă perfectă, care e Dumnezeu. Numai istoria degradării lumii e datorită greşelilor oamenilor. Dar cea mai mare deosebire de conţinut între cele două sisteme e că Renouvier e pluralist, pe când d. Motru e monist. Renouvier a creat o nouă monodologie şi pluralismul îi serveşte ca să dovedească existenţa lui Dumnezeu. Insuş omul e o constituţie plurală: o monadă dominantă — sufletul — căreia îi e aferentă o sinteză monadică — trupul — în raporturi de armonie prestabilită. Iar monismul d-lui Motru e hotărât. El e la baza personalităţii, făcând-o să iasă printr'un proces continuu din natură şi să lucreze armonios asupra naturii. Monismul d-lui Motru, şi aceasta e deosebit de interesant pentru noi, are şi o adâncă aplicaţie socială: e fundamentul filozofic, chiar metafizic, al tradiţionalismului d-lui Motru. Realitatea fiind unică, continuă, solidară cu ea însăşi, revoluţia nu are nici un sens. Revoluţionari sunt cei cari văd realităţi separate şi antinomice în natură, contraste violente, hiaturi caracterizate, stihii adverse, cei cari cugetă în dialectică hegeliană, toţi ideologii cari lucrează cu contraste. Dar natura e un tot continuu, care progresaază dinăuntru în afară, organic, trecutul creiând viitorul. Intr'un sens, se poate spune că nimic nou nu apare în natură şi că nimic din ce a fost nu se pierde. D. Motru duce un adevărat războiu de persuasiune ştiinţifică contra năravului adânc european de a gândi în contraste, dialectic, revoluţionar. Doctrina sa e o doctrină a progresului armonios, tradiţionalist, şi pentru această monismul îi oferă cel mai adânc fundament. Dar despre tradiţionalismul d-lui Motru ar trebui să se vorbească odată aparte. Deocamdată ne dăm cu părerea că după cum domnia-sa a arătat deosebirea între energetismul său, organic, şi energetismul lui Ostwald, mecanic şi linear, era nimerit să arate şi deosebirea între personalismul său şi al lui Renouvier, căci, cum se vede, e un complex de deosebiri fundamentale, care schiţează viguros două climate filozofice deosebite, generând fiecare lumea lui de existenţe.

Limpezită şi în raporturile sale cu celelalte filozofii, cu care are ceva comun, se poate vedea acum importanţa doctrinei d-lui Rădulescu-Motru. Ea e multiplă şi anume: ca filozofie integrală, ca filozofie în stilul vremii şi ca filozofie etnică. — Personalismul energetic oferă o filozofie complexă. O explicaţie teoretică a întregii realităţi, pe deoparte, şi o morală sau o filozofie practică, pe de altă. D. Motru are o intuiţie generală şi personală asupra realităţii: o intuiţie, care e totul în filozofie, din care derivă toate şi fără de care orice cugetare se sbate împrejurul problemelor, îngreunăndul tomurii de erudiţie goală ori de ergoterii inutile, fără să izbutească niciodată a crea un sistem. D. Motru nu are nevoie de afolii şi nici să facă domnia-sa aplicaţiile de amănunt în diferite domenii: viziunea de ansamblu e aşa de solidă şi a-

dâncă, încât aplicaţiile le poate face oricine în spiritul sistemului, căci acesta are această virtualitate. Nu e domeniu al vieţii sau al gândirii filozofice, coborând uneori până la probleme de specialitate, pentru care doctrina d-lui Motru să nu ofere soluţii, sugestii, aplicaţii, chiar dacă domnia-sa nici nu le-a amintit. Această aplicare largă şi variată ar fi un studiu interesant, ce s'ar putea face pentru sine însuşi. Căci doctrina se multiplică, se aplică şi trăieşte singură mai departe, ca orice organism viu şi de anvergură, cu toate că d. Motru a concentrat-o abia în câteva sute de pagini. Să spunem că aceasta e caracteristica oricărei filozofii de proporţii demne? Fiindcă orice asemenea filozofie spune mai mult decât spune formal şi oferă o cheie, care rezolvă probleme ce se pun cu timpul şi pe care autorul a putut chiar nici să nu le bănuiască. — E, pe urmă, în natura oricărei adevărate filozofii să ofere, pe lângă o explicaţie teoretică generală, şi o morală. Iar morala d-lui Motru, morala energiei utile maxime, nu e cumva juxtapusă sistemului său teoretic, ci decurge organic din el: vorbind de principiul energiei şi punând la baza formării personalităţii *factorul muncii*, d. Motru a dat însuşi sistemului său o culoare morală adâncă, ce angajează chiar structura sa. Ca toate aplicaţiile teoretice ale doctrinei sale, morala d-lui Motru e o consecvenţă intimă şi continuă a viziunii sale fundamentale: nimic ecletic în Personalismul energetic, deşi totul e sintetic: e o filozofie organică şi volnică, rămânând o filozofie integrală. Suntem deci în faţa unui sistem complet de filozofie teoretică şi de filozofie practică: spiritul d-lui Motru a creat o reprezentare generală a realităţii, care, deşi personală, poate funcţiona şi pentru alţii. E un scop mai înalt, pe care cugetarea poate să şi-l asume?

Erudiţia e o condiţie a creaţiei în general. Afară de aceasta, la noi e şi mai mult nevoie de erudiţie pentru a crea. Aiurea atmosfera intelectuală e densă de ideile ştiinţelor timpului şi o minte puternică poate avea o intuiţie genială şi s'o desvolte, fără să cunoască prin sine însuşi, toată ştiinţa generală a vremii, deşi e istoriceşte implicată în sistemul său. La noi e o muncă în plus, care uneori sfârşeşte tragic: trebuie să-ţi formezi singur mediul şi unul din mijloace e să te informezi, până la ultimele amănunte, prin tine însuşi, deşi, normal, opera de informaţie trebuie să fie şi operă socială — mai ales când e vorba de filozofie. Aceste două motive au lucrat, poate mai mult inconştient, şi la d. Motru. Domnia-sa e azi cel mai informat gânditor dela noi. La aceasta au contribuit şi capacitatea sa de muncă — pildă, întinzându-se peste câteva decenii, a principiului din Personalismul energetic, poate chiar matricea lui — precum şi caracterul universal al spiritului său. Nu e domeniu, pe care să nu-l fi epuizat, nu e problemă pe care să n'o cerceteze în legătură cu totalitatea vieţii. Dacă filozofia sa se bazează pe biologie şi psihologie, psihologia sa, de exemplu, se bazează pe filozofie, fiind proiectată pe icăna generală a vieţii. Iată de ce a studiat opera d-lui Motru, e a revizui întreaga ştiinţă a vremii în principalele ei date. Opera d-lui Motru e în acelaşi timp o enciclopedie. Fără ca totuş erudiţia să se vadă formal sau să contrarieze vreodată. Ea e mai mult implicată şi impune să şi-o

apropii prin mijloace indirecte. D. Motru reprezintă la noi genul aristotelic. Datorită acestei inițieri universale a spiritului său, filozofia d-lui Motru și-a asigurat corelații organice cu toată cultura epocii noastre: ea a înflorit sever în solul spiritual al acestei culturi. E deci în stilul vremii. Din cauza aceasta, ea are o mare ușurință de identificare cu conștiințele actuale. Aceasta-i asigură actualitatea. Și tot aceasta îi asigură și viitorul. Căci ceace e durabil trebuie să înceapă prin a fi adânc contemporan.

Filozofia, deși obiectul ei e cel mai general cu putință și e destinată să aibă interes oricând și oriunde, e totuși, într'un sens, cea mai etnică disciplină, întrecând chiar și literatura. Numai faptul că filozofia se ocupă cu idei generale, sugerează ideea etnicității genezei ei. De fapt, în metoda și ideea ei pătrunde ceace e mai adânc și mai ireductibil în mediul etnic respectiv. Fatalitatea etnicului e mai deplină în filozofie decât în artă și literatură, unde diversivunile și distracțiile sunt mai posibile. Dar pentru aceasta se cere o condiție: ca filozofia să fie autentică. Etnicitatea de fond e deci unul din criteriile de estimare a unei filozofii. D. Motru nu numai că a creiat în spirit etnic, dar e conștient în chip formal de acest lucru. În prefața acesteia, prefața, pe care a pus-o la Personalismul energetic, e un fel de prolegomene la orice filozofie românească viitoare. Ea marchează o dată în conștiința de creație a filozofiei românești. E o prefață la Cromwell, în ce privește gândirea românească. Paginile sale din această prefață, ea însăși o operă autonomă de gândire, sunt de un profetism metodologic adânc și sever. „In plămădeala ficcării mare sistem filozofic răzbat la conștiința de sine — luând o structură uimitor de limpede — lungi șiruri de reflexiuni chinuite și aspirațiuni înăbușite, pe cari din generație în generație le-a purtat în sinea sa sufletul neamului, în care s'a născut filozoful”. D. Motru continuă într'un fel pe Maiorescu în stabilirea și obișnuința formei corecte de a gândi. La Maiorescu însă era forma generală europeană. La d. Motru e colorarea acestei forme generale cu forma locală, constructivă, cu un cuvânt forma creației filozofice. Dar să vedem cum se vădește în filozofia d-lui Motru caracterle etnic românești.

Poporul românesc are o seninătate de viață, care nu e lipsită de pitorescul unei păgânități armonice și raționale. Contactul cu natura și bucuriile aparținând planului de viață pământescă nu sunt deci principal înlăturate, ei valorificate, cu un fel de bonomie tânără, care-și are estetismul și înțelepciunea ei. Despre seninătatea de fond a poporului român ni se pare că a vorbit, mai anțărț, într'o conferință, d. Nichifor Crainic. E deci un lucru constatat și din alte foruri. Și totuși, pe lângă aceasta, există la poporul român și o spiritualitate, care uneori merge până la ascetism. Poporul român s'a nutrit rău, din sărăcie dar și dintr'un fel de ascetism, ce se adăoga cel puțin pe alocuri. Hrana și azi, când are cu ce, e pentru țaranul român, în parte, o inutilitate ce costă prea mult. În frugalitatea, de cele mai multe ori așa de mulțumită, a țaranului român, e și o anume voluptate. Cetiți „Le repas sans pain” din însemnările prințesei Bibescu despre țaranul român și veți avea un document sugestiv despre aceasta. Noi

vedem aici două aspecte de temelie ale atitudinii poporului român: unul îndreptat către materie, altul către spirit, unul cătând spre natură, altul spre transcendent. Și mai vedem încă ceva: imbinarea acestor două aspecte constituie un conflict fecund de filozofare. Această dualitate vitală de tendințe deosebite întrefine o viață interioară animată, gata să sugereze recurmat atitudini și interpretări, fiindcă include un germen interior neostoit de mișcare și chiar de luptă. Toată problema filozofiei românești e aici, în interpretarea critică și sistematică a acestor două aspecte. După poziția, pe care o va lua față de ele, va fi și valoarea eventualelor sisteme de filozofie românească. Cine va face cea mai adâncă și mai organică dezvoltare a acestor două tendințe și cine va opera cea mai justă sinteză a lor, va fi filozoful român. Unii vor renunța — sau nu vor vedea — la una din aceste două tendințe și vor da sisteme unilaterale, prin interpretarea și amplificarea uneia din ele. Alții vor încerca sinteza lor. Însă această sinteză va putea fi făcută în chipuri deosebite.

D. Motru prinde puternic aceste două tendințe în doctrina sa și le sintetizează. Și anume, pe baza monismului. Pentru d. Motru nu e hiat între materie și spirit. Spiritul e dat în eforturile misterioase ale vieții organice, ale trupului, care în cele din urmă și duc la apariția conștiinței. Viața organică urmează un fel de spiritualitate finalistă. Realitatea e una dinamizată într'un progres continuu de o serie de anticipări adânci. Credința această puternică în unitatea realității vieții nu prin excluderea unui aspect, ci prin integrarea epică a tuturor valorilor vieții într'un mare curent de existență, este, socotim, răspunsul filozofului la viziunea poporului român, care apreciază deopotrivă și viața materială și de aici și chemările adânci și eterne ale spiritului.

Desigur, e discutabil dacă poporul român e monist. Dealtfel se poate spune despre un popor că e monist? Poporul ca atare lucrează cu esențe metafizice dualiste ori pluraliste sau învâluie toate aparențele într'un fel de atmosferă de vitalitate instinctivă, care nu implică nici un fel de organizare filozofică a lor. Unde începe specificitatea popoarelor e, din punct de vedere filozofic, în gradul de precizare al acestor esențe metafizice, în numărul lor și, mai ales, în dozarea raportului dintre ele. La poporul român se pare că e o direcție de precizare dualistă și e un armonism între cele două aspecte. Oricum ar fi însă, poporul nu poate avea niciodată conștiință formală de atitudinea sa și nici s'o sistematizeze. Când intervine conștiința cultă și face această sistematizare, ea poate alege, ca principiu de organizare a intuițiilor populare, o formulă, la care poporul nu putea gândi. Numai să satisfacă, de pildă în cazul nostru, cele două inclinări ale viziunii populare. Cine încearcă această sinteză are anume riscuri, dar și anume drepturi, bazate tocmai pe faptul că poporul nu poate să facă procesul de prelucrare filozofică, dând materialul oarecum în stare brută. Până la un punct, el are chiar dreptul să comleeteze, să umple golurile și să vină, eventual, cu un principiu chiar personal de organizare a acestui material. În orice caz, aici suntem într'un domeniu, în care trebuie să se lase oarecare libertate de interpretare pentru că, într'alt chip, se poate spune că numai după ce filozofia cultă

e creiată, având o tradiție, se știe cu precizie care e atitudinea filozofică a poporului respectiv. La rândul său, d. Motru vine cu formula monistă. Aceasta indică și o înclinare personală, dar e totodată și o urmare a frecvenței spiritului științelor pozitive. Acestea sau ignorează total problema substanței, ocupându-se numai de raporturi, de un fel de geograficism matematic, sau, dacă sunt utilizate pentru filozofie, duc la monism, căci lucrând cu ideea de lege, aceasta nu se poate aplica suveran decât într-o realitate identică. Pe femeul acestui monism, d. Motru a realizat o filozofie, în care se găsece cele două înclinări din viziunea populară. Aici e sensul adânc etnic al tentativei sale. De vreme ce cât va fi filozofie românească, ea se va broda pe aceeaș temă a sintezei între cele două aspecte populare, filozofia d-lui Motru va rămâne întotdeauna întâia încercare în stil mare de a face această sinteză. Presupunând că filozofia românească va avea o lungă carieră de acum înainte, sinteza d-lui Motru va fi început de serie. După cum filozofia d-lui Motru e ceva unic prin integralismul ei teoretic și practic, tot așa până acum ea e ceva unic prin adâncea ei raportare la realitatea etnicismului românesc. Sinteza d-lui Motru e sinteză de pionier.

Dar a avea raporturi organice cu etnicul nu înseamnă identitate matematică cu acesta. Etnicul nu e ceva dat odată pentru totdeauna, ci se formează în fiecare moment după anume constante, care lasă un oarecare joc de variație. Pe urmă, nici un individ, oricât de bine dotat, nu poate să reprezinte total etnicul, nici chiar, în ceceae are să fie desăvârșit credincios etnicului. Vom avea deci diferențieri personale, care vin să completeze viziunea etnică într'un domeniu al ei, sau o corectează, eventual chiar se revoltă contra ei. Anume diferențieri personale găsim și în opera d-lui Motru, lăsând la o parte monismul, care am văzut că se pretează la discuție. Domnia-sa face o sinteză monistă a celor două aspecte, dar nu se oferă să valorifice nuanța de ascetism, care e în spiritualitatea țaranului român. Eroismul spiritualității, după d. Motru, e în efortul de reflexiune critică, științifică și în disciplina morală, ca mijloace pentru un energetism maxim. D. Motru e în sensul viziunii poporului român prin faptul prețurii spiritualității și vieții, dar, în felul de a concepe spiritualitatea, aduce un aport personal. Ceeace e contemplativ, intuitiv mistic în atitudinea românească, atât cât este, e lăsat la o parte. Un mistic ar fi vrut ceva mai mult misticism și un metafizicism mai pronunțat, în doctrina d-lui Motru. El ar găsi chiar că misticismul e urgisit în opefa domniei-sale, că era nimerit ca, pe lângă misticismul primitivilor, să se fi studiat și misticismul cult, pentru ca să se poată stabili natura generală și toate formele misticismului, că metoda biologică-psihologică e îndestulătoare ca să studieze aspectul așa zicând fenomenal al misticismului, ceace e recomandabil într'o carte de psihologie, dar că, într'o sinteză de filozofie generală, erau la loc oportun puncte de vedere în afară de logica științifică și că, în sfârșit, morala Personalismului energetic sugerează ceva din atitudinea morală anglo-saxonă. Ce răspundem la aceste obiecțiuni?

Mai întâiu că dacă s'ar fi luat în conside-

rare aceste nuanțe de contemplație, ele ar fi antrenat o schimbare prea mare de structură a Personalismului energetic. Și un autor nu poate crea dacă, în procesul de creație, nu-și apare ca prelungindu-se pe sine, chiar dacă în realitate nu e așa. Aceste elemente contemplativiste ar fi contrazis sistemul Personalismului energetic. Și dacă un popor are dreptul să se contrazică, fiindcă el e instinctiv și fiindcă e prea bogat, un individ, care ține să reflecteze unitar, nu are. Dar, e altceva: Personalismul energetic e mai mistic și mai metafizic decât pare la prima vedere. Aparatul riguros științific, în care e îmbrăcat, face să nu se vadă direct aceasta. Doctrina Personalismului energetic are misticismul energiei și cuprinde afirmații metafizice fundamentale. Nu vorbește d. Motru de caracterul personal al realității generale? Nu acceptă domnia-sa finalismul, prevederea naturii? Când spune că, într'un fel, omul e scopul naturii, nu se întâlnește, mergând pe drumuri proprii, cu o idee teologică? Nu merge chiar până acolo încât oferă argumente pentru teza religioasă în genere? „In ce consistă personalitatea omenească pentru noua filozofie? În cristalizarea unui șir indefinit de dispoziții materiale și sufletești în jurul unui eu subiectiv, care poartă în sine o intuiție emoțională. Până unde ajunge puterea de cristalizare a eului? Această putere poate fi concepută în margini cât de întinse. Nimic nu se opune să o concepem în marginile întregului univers. Aceasta ar fi personalitatea divină...” Și d. Motru adaugă că această idee face parte din „teoria centrală a filozofiei personalismului energetic”. În adevăr, un logician formalist ar putea inversa problema, spunând că nu generalizările din Personalismul energetic sunt întemeiate pe obiectivism, ci obiectivismul lui e construit pe idei metafizice. Dar n'ar avea dreptate. Fiindcă finalismul — căci de el e vorba aici — e luat din biologie. Și filozofia are dreptul să utilizeze ideile generale ale științelor. Că aceste idei se găsesc a fi ipoteze metafizice? Dar aceasta e adevărat, în fond, despre orice știință pozitivă. Toate acestea însă arată că d. Motru nu e străin de o bună doză de metafizicism. Obiectivismul domniei-sale nu e un obiectivism limitat, senzorial, ci un obiectivism filozofic, care admite și orizonturile metafizice. Deși acestea nu apar formal și nu-s extinse în toată opera, deși doctrina d-lui Motru e științifică și practică, dar ele sunt implicate cu atât mai adânc. Căci, dacă facem loc unui oarecare punct de vedere, unde e implicată mai multă metafizică decât în știință și acțiune?

Dar, și aceasta e surprinzător, d. Motru se apropie de etnic tocmai prin ceace pare că se îndepărtează. Domnia-sa ne-a venit din mediul etnic oltenesc. Adică aparține aceluși fragment al poporului nostru, care e cel mai puțin contemplativ și mistic. Un moldovean ar fi avut cu siguranță alt limbaj filozofic. Atât e de adevărat că merindele sufletești cele mai însemnate sunt cele, cu care omul a plecat de-acasă. Științismul critic, riguros, energetismul, ceace pare morală anglo-saxonă în doctrina d-lui Motru, trebuie raportate la acest mediu oltenesc. Astfel d. Motru nu s'a îndepărtat de etnic decât pentru a fi în mai imediat contact cu el. Dacă problema se pune așa, se vede cu ce fidelitate d. Motru reprezintă, filozofic, o atitudine etnic românească.

Regionalismul e unul din motivele cele mai valide, care alimentează istoria unei societăți. Unul din rolurile, pe care le poate avea, e să corecteze ori să compenseze anumite aspecte ale viziunii de ansamblu. Și aici apare o nouă rațiune a științismului și practicisimului d-lui Motru. Contemplativitatea poporului românesc, așa de propice pentru a adânci estetic, filozofic și religios lumea, e un punct de întrebare, mai ales când se asociază cu obiceiurile morale nefericite, pentru problema acomodării noastre ca neam în epoca modernă. Ce trebuie să se păstreze și ce trebuie să se prelucereze sau să se înlocuiască din această contemplativitate, e o problemă prea complicată ca s'o desvoltăm acum și, poate, încă prematură. Ceeace e sigur e că ceva trebuie să se corecteze în această privință. Și dacă filozofia, interpretând depozitul de intuiții ale unui neam, are dreptul nu numai să facă anume completări, dar și să corecteze, Personalismul energetic, cu sublimarea morală a oltenismului său filozofic, e chemat să joace un rol istoric. Prin aceasta doctrina d-lui Motru devine deadreptul fenomen istoric, nu numai prin determinarea ei, dar prin ceea ce menită să determine în societatea românească. Și mai ales azi e nevoie la noi de dinamizarea metodică și utilă a societății. Azi când ni se pune, pe deoparte, problema industrializării, chiar dacă trebuie să rămânem o țară agricolă, iar, pe de altă parte, problema gravă, de mare adâncime istorică, a descătușării și realizării energiilor masei țărănești. Dar nu e numai atât: împrejurări istorice nefericite, profitând de această pasivitate contemplativă românească sau creiând-o în mare parte, au dus la un complex de raie sociale, care din ce în ce mai mult menesc a rău: misticismul politicianist, misticismul demagogic, levantinism, fanatism, fatalism exagerat, rutină și individualism steril. Mai avem și un misticism ieftin, care totuși pune stăpânire uneori și asupra oamenilor de cultură, compromițându-le procesul de creiere, contaminând ceea ce n'a fost atins de politică. Nu se vede că Personalismul energetic, cu severa și înalta lui disciplină a producției utile, cu lupta lui, deși indirect, contra tuturor varietăților de misticism, afară de acela al energiei, cu apelul lui, plin de suflul unei întregi doctrine și de experiența unei vieți de muncă inspirată, la scuturarea din indolența națională și mănecarea la acțiune metodic organizată este un aliat august, și, în categoria lui, unic al poporului nostru, mai ales în momentul în care ne găsim? Dar dacă ar fi văslit în apele misticismului, ar fi riscat să alimenteze felurile de misticism bisnic, care prea adesea se cuibăresc în societatea românească ori sunt exploitate în chip interesat, și Personalismul energetic n'ar mai fi putut avea cu siguranță această virtute de învioreare etnică, constituind un adevărat tonic social, cum de fapt trebuie să-l considerăm azi. Nu vrem să spunem prin aceasta că o anume formă de misticism nu ar fi câștigat Personalismul energetic, înmulțindu-i surșii de fecundă izbândă, căci e și un misticism tonic și organizat pentru faptă ca nici o altă forță, iar fără misticism rar se poate face ceva mare. Dar de acest misticism nu e în totul străin nici Personalismul energetic. De aceea nu vom greși nici de data aceasta spunând că d. Motru devine adevăratul educator al energiei etice la noi. Anima-

tori ai acestei energii am mai avut și avem — și, încă, de rasă. Dar educatori, ceea ce înseamnă conducere sistematică, prelucrare metodică, nu am mai avut ca d. Motru. Văzută în această lumină, doctrina d-lui Motru e o pedagogie socială. Câtând bine, ea e și o doctrină politică, în sensul adânc și bun al cuvântului. E o eugenie. Pentru cât îndemn la frenezia metodică a muncii e în această doctrină, dorim să devină catehismul societății române.

Și mai ales al tinerilor. Ei vor lua din această doctrină sugestia că viața constituie în generalitatea ei un tot sacru, față de care trebuie să te constituie cât mai neîntârziat în element capabil de a-l servi cu maximum de energie utilă, pentru a nu purta răspunderea contrazicerii sensurilor lui adânci. Căci realitatea nu e ceva inert și indiferent, ci toată realitatea e viață într'un fel, care pulsează sub regimul unui energetism iminent îndreptat spre o finalitate. Ideea că nu trăiești într'o realitate indiferentă, ci într'una saturată de o încordată semnificație, dă obsesia că porți o mare răspundere prin însuși faptul că ești. Și aceasta nu numai din sentiment de datorie morală, ci și, oarecum, pentru a fi real: numai activând, creiând, ești o existență, te integrezi în ritmul și structura realității generale, care e creație, ești real. Iar pentru a ajunge la acest rezultat, întâia grijă a tinerilor e să se formeze, cu maximum de proprietate posibil, pentru o profesiune utilă. Personalismul energetic dă suverane îndemnuri în această direcție. Insușirea personală și din vreme a unei zestre de cunoștințe, deprinderi sistematizate de acțiune, un complex organic și suplu de jibăcii, dar încă ceva, fără de care nu se poate închipui producție și mai ales producție maximă — o anume disciplină morală: putere de obiectivitate, de independență și de subordonare în același timp, nu revolte anarhice, prezumțioase, nu mesianism degenerat, nu libertinaj steril. E cineva, care să nu dorească tinerimii noastre să crească în acest spirit de educație morală? E surprinzător cum o doctrină de pură filozofie, de generalități așa de înalte, se integrează, la un moment dat, în cea mai acută și mai cotidiană actualitate, oferindu-i soluția adâncă: un izvor, ce vine din profunzimile de mister ale pământului, pentru a văcori buze arse de sete. Căci, iată, Personalismul energetic dă cea mai bună soluție, din câte s'au dat până acum la noi, la problema studentească, la problema parțială anarhizării sau neutralizării a energiei tinerimii noastre. Seria de articole, multiplicată cu generozitate, scrise de d. Motru în ultimul timp în mai multe periodice, a avut ca substrat sistemul Personalismului energetic. De aici credința și persistența lor. E timpul să spunem, ceea ce am pregetat să arătăm acum câțva timp: una din cauzele adânci ale conducerii, ori dezordonate ori fade, a studențimii noastre, după războiu, a fost și lipsa unei doctrine largi de viață, care să primească, aidoma unui zelos receptacol spiritual, și să-i dea formă, năvala de energie a tinerilor. Tot idealismul lor instinctiv era contrariat, fiindcă nu găsea un făgaș demn de canalizare și sfârșca în histerionism moral și în acomodare prematură. Dar Personalismul energetic se înfățișează pentru a juca rolul unei astfel de doctrine.

Mai presus de toate însă, s'ateza d-lui Meiru e menită să joace un rol boieresc în evoluția fi-

filozofiei române de acum înainte. Ne referim la valoarea de precedent a doctrinei domniei sale. În dezvoltarea unei culturi, operele deosebite capătă un rol istoric prin însăși prezența lor, indiferent dacă fac sau nu școală. Pentru că stabilesc un termen de comparație. Rogălniceanu spune, despre literatura română din timpul său, că poate oferi exemple comparabile cu literatura apuseană. Mai putem spune azi așa de ușor același lucru, despre literatura română anterioară lui 1850, după ce l-am avut pe Eminescu? Ce e mai însemnat în Eminescu, afară de opera în sine, nu e nici așa numita școală eminesciană, nici influența sa literară generată ca stil, compoziție, fond, ci posibilitatea stabilirii unui nivel literar. Când există opere mari într-o cultură, ele înlesnesc o nouă diferență de potențial, ce determină o mișcare de creație mult mai conștientă și mai ambițioasă. Autorii capătă mândrie de sine, un fel de patos al distanței liniștit și cu simțul răspunderii, care-i face să disprețuiască înălțimile mediocre și să privească cel puțin către idealul ajuns până atunci în cultura țării lor. E și aici o balistică a recordului, mult mai complexă, mai fină și cu o altă demnitate. Dacă autorii izbutesc sau nu să atingă ori să depășească idealul realizat înaintea lor, aceastia e altceva, dar există disciplina de creație și există, mai ales, din partea societății o prețuire justă a operelor lor.

În ce privește filozofia românească, una din cauzele puținătății ei în ansamblu, e și lipsa unui asemenea termen înalt de comparație. Căci era prea exotic pentru ca să constituie un astfel de termen, iar, pe de altă parte, nefiind profesor de filozofie, n'a putut să facă singur atmosferă operei sale și, la data istorică a apariției lui, era prea de vreme pentru ca această atmosferă să o poată forma în alt chip. Lipsind termenul de comparație, autorii își considerau misi-

nea prea ușoară. Iar societatea, întra căi avea habar de ceea ce se petrece în acest domeniu, aprecia egal orice tipăritură filozofică. Nefiind comparație, orice părea bun. Dar d. Motru ne dă o doctrină. Viguroasă și elaborată în timpul și solul nostru. Ca să vorbim în spiritul domniei sale, dar metaforic, filozofia românească are acum întâia și cea mai însemnată anticipare. Ea capătă astfel un eu, care știe să-și lea înălțimea necesară. Deacum încolo vor lipsa, din filozofia noastră, șolticii ce încearcă să fie gravi, erudiții simpli cu sufletul răsădit pe tonurile cetite, improvizatorii în căutarea de funigii filozofiei. Vor dispărea sau se vor misca în umbra unei aprecieri după justele lor merite. Un destin fericit — precedentul lui Eufrosin Poteca în mediul familiei d-lui Motru — l-a hotărât definitiv să umble pe căile filozofiei. Și, în locul unui matematician sau al unui om de știință experimentală, cultura românească a căpătat un întemeietor în ceea ce privește filozofia. Desigur, despre orice om deosebit de cultură se poate spune că e întemeietorul culturii societății lui, căci orice asemenea om întemeiază într-un fel din nou cultura, în care a apărut. Dar mai cu osebire despre d. Motru. Căci până la domnia-sa nu fost străluciți reprezentanți ai filozofiei la noi, dar unii au stabilit, cu un talent fără seamăn, mai mult disciplina de gândire, iar alții mai mult au prezentat, într-o formă din ce în ce mai critică și mai personală, uneori cu un talent impunător, aspecte din filozofia Apusului. D. Motru izbutește cel dintâiu să toarne un conținut local caracterizat, în forma cugetării filozofice și cu materialul filozofic apusean. După un șir de încercări, producția filozofică autohtonă își leagă în sfârșit gura pânzei. Cu sinteza d-lui Rădulescu-Motru începe propriu zis filozofia românească.

VASILE BÂNCILĂ

REGELE FERDINAND

A doua oară s'a ridicat la turnul cel mare al castelului Peleş steagul negru pentru rege. Ceasornicul cu limbi aurite a continuat să bată, păzită de cavaicri împanglicați, sferturile, jumătățile și orele, în singurătatea albastră a munților. Regele stătea nemișcat, întins între flori, cu fața la timpul care curgea mai departe, dar pentru alții, Sferturile, jumătățile și orele de aur porneau de sus și se roteau nevăzute, cu aripi de porumbiel, împrejurul lui. El visa și nu le mai asculta, visul de dincolo.

Pe scara cea mare de lemn negru, deasupra catafalcului veghiat de patru săbii, Regina tânără, în rochie spumoasă și învoaltă de bal, stătea și privea, cu bărbia puțin în plept, tainic și în așteptare, ca din altă lume. De privirea ei cerul se imprimăvara toată sala. Trebuie să fi fost un portret de acum treizeci de ani. Oamenii cari treceau pe margini, ca un cor de tragedie veche, se opreau înfiorați, fără să știe de ce. Apoi se mișcau iară înainte, dela scara de intrare plină de vedenia poeziei Peleşului, către o ușă dindărăt, neîntrerupți și tot alții, țara nesfârșită, venită să-și vadă Regele. Iar el visa și nu mai vedea nimic, visul de dincolo.

Afară ieșiseră din iarbă întâiele: brândușe, fragede și ca o intrupare de umbră de stânjinel. Susurul râului creștea, un greere ctema scara. Se pregătea ceva nebănuit, la plecarea pentru totdeauna a unui iubitor al florilor. Pe sub podețe se aduna întinericul, brazii se apropiau, căsuța de vânătoare din cărare, de unde un mare absent ar fi trebuit să vie încooce, îndurerat, prin toată această pregătire, se scufunda în neștiință, izbită în creștet de o bătaie târzie a ciocanelor ceasornicului din turn. Munții se retrăgeau mai în fund, înaintea aprinderii stelelor. Regele visa și nu mai lua aminte la nimic, visul de dincolo.

Azi am citit rândurile aceluia mare absent, într-o revistă de departe, de unde el n'a putut să plece când ceasornicul din turn, lumea mută și brândușele cu felinărășele lor stânjinii au bătut, au trecut și au răsărit ca să-și ia rămas bun. Rândurile îl creiau a doua oară pe Rege din amintire. Era un Rege și un Părinte, înaintea căruia rămâi cu capul plecat. Printre lacrimi nu se poate vorbi.

Și am citit, scrise în același oraș, rândurile de prietenă, publicate în l'Illustration, ale principesei Bibescu. Coloane lungi, trei, șase, cincisprezece, ca niște alci de verdeață tunse franțuzește, ca niște săli de arme și de portrete ale strămoșilor, ca niște pridvoare înalte asupra istoriei de ieri, ridicate pe rând de meșteșugul scriitoarei. Scriitorul, însă, autobiografiază totdeauna și are simțul construcției, ca o lege a sulfului, care îl cristalizează în aceleași căsuțe ciudate și strălucitoare, sau ca un instinct de termite.

Intrat ca un amănunt în viața principesei Bibescu, Regele trebuia să apară mai ales ca om și a apărut ca om cu trăsături care puteau lipsi, pentru că cele mai multe făceau parte din mica omenire. Nu se poate ca principesa Bibescu să nu-l fi cunoscut și cu alte însușiri omenesti, pe care acum suntem siliți numai să le presupunem, din căldura pusă în atâtea încheieri de episoade, sau să ni le aducem aminte, cu atât mai multă putere, ca un protest, din alte izvoare.

Femeia a fost dată la o parte de principesă, care și-a adus aminte de sângele domnesc și de drepturile basarabe. Ea s'a încruntat deodată de apăsarea unei coroane de domniță pe care și-a simțit-o pogorită pe frunte, și a fulgerat din priviri mai tare, ca să nu i se amestece ochii cu smaraldele și rubinele din acea coroană. Principesa a judecat, cu spiritul de observație pus pe tăgăduire, al unei moștenitoare date la o parte, asupra moștenitorului de fapt. De-acți ascuțimea hilară, cu lipsa de iubire față de toți cei cercețați. Sufletul principilor și, cum se vede, și al principeselor, e fără milă, chiar față de el însuși, desvelindu-se într-o lumină mai puțin frumoasă, când trebuie să vorbească în numele strămoșilor.

Simțul construcției a dat un titlu de formulă celor cincisprezece coloane mari de rânduri, ca cincisprezece bulevarde plecate dela un Arc-de-triumf-al-Stelei, care ar fi acea formulă. În jurul ei s'au strâns și după ea s'au potrivit ca să nu-i turbure armonia, toate impresiile și părerile. Formula sună: „O jertfă regească, Ferdinand al României“. Ea e o dovadă de meșteșugul atât de prețuit al scriitoarei, dar nu de pătrunderea, sau cel puțin nu de nepărtinirea în acest caz. Formula e neîntemiată. Regele, silit să intre în ea, e de nerecunoscut și dă un subiect literar nu un portret istoric. Poate că portretul nici n'a fost în gândul scriitoarei, dar atunci e bine să se știe.

Un episod frumos e acela al săbiei. Principesa a vrut să stăruie mai ales asupra sufletului rămas german al Regelui: una din cele trei mucenicii ale lui pe tronul României. Epizodul săbiei trebuia să arate hotărârile acest lucru. El se spulberă la cea dintâi cercetare și rămâne numai un efect de stil și compoziție. Multe din dovezile pentru celelalte două mucenici sunt de aceeași țară. E păcat și pentru scriitoare și pentru noi, cari n'am fi dorit bucuria acestei răsturnări.

Principesa auzise că Regele purta mereu, chiar după douăzeci și cinci de ani de cetățenie română, sabia lui germană de ofițer de gardă. Într-o zi, la 28 Septembrie 1914, în ajunul urcării pe tron, i-a fost dat să se convingă singură de adevăr. Principele moștenitor era la o cină de casă de țară, împreună cu principesa soție și cu fiul mai mare, oaspeți ai principesei scriitoare. Chemată la telefon în tindă și până să capete legătura, gazda s'a uitat către mantalele și săbiile oaspeților întinse pe o masă. Sabia principelui moștenitor avea însemnele Hohenzollernilor! Era așa dar adevărat! Principele purta la coapsă sabia dintâi, din depărtata țară dela Rin! Credința lui germană nu-l lăsase s'o scoată, emintirea lui Siegfried și ciclul carlomagn! Acest om făcut rege avea să ridice în adevăr o sabie de fiu, împotriva patriei neschimbate, pentru o țară de imprumut. Întâia mucenicie!

Dacă principesa Bibescu n'ar fi avut încredere în această găselniță literară, ci ar fi ispitit și pe alții sau s'ar mai fi uitat și la alte mânere de săbii ofițerești române, ar fi descoperit că toate poartă aceleași însemne, însemne ale familiei regale, de obârșii hohenzollerne, alături de însemnele țării. Ce mai rămâne din Cantarea lui Siegfried și din cavalerismul ciclului carlomagn?

Iar Regele visează, și nu mai ia aminte la nimic, visul de dincolo.

EMANAIL BUCUȚA

C R O N I C A M A R U N T A

„Universul Literar” recomandă cu laude entusiaste cetitorilor săi notele de călătorie prin Rusia sovietică ale d-lui Georges Duhamel, — scriitorul luptător pentru un ideal de omenie”. „Manifestul scris de Duhamel după zece ani dela izbucnirea războiului — zice entusiasta revistă românească — și jurământul solemn că nu va cruța nici o energie pentru evitarea în viitor a cruzimilor războiului, vor rămâne printre cele mai călduroase accente de suflu creștin, mai convingătoare prin puritatea vibrației și în arta scriitorului ca toate sesiunile Societății Naționale”. Cu acest spirit pacifist, îmbălsămat de suflu creștin, glorifică Georges Duhamel revoluția bolșevică. Așa crede „Universul Literar”.

Să ne mirăm? Să ne revoltăm?

Georges Duhamel e unul dintre admiratorii activi ai comunismului revoluționar și ai mălăieșului ideal umanitarist predicat de Romain Rolland. Ori unde se pare că s-a întâmplat o silnicie, numele său apare imediat sub proteste sublime și umanitariste, alături de al lui Barbusse, Rolland, Panaït Istrati, etc. De câteva ori, în ultimii ani, i-am semnalat fulgerele împotriva României care se încăpățânează în rezistență categorică față de bolșevism. România aceasta „reacționară” n-o poate suferi d. Georges Duhamel pacifistul. Adoră în schimb bolșevismul revoluționar. E această Rusie sovietică, ce vrea să dea foc Universului pentru idealurile ei, animată de suflu creștin al pacifismului? S'o creadă „Universul Literar”!

Rezultatele călătoriei prin paradisul lui Zinziview, Georges Duhamel le-a sintetizat de curând într-o conferință ținută la Bruxelles: o apologie a revoluției rusești. Cu câteva zile mai înainte, guvernul sovietic executase din nou zece de oameni nevinovați. Intrebat asupra acestui fapt umanitarist, conferențiarul dela Bruxelles, animat de suflu creștin, a răspuns foarte senin:

— Inzecita crimă se datorește „unui val de e-nervare trecător”.

Revoltată de acest răspuns cinic, întreaga presă belgiană denunță pe d. Georges Duhamel ca pe un propagator de erori, ca pe un „conruperător al tinerimii” ce crede încă în scrisul său umanitarist.

Pentru același lucru „Universul Literar” îl recomandă extatic cetitorilor săi.

Z

Să susții catolicismul și Papa să te excomunică fiindcă ești păgân; să dai cel mai puternic ferment cerebral naționalismului francez și Republica să te prigonească până într'al noulea nea fiindcă ești monarhist (fără perspectiva unei iminente restaurări) — iată o situație unică pe care și-a creat-o *Action Française*. Nu sântem dintre cei cari admit integral doctrina actionistă — și am arătat-o oricând am avut prilejul — pentru motivul că această doctrină, specific franceză, nu s'ar putea aplica pretutindeni la fel; nu ne închipuim printre bravii cameloși gata să apere ideile maestrilor Maurras și Daudet cu revolverele; dar aceasta nu ne împiedică să recunoaștem în lupta actionistă cel mai tragic des-

tin contemporan al unor scriitori și cugetători de rasa lui Daudet și Maurras. Ceeace atrage toată simpatia noastră e îndeosebi eroismul moral, impresionant și fără egal, cu care acești oameni îndură zilnic consecințele ideilor lor. În Franța republicană și ostilă monarhismului, viața acestui pumn de oameni a devenit un martiraj.

Ei scriu având în față toate primejdiile și mai ales primejdia asasinatului. Lupta lor intelectuală s'a transformat într'un războiu aievea. Tovarăși scumpi au căzut în sânge, răpuși la masa de scris de către asasini pe cari justiția republicană i-a achitat regulat. Maurras, cugetătorul și poetul omagiat până și de scriitorii cari n'au absolut nimic comun cu convingerile lui, e osândit la pușcărie. Léon Daudet a fost băgat la închisoare pentru că, nebun de durere, a îndrăznit să bănuiască de omor pe șoferul în mașina căruia a fost găsit ucis singurul său copil. Colaboratorii lor actioniști, la fel.

A trebuit un optimism ce nu vrea să recunoască înfrângere, o îndrăzneală care e numai a fanatismului și acel etern spirit francez ce știe să fulgere lacrima cu o glumă, pentru a se pune la cale recenta farsă telefonică grație căreia Léon Daudet a fost scos din temniță. Franța a răs și a petrecut. Destinul tragic al actioniștilor capătă un aspect de comedie. Dar a trebuit și mult invinuita perversitate a spiritului francez pentru ca guvernul Republicii, pus în violență lumină ridiculă de farsa actioniștilor să continue prin prigoana oficială, această tragicomedie.

Durere amestecată cu răs și ură acoperită de ridicul. Dar ceeace triumfă deasupra tuturor, suveran și fără egal, este eroismul moral cu care acești scriitori îndură destinul tragic, al ideilor lor. Il subliniem pentru simpatia noastră nelimitată, dar și pentru gorila cerebrală care scâlâmbăie pe malurile Dâmboviței doctrina maurrasiană și pamfletul lui Daudet. Le scâlâmbăie nu din naivitatea inocentă, care vrea să cultive reni la ecuator și gazele la polul nord, ci din intenția de farsor care, pentru a salva aparențele, maschează cu numele lui Maurras și Daudet o abjectă venalitate de publicist. Intreprinderea e o continuă luare în deșert a acestor nume de sfinți și de martiri.

S

În coloanele noastre, nu odată am relevat cu simpatie revista *Datina* din T-Severin, o consoră dintre cele mai apropiate felului nostru de a simți și de a gândi. Ne place în special năzuința publicației severinene de a realiza un caracter unitar în manifestarea-i literară acordându-și versurile și proza cu articolele de directivă. În aspectul general, promiscuu, eclectic și caleidoscopic, al revistelor noastre literare, această năzuință spre unitate, care a fost puterea masivă a *Sămănătorului*, îi sade foarte bine *Datinei*. Dintre condeiele ce se manifestă acolo, am reținut, când am avut prilejul, pe d. Const. D. Ionescu, remarcabil atât când se mișcă pe liniile directivelor generale cât și când se oprește în analiza notelor critice asupra cărților.

În numărul 5—6 (Maiu-Iunie) d. Al. Dima revine cu o echilibrată punere la punct asupra discuției în jurul tradiționalismului, stărnită în *Gândirea* de aventurile teoretice ale d-lui Eugen Lovinescu și continuată de d. M. Ralea în *Viața Românească*. Ca și noi, d. Ralea admite specificul național, dar — remarcă d. Dima — d. Ralea nu întemeiază acest specific pe tradiție, ci pe actualitate.

D. Dima îl vede, ca și noi, întemeiat pe tradiție.

Este o deosebire tranșantă între noi și d. Ralea? Nu credem. Deosebirea aparentă o dau cele două noțiuni de *tradiție* și de *actualitate*. În articolul nostru, *A doua nețărnare*, am insistat suficient asupra a ceea ce înțelegem prin tradiție. Cităm: „Tradiționalismul în cultură nu se conține stereotipic. El nu e un pas bătut pe loc la nesfârșit. Cultura e un organism în creștere continuă, cu rădăcini în seva neamului, cu frunzi în atmosfera timpurilor. Seva e aceeași; atmosfera e schimbătoare. Tradiționalismul e disciplina lăuntrică ce călăuzește această creștere”.

Sau: „În vechile religii ale Indiei există învățătura reîncarnărilor. Eul individual, ca să se purifice, trece printr-o serie de întrupări, de trepte ale desăvârșirii. Nicio întrupare nu seamănă cu cealaltă, dar în toate trăiește același eu ce-și caută perfecțiunea și în fiecare din ele își recunoaște conștiința de sine. În reîncarnările succesive ale generațiilor, doctrina tradiționalistă conține eul colectiv al unei nații ca străbătându-le cu amploarea crescândă a unui torent de viață, a unui elan viu, ce-și păstrează neîntreruptă conștiința a existenței”.

Tradiția nu e deci, concepută ca o formă statică, încremenită în trecut, ci ca o forță dinamică ce determină formele în devenire ale actualității. Miguel de Unamuno îi spune: *esența vie și viabilă a istoriei*. E trecutul care trăiește în actual. Când d. Ralea întemeiază specificul național pe actualitate, iar noi pe tradiție, spunem, cu alte cuvinte, cam același lucru.

Spre deosebire de tradiționalismul francez care se întemeiază pe catolicism și pe clasicism, tradiționalismul nostru se încorporează în credința religioasă ortodoxă și în mitul folkloric. Mitul folkloric a fost îndeosebi accentuat de mișcarea sămănătoristă. Cultura modernă românească, fascinată de ideile liber cugetătoare ale revoluției franceze, a neglijat credința religioasă ca izvor de creație culturală. Aici vedem noi marele hiatus, marea abatere dela specificul național încarnat în credință și în mit.

Credința și mitul sânt ele valori actuale pentru sufletul poporului nostru?

Dacă sânt, atunci ce ne împiedică să le privim ca izvoare de inspirație ale artei românești în creștere?

S

Viața Românească aduce un nume nou de prozator care, dela întâiele pagini, a sbutit să intereseze cercurile literare: *Damian Stănoiu*. Ceea ce ne-a făcut să zâmbim deal încoput a fost zelumul unor detectivi literari cari s'au măgulit să descopere în scrisul de blândă satiră și de iertătoare glumă, atât de firesc rotunjit, al ieromonahului debutant, talentul... d-lui M. Sadoveanu. Era neîncrederea în posibilitatea unui reu

scriitor? E vreo asemănare atât de izbitoră între el și d. Sadoveanu? Dacă e vorba de o înrudire, un subțire miros literar ar fi descoperit-o mai degrabă între acest nou scriitor și I. C. Visarion. Toți acești călugări, stariți, defensori și protopopi, coțcari și pișcheri, sunt frați buni cu eroii lui Visarion. Și ei vorbesc specific muntește — ca să întrebuițăm un limbaj plăcut d-lui G. Ibrăileanu. Sânt oameni, locuri și moravuri muntești, ce se pot identifica ușor cu persoane din Ministerul Cultelor, cu peisagii și practice dela mănăstirile din jurul Bucureștilor. Pentru cei inițiați, literatura lui Damian Stănoiu constituie un fel de denunț foarte străveziu prin valorile acestui scris limpede ca lacul Căldărușanilor.

Pentru noi Damian Stănoiu nu e o surpriză. Îl cunoaștem de câțiva ani din impresiile lirice, fără o formă prea consistentă, culese din mănăstiri din poeziile fără personalitate, și din schițele de scânteietor umor, publicate toate prin revistele bisericești. Dela aceste începuturi până la paginile din *Viața Românească* constatăm cu bucurie un sensibil progres în tehnica frazei și a compoziției. Am avea însă o dorință, — tocmai fiindcă acest călugăraș, veșnic vagabond, cu figură de caldă blândețe și glas muzical ce nu trădează, în conversație, nimic din precizia și ironica observație a prozei sale, cunoaște foarte bine lumea din care vine: talentul său l-am dori dezvoltat pe altă linie decât aceea a zeflemei. Incontestabil, toate acele păcate, pe care le descrie dânsul, există. Le cunoaștem din realitate și literatura. Începând cu anecdota populară, le-a acordat o atenție insistentă. A continua pe linia zeflemei ni se pare un succes prea ieftin pentru talentul ieromonahului Damian Stănoiu. Există în lumea de unde vine dânsul straturi de viață mult mai adânci și mai prețioase, ignorate până acum de literatură. E acea latură a frământărilor mistice, a sensibilității monahale, care fac din călugăr o faptură cu totul aparte, cum ne încredințează de atâtea ori Tudor Arghezi venit din aceeași lume. Acea latură de unde sosesc, grele de bogății sufletești, corăbiile acestui Cristofor Columb al poeziei mistice românești: — Tudor Arghezi.

Prin povestirea sa „Sora Valeria”, publicată acum câțiva ani în broșură, Damian Stănoiu a dovedit că cunoaște foarte bine și această latură de viață aproape inedită. Iată de ce *Gândirea*, renunțând la orgoliul de a lansa un nou talent, a preferat să-i remarcă paginile de zeflemea în *Viața Românească* a necredincioșilor noștri critici ieșeni, așteptând pe cellalt Damian Stănoiu. Îi va sta atât de frumos călugărului scriitor această nouă înfățișare a talentului său!

S

Subliniem din tânăra revistă *Sinteza* reflecțiile critice ale d-lui G. Călinescu, ascuțite și limpezi, de-o ritmică nervoasă și de un temperament ardent ce nu siluiește totuși un sigur simț al proporțiilor, răzimat, cum se pare, pe o serioasă cultură italiană. Cităm această spirituală pagină care e unul din cele mai adevrate portrete ale d-lui Mihalache Dragomirescu.

„D. Mihail Dragomirescu este un temperament eminent politic. La baza activității

sale critice găsim o constituție, un parlament, un buget, un guvern, un buletin oficial, un organ de luptă. Fiind un spirit democratic, evită pe cât e cu putință gestul arbitrar. Consultă cu multă docilitate și — trebuie să spunem — încredere, articolele *Științei Literarului*, se con-fă-tuiește cu asistenții, chiamă majoritățile la Institut, pune hotărârea la vot, o publică în Buletin, o apără în Organul de luptă. Are în cea mai largă măsură sentimentul solidarității cu partidul. O idee care nu se potrivește cu ale sale este o *erezie, o aberație*, scrisul al-versat: mult este *confuz, negal, gongoric*, poezia — *hodorogeață ritmică, trancăneală*, autorul *habar n'are* de literatură, e un *ignorant, un invenierist în neghiob, un ținău, un om meschin, imbecil și abject*. În consecință e pus în *borcanul cu spirt*. Dimpotrivă, are expresii blânde și chiar amabile pentru *rătăciții* cari se apropie de dânsul printr-o înțelegere ce i se pare inrudită sau prin combaterea unui inamic comun. Stilul până atunci confuz devine dintr'odată *limpede, ca lumea*, pezia aduce un *material prețios*, autorul își *vine în fire*, d. Dragomirescu *ia act cu plăcere* de compunerile sale, îi apreciază *mentalitatea scrioasă*, își permite *să-i dea sfaturi*, îi dă chiar o *notă bună*, îi găsește *activitatea folositoare*, în sfârșit îl scoate din *borcanul cu spirt*.

D. Mihail Dragomirescu a fost nedreptățit de natură. I s'a hărăzit o inteligență prudeată dar vie și mijloacele de expresie ale unui autodidact; un suflet plin de gingășie și onestitate și maniere de proletar. De aceea ideile sale juste nu conving și epitetele sale triviale nu jicnesc. Nu e o forță a Binelui, dar nici una a Răului. N'are arta de a-și face prieteni, dar nici învierșunarea de a-și face dușmani. I-ar fi trebuit darul de a stârni controversa sau de a capta convingerea și nu întâmpină decât indiferența sau veselia. Ar fi avut nevoie de respect și autoritate și nu i se dă decât simpatia sau iubirea. Aprobarea sa ucide, iar invectiva afirmă. Scriitorul de merit tremură să nu fie lăudat, iar mediocritatea anonimă îi caută cu stăruință injuria. De aceea toți ațâță conștiința onestă a d-lui M. Dragomirescu, unii pentru a para elogiul compromișator, alții pentru a-și atrage ocară vulgarizatoare".

S

Münchenul a fost în vara aceasta centrul unei serbări mărețe și interesante cum rareori se poate vedea: *Schützenfest* — sărbătoarea vânătoarei. Delegațiile societăților vânătoarești din toate provinciile alcătuiau pe străzile orașului de artă un alaiu festiv ce timp de patru ceasuri își răpia privirea printr'un pitoresc fără egal. Costume naționale de-o curioasă varietate, grupuri alcătuind străvechi cortegii vânătoarești, în purpuriu și'n verde, cu năsălii uriașe închipuind vânatul anotimpurilor, orânduite cu atâta stil încât manifestația căpăta un magnific prestigiu artistic.

Pentru sufletul german vânătoarea nu e un simplu sport. Ea trezește profundele ecouri atavice ale unei primitivități umbrite de codri ori însoțite pe coline. Cântece și poezii, întreaga romantică germană răsună de chiotul ei volos de voinic. Pentru viața nemțească, vânătoarea e o instituție națională, cu baze tradiționale. Și tocmai acest caracter de manifestație națională pluta suveran peste sărbătoarea müncheneză. Dar

mai ales când în cortegiul sărbătorec defilau grupurile venite din Alsacia și Lorena, din Austria, din Tirolul sudic (azi italian), din Silezia de sus (azi poloneză), aclamate cu entuziasm delirant de sute de mii de oameni, înțelegeai bine rostul actual al tradiției vânătoarești: era de fapt o demonstrație războinică a energiei germane, un chiot al revanșei ce se pregătește.

Cine predică iluzia unei Germanii pacifice face o crimă față de Europa. Războiul e acolo un instinct elementar intensificat azi în proporție cu pagubele suferite prin tratatele în vigoare. N'o spunem din resentimente față de marele popor al lui Goethe, ci pentru a adăpa cu amarul acestei realități setea pacifismului care, în condițiile actuale, nu poate fi decât o simplă dorință irealizabilă.

Ce crudă ironie proiecta serbarea din München, peste premiul de pace câștigat anul acesta de d. Stresemann!

2

Există și 'n artă un tineret bolșevic. O mentalitate hrănită din atitudinile lui Marinetti și din revoltele desperate, dela început, ale lui Papiși. Temeii ei stă în convingerea că nimic nou nu se mai poate crea dacă nu dărâmam valorile istorice ale artei. Actualitatea se simte sufocată sub dimensiunile trecutului. De aci donchișotescul războiu împotriva muzeelor. Intre tinerii scriitori belgieni, pe cari i-am cunoscut la congresul PEN-Clubului, la Bruxelles, mentalitatea e curentă.

Eram într'un asemenea grup, gata să vizităm galeriile de artă din capitala Belgiei. Intenția noastră scutură electric pe „șeful” mișcării, un june vorbăreț, aidoma cu simpaticii noștri cavaleri dela *Contimporanul* și *Integral*: — Muzeze! Ce căutați în aceste magazine de vechituri? În revista noastră de avangardă am somat de atâtea ori guvernul să le dea foc. Singurul lucru interesant acolo e colecția de artă modernistă. Dar aceea n'o puteți vedea. Am izbutit să constrângem Statul s'o cumpere, dar custodele muzeului, un imbecil, a pus-o la pivniță și o ține sub cheie. E interzisă publicului. Ca musafiri, cereți să vă deschidă. E singurul lucru demn de văzut în Bruxelles!

N'am cunoscut pe custode. Dar, după invectiva șefului moderniștilor, el trebuie să fie, fără îndoială, un om de gust.

Mentalitatea aceasta, bolșevică în artă și în cultură e susținută și de o veritabilă ignoranță — programatică! Vroiam să știm unde e mormântul cardinalului Mercier. Niciunul din bravii tineri n'a știut să ne spună precis unde odihnește gloria filozofică și morală a patriei lor. Firește, cardinalul Mercier era catolic și — horribile dictu — passeist!

Bolșevismul în artă suferă de un viciu fundamental: amestecă o deviză politică într'un domeniu impropriu. Căci dacă, în ordine politică, un regim mai bun, sau socotit astfel, nu se poate întrona decât pe ruinele regimului vechiu socotit ca rău, se poate aplica acest procedeu valorilor de artă socotite ca eterne și bune pentru întreaga omenire? Trebuie distrus Rembrandt ca să poată picta Kokoschka?

Și încă ceva: în furia acestui tineret modernist de a dărâma ce s'a creat, ca să se poată și el a-

firma, nu e implicit un certificat de proprie impotență creatoare?

Lamentabilă generație care vrea să se afirme cu această condiție absurdă, nedemnă și lipsită de eroism!

2

Vitrinele librăriei românești sunt invadate de cartea franceză. În București, în provincie, pretutindeni. Unde nu se desface cartea franceză, vitrina e decorată cu coperte germane, ungurești sau rusești. Dintr'o aruncătură de ochi poți constata absența aproape totală a cărții românești iar, dominantă peste toate, invazia cărții franceze. Dacă publicul minoritar citește nemțește, ungurește sau rusește, publicul românesc citește franțuzește. E o manie al cărei leac nu l-a găsit nici satira costelivă a lui Facca, nici violența lui 13 Martie, 1906. Insuș d. N. Iorga, eroul de atunci, e azi prea obligat Franței ca să nu contribuie cu întreaga sa autoritate la intensificarea franțuzomaniei. Că lectura franceză e o binefacere pentru cultura generală, la noi, — incontestabil! Dar nu despre aceasta e vorba. Pe noi ne interesează în rândul întâiu creația culturală românească. Și din acest punct de vedere invazia franceză e o nenorocire. Cauza pentru care, în mare parte, cultura noastră nu se poate desvolta în proporția politică a României, stă în facilitatea cu care cartea franceză îmbie spiritul românesc. Faptul acesta suprimă efortul autohton sau, unde acest efort apare totuși, îl disprețuiește. Disprețul pornia la început din cercurile aristocrației noastre cu totul franțuzite; el s'a generalizat prin școală și prin imitația socială. Chiar când din sânul aristocrației au răsărit talente, ele s'au manifestat la Paris în paguba Bucureștilor. Dela cele mai vechi până la principesa Marta Bibescu a cărei literatură, recunoscută azi în Franța cu mari elogii, reeditează încă odată adâncul dispreț pentru limba românească.

Revistele și ziarele noastre înșile neglijează produsul autohton în profitul celui francez. Recenzentul nostru se simte mult mai important ocupându-se în notița sau foiletonul său de Courmont, de Proust, de Gide, în loc de N. Iorga, V. Pârvan, Rădulescu-Motru, Emanoil Bucuța sau Tudor Argezi. Cartea românească a devenit astfel aproape disparentă. O socoteală sumară dovedește că, din tot ce s'a scris românește, valorile care circulă azi se numără pe degete. Celelalte critica le ignoră, publicul n'are memorie și dor de ele: el se satisface franțuzește.

O intervenție în favoarea cărții românești se impune. Prin propaganda unei critici care a dezertat dela datoria ei principală și printr'un regim legal de protecție a cărții naționale. Dece să se bucure de regimul protecției numai hârția trustificată a d-lui Dinu Brătianu care, pentru

biata carte națională, constituie încă o tentativă criminală?

2

Isus Cristos pătrunde în Universitate. Nu atât printre profesorii prea siguri de adevărurile absolute ale științei lor, cât printre studenții, din fericire, ceva mai nesiguri de absolutul adevărului științific. E un fapt nou, înlesnit de psihologia postbelică. El trebuie remarcat și încurajat. El ar trebui remarcat și încurajat mai întâiu de Biserică. Dar Biserica noastră se dezinteresează încă. Ființa apariția frumosului fenomen printre studențime nu se datorește Bisericii noastre. El s'a desvoltat din nucleele de propagandă religioasă americană și, treptat, se colorează ortodox prin — îndrăznim să credem — asistența cu care se desbate în presa națională problema ortodoxiei de câțiva publiciști laici. Când am început, acum cincisprezece ani, să agităm problema religioasă, ne găseam de unul singur în mijlocul scepticismului românesc, cinci parale kilogramul. Lucrurile s'au schimbat cu timpul. Dar, în trecut fie zis, s'a creat o situație paradoxală: pe când prelații tradiției noastre religioase își trimit tinerii teologi încă la nenorocita școală a protestantismului, pe când ei înșiși, acești prelați, se arată încântați de congresele internaționale protestante, pe când însuș J. P. S. Patriarh al României binecuvântă aceste congrese, cei câțiva publiciști laici, conștienți de tezaurul nostru ortodox, sunt nevoiți să cheme la ordine pe membrii rătăciți ai Sfântului nostru Sinod, iar elita studențimii universitare, fără îndrumători duhovnicești, se străduiește singură să-și organizeze sufletul în formula ortodoxismului. Ciudată situație!

S'au creat azi centre creștine în jurul fiecărei Universități românești. Remarcabil e că membrii acestor centre se recrutează spontan din însăși elita studențimii dela toate Facultățile și înalte școli speciale. Isus Cristos coboară printre literiști, mediciști, filosofi și politehnicieni. Cercul studenților creștini dela Paris, prelungit din această mișcare, întreține un fecund contact cu gânditori cu Jacques Maritain, Henri Massis, Nicolae Berdiaiev și Serghie Bulgacov. Piscurile verzi de tinerețe ale acestui spirit nou freamătă în marile adieri ale religiei. O generație nouă, cu mentalitate nouă, să sperăm, se va naște. Ea va fi menită să schimbe fața morală a țării acesteia unde viața publică s'a scufundat în prostituția generală a conștiințelor.

Oh, dacă aș fi Patriarh al României, în loc să mă simt la mine-acasă printre protestanții semiatei, în loc să-mi consum prestigiul sacru instrumentând aventurile politice ale unor comitații în stil mare, m'aș pogori cu Isus Cristos în mijlocul acestui nou tineret, aș chema cu puterile mele de suprem Arhieru pământesc harurile Duhului Sfânt asupra acestor întâi creștini ai României intelectuale!

Nichifor Crainic

„Gândirea“ va publica în numărul viitor, pe lângă literatură, studiile și cronicile obișnuite, o serie de articole închinare memoriei lui Vasile Pârvan.

Numărul acesta, de vacanță, apare fără ilustrații; cetitorul are, în schimb, pentru acelaș preț, 8 pagini în plus.

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—

REDACTORI: CEZAR PETRESCU ȘI NICHIFOR CRAINIC
GRUPAREA REVISTEI: LUCIAN BLAGA, VASILE BÂNCILĂ, EMANOIL BUCUȚA, AL. BUSUIOCEANU,
OSCAR WALTER CISEK, N. M. CONDIESCU, DEMIAN, O. HAN, NAE IONESCU, G. M. IVANOV,
ADRIAN MANIU, ALEXANDRU MARCU, GIB. I. MIHĂESCU, ION PILLAT, ION MARIN SADOVEANU,
FRANCISC ȘIRATO, TUDOR VIANU, V. VOICULESCU

APARE ODATĂ PE LUNĂ

REDACȚIA: STRADA POLONĂ No. 38, BUCUREȘTI.

No. 7—8

IULIE—AUGUST 1927

C U P R I N S U L :

SCRISOARE DESCHISĂ D-LUI JULES ROMAINS de <i>Em. Bucuța</i> 137	TOAMNĂ (poezie) de <i>Zaharia Slancu</i> 167
VESPERALA (poezie) de <i>Ion Minulescu</i> 141	IDEI, OAMENI & FAPTE
MISTICA STATULUI de <i>Petre Marcu-Balș</i> 143	D-L RĂDULESCU-MOTRU ȘI DOCTRINA PERSONALISMU- LUI ENERGETIC de <i>Vasile Bâncilă</i> 169
IUBIRE IMBĂTRÂNITĂ (poezie) de <i>V. Voiculescu</i> 160	REGELE FERDINAND de <i>Emanoil Bucuța</i> 180
INSEMNĂRI de <i>Adrian Maniu</i> 161	CRONICA MĂRUNTĂ
PAPARUDĂ (poezie) de <i>D. Ciurezu</i> 163	
AMINTIRE de <i>M. Beza</i> 165	

ILUSTRĂȚII

COPERTA : de *Demian*.

DESEMNE IN INTEROR : de *Demian și Rodica Maniu*.

ABONAMENTE: 1 AN, 350 LEI; 6 LUNI, 175 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI
ȘI AUTORITAȚI, 500 LEI ANUAL. IN STRĂINĂȚATE: 500 LEI ANUAL

ADMINISTRAȚIA: GR. TEODOSSIU, STRADA LATINĂ No. 10

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—

A APĂRUT:

RAINER MARIA RILKE
P O V E Ș T I
DESPRE BUNUL DUMNEZEU

în românește de NICHIFOR CRAINIC

Colecția «Cartea Vremii». Prețul 30 lei.

A APĂRUT:

LUCIAN BLAGA
MEȘTERUL MANOLE

DRAMĂ IN 5 ACTE

Prețul 60 lei.

A A P Ă R U T :

F U G A L U I Ș E F K I

R O M A N

DE EMANOIL BUCUȚA

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”.

PREȚUL 70 LEI

A APĂRUT:

TUDOR ARGHEZI
CUVINTE POTRIVITE

P O E Z I I

Edit. Fundația Cult. Principele Carol și Bibliofila.

Prețul 250 lei.

A APĂRUT

„**I N T U N E C A R E**”

PARTEA I

R O M A N

DE CEZAR PETRESCU

C A R T E A V R E M I I

COLECȚIE ENCICLOPEDICA

INGRIJITA DE NICHIFOR CRAINIC

AU APARUT:

1. EMANOIL BUCUȚA	LEGĂTURA ROȘIE nuvele.
2. CHARLES MAURRAS	VIITORUL INTELIGENȚII în rom. cu o introducere de T. Vianu.
3. ION PILLAT	SATUL MEU, VERSURI cu gravuri în lemn de Teodorescu-Sion.
4. LUCIAN BLAGA	FENOMENUL ORIGINAR studii filosofice.
5. H. IBSEN	PEER GYNT trad. în versuri de Adrian Manlu.
6. MIHAI D. RALEA	INTRODUCERE ÎN SOCIOLOGIE.
7. LUCIAN BLAGA	FAPTA joc dramatic.
8. D. IANCOVICI	SOCIETATEA NAȚIUNILOR
10. L. PIRANDELLO	HENRIC IV trad. de Al. D. Marcu.
11. V. VOICULESCU	POEME CU INGERI
12. OKAKURA KAKUZO	CARTEA CEAIULUI trad. de Emanoil Bucuța.
13. N. DAȘCOVICI	DUNĂREA NOASTRĂ

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE PRINCIPELE CAROL